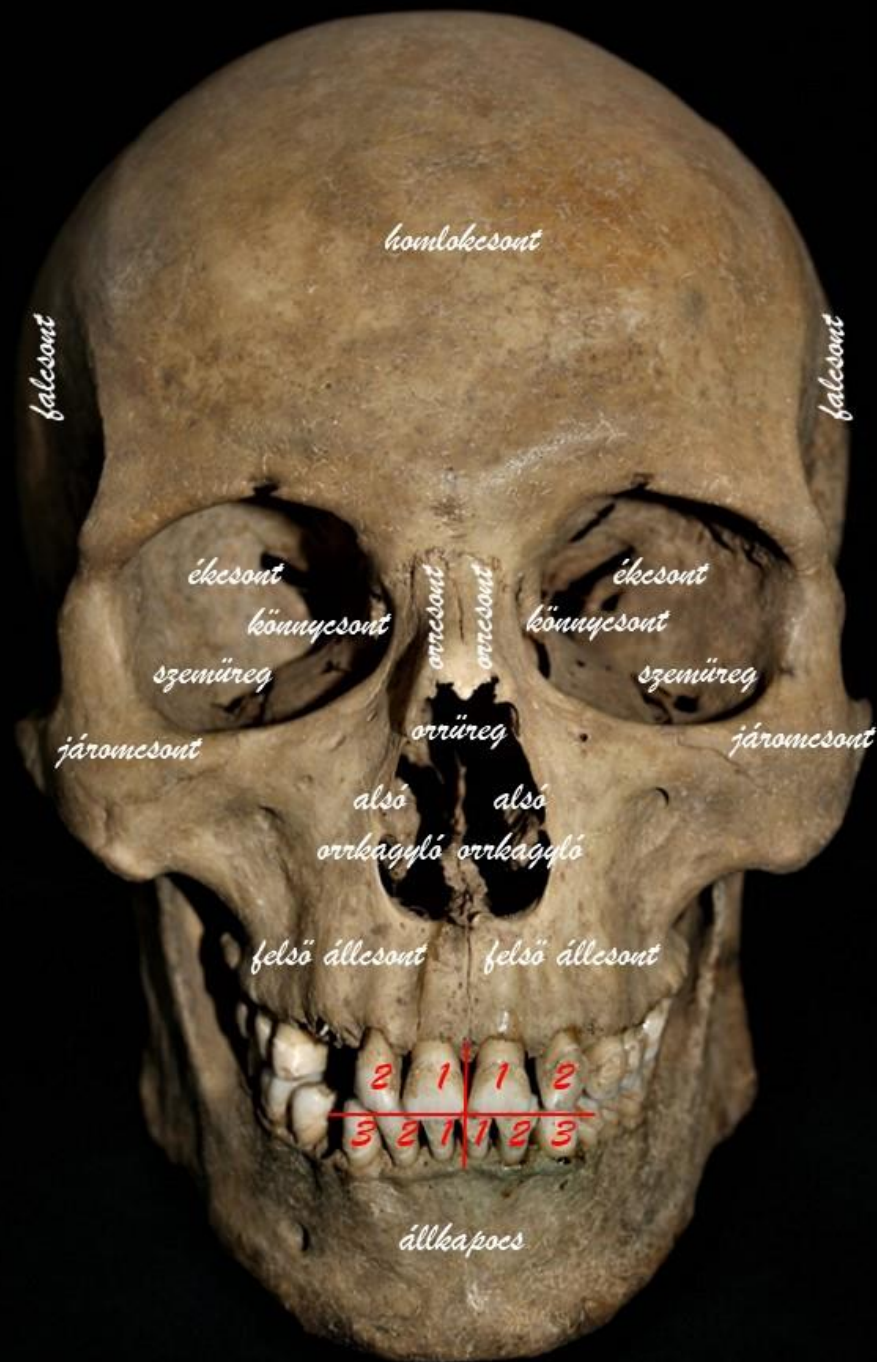

Balázs János

A magyar embertani szaknyelv

Balázs János

A magyar embertani szaknyelv

Egyetemi jegyzet biológia BSc, MSc és doktori képzésben résztvevő, valamint biológiatesténár szakos hallgatók részére az SZTE TTK Embertani Tanszéke által oktatott kurzusokhoz

„A magam és tanítványaim számára toldoztam ezt össze...”
Apáczai Csere János, Magyar encyklopaedia, 1653

Borítókép: Balázs János
Kézirat zárása: 2022. szeptember
© Dr. Balázs János, PhD
E könyv oktatási célokra szabadon használható.

ISBN 978-963-306-889-2

Tartalomjegyzék

Előszó.....	1
1. EMBERTAN? ANTROPOLÓGIA?	2
1.1. „Szakantropológiák”	2
1.2. Biológiai antropológia.....	10
1.2.1. Az embertan (biológiai/fizikai antropológia, történeti embertan) meghatározásai	10
1.2.2. A biológiai embertan rész- és társtudományai	13
1.2.3. Jelentősebb embertani szervezetek és folyóiratok	16
1.2.4. Szemelvények az embertan történetéből és magyar vonatkozásaiból.....	20
1.2.5. Hazai felsőoktatási egységek, embertani gyűjtemények és kutatóhelyek	28
2. A NYELVRŐL antropológusoknak (is).....	34
2.1. A magyar nyelv, a szókincs eredete és a szóalkotás módjai	34
2.2. A magyar helyesírás	35
2.3. A nyelvhasználatra vonatkozó törvényekről és rendeletekről antropológusoknak	35
2.3.1. A magyar nyelv és köznevelés kapcsolatának jogszabályi háttere	36
2.3.2. A magyar nyelv és a felsőoktatás.....	36
2.3.3. A Magyar Nyelvstratégiai Intézetet által a Kormány részére javasolt intézkedések és várható eredmények, hatások a szaknyelvek és a tudományos ismeretterjesztés területén	36
3. LATIN NYELVTAN antropológusoknak (is)	38
3.1. A latin ábécé.....	38
3.2. Kiejtés	38
3.2.1. Megjegyzések a latin szavak (magyaros) kiejtéséhez	39
3.3. A görög betűk.....	40
3.4. Latinnal párhuzamos görög szótövek az orvosi terminusokban.....	41
3.5. A latin névszók (<i>nōmina</i>)	42
3.5.1. A főnevek szótári alakja.....	42
3.5.2. Nemek (<i>genus</i>)	42
3.5.3. Szám (<i>numerus</i>)	42
3.5.4. Névszói esetek (<i>cāsus</i>)	43
3.5.5. Névszóragozási osztályok (<i>dēclinātiō</i>)	43
3.5.6. A melléknevek szótári alakja	46
3.5.7. A melléknevek ragozása	46
3.5.8. A melléknevek fokozása	48
3.5.9. Folyamatos melléknévi igenevek.....	49
3.5.10. Melléknevek képzése főnévből.....	49
3.6. Birtokos szerkezet	49
3.7. Minőségjelzős szerkezet.....	50

3.8. Elöljárószavak (<i>praepositio</i>)	51
3.9. Latin <i>praefixum</i> -ok, <i>praeverbium</i> -ok és <i>suffixum</i> -ok	51
3.10. A latin igék (<i>verbi</i>)	52
3.10.1. Igék szótári alakja	52
3.10.2. A latin igék tulajdonságai	52
3.10.3. Igeragozás (<i>coniugatio</i>).....	53
3.11. Az orvosi latin nyelv	54
4. AZ ORVOSI SZAKNYELV	56
4.1. Az európai és a magyar orvosi nyelv története	56
4.2. A magyar orvosi nyelv	59
4.3. Az anatómiai nyelv	60
4.3.1. Történeti áttekintés.....	60
4.3.2. Terminologia Anatomica	63
4.4. A magyar anatómiai szaknyelv	65
4.5. Az orvosi nyelv oktatására és használatára vonatkozó új elméletek, javaslatok és próbálkozások ...	68
5. AZ EMBERTANI SZAKNYELV	71
5.1. A magyar embertani nyelv története	71
5.2. Napjaink magyar embertani nyelve.....	77
5.3. A magyar (nyelvű) embertani szakirodalom	78
5.4. A magyar embertani nyelv megőrzése és fejlesztése	79
6. EMBERTANI SZÓTÖRTÉNETI TÁR	82
7. EMBERTANI LATIN-MAGYAR SZÓTÁR	88
8. NYELVHELYESSÉGI KÉRDÉSEK, HELYESÍRÁSI SZABÁLYOK ÉS MEGFONTOLÁSOK.....	101
8.1. Az anatómiai nyelv, mint az embertani nyelv alapja	101
8.2. Helyesírási megfontolások az embertani nyelvben.....	101
8.3. MTA állásfoglalás az orvosi helyesírás ügyében	102
8.4. Az Orvosi szótár alapelvei	105
8.5. Válogatás az embertani kommunikációban leggyakrabban szükséges szabályokból	105
8.5.1. Az idegen szavak írásának megfontolásai.....	105
8.5.2. Az akadémiai orvosi helyesírás két alapelve idegen szakkifejezések használatára	106
8.5.3. A meg nem honosodott latin szavak	107
8.5.4. Az egyszerű és az összetett idegen embertani szavak.....	107
8.5.5. Az idegenes írásmódú embertani szavak toldalékolása	107
8.5.6. Összetett embertani szavak írása.....	108
8.5.7. Bekezdés	110
8.5.8. Évszámok, évszámcsoporthoz, keletkezés	110
8.5.9. Római számok.....	113
8.5.10. A földrajzi nevek.....	113
8.5.11. Kötőjel.....	114

8.5.12. Pont és kettőspont	115
8.5.13. Mértékegységek és jelek	116
8.5.14. Rövidítések és betűszók	116
8.5.15. Kiegészítő betűk és számok	117
8.5.16. Tömeg és súly	118
8.5.17. Szakzsargon	118
8.5.18. Angol, broken English, angomagy	118
9. SZAKNYELVI KÉRDÉSEK.....	120
9.1. A magyar embertani szaknyelv aktuális kérdései	121
10. IRODALOMJEGYZÉK.....	123

Előszó

Nincsen magyar embertan
magyar embertani nyelv nélkül.

A nemzeti nyelv gondozása mindig is a kultúra ápolásának zászlóshajója lesz, és természetesen elsősorban a nyelvészek, írók, költők, magyar nyelv- és irodalomtanárok, valamint irodalomtudósok feladata lesz. De természetesen a szaknyelvek művelése nem várható el azoktól, akiknek az adott tudományterületen a képzésük befejeződött az érettségivel. A szaknyelvművelést az adott szakterület azon képviselőinek kell végezniük, akik nyitottak nyelvészeti kérdések iránt. Természetesen az ő tudásuk nem mérhető nyelvészekéhez, de nem is kell. „A szaknyelv szerszám” – írta Donáth Tibor, és ezt a szerszámot az adott tudományterület művelői tudják a legjobban használni.

Kell-e magyar embertani nyelv? Vagy annak a pár embernek minek?

„... mert minden Nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenén sohasem.”

Bessenyei György: Egy magyar társaság
íránt való jámbor szándék, 1790

Talán maradi és elavult gondolat egy olyan világban, ahol minden angolul van, talán túlzás egy olyan tudományterületen, ahol csak maroknyi ember alkot. 1792-ben lett hivatalos tantárgy a magyar nyelv a közép- és felsőoktatásban, és legközelebbi „rokonainknak”, az orvosoknak is 212 évbe került, hogy egyetemi kurzus legyen a magyar orvosi szaknyelv. Mi, antropológusok sem tétlenkedhetünk tovább, szükségünk van egy olyan konszenzusos közös alapra, amelyre mind a kutatók, mind az oktatók, mind a PhD-hallgatók, mind a szakdolgozók a tudományos kommunikációjukat építhetik. Antropológusok természetesen nem tudnak nyelvkönyveket írni, de ez nem is lehet cél, ahogy az sem, hogy nyelvészek írjanak történeti embertani könyveket. De az embertan nyelvét antropológusok használják, reményeink szerint antropológusok ápolják és ezért antropológusoknak is kell írásba foglalni az érintett társtudományok művelőinek hathatós segítségével. Ez a könyv ezt a folyamatot szeretné előmozdítani.

a Szerző

2022. szeptember

1. EMBERTAN? ANTROPOLÓGIA?

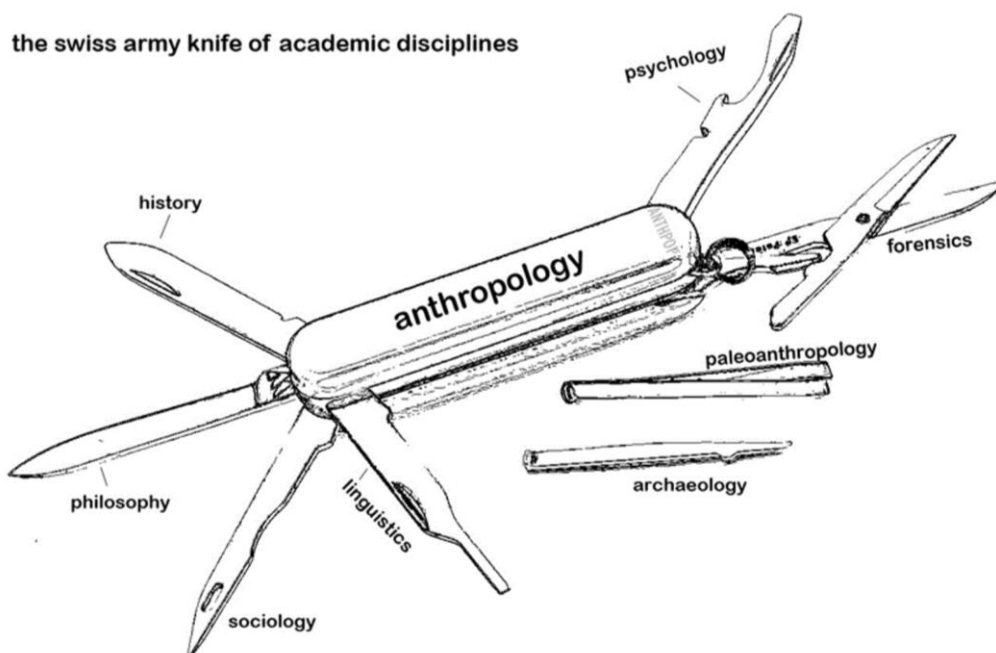
Elöljáróban azt kell megvizsgálnunk, mi magunk mit értünk embertanon (antropológia, humánbiológia, Anthropology) és szaknyelvén, és milyen szavakkal lehet a legpontosabban kifejezni. Általában nem is próbáljuk egy szóval lefedni a tudományterületet (Biological Anthropology, Physical Anthropology) és ennek a körülírásnak van magyar hagyománya is (történeti embertan). Az embertanon belüli specializáció (Paleopathology) és az embertan inter- és multidiszciplinárisává válása (Chemical Anthropology, Paleomicrobiology, Archeogenetics) természetesen az elnevezésekben is tükröződik, sokszor segítve az azonosítást.

1.1. „Szakantropológiák”

Szakantropológiák: minden antropológia, aminek köze van az emberhez

„A marxi filozófia nemcsak, hogy egyben antropológia is, hanem elsősorban éppen az.”

Ágh Attila, 1965

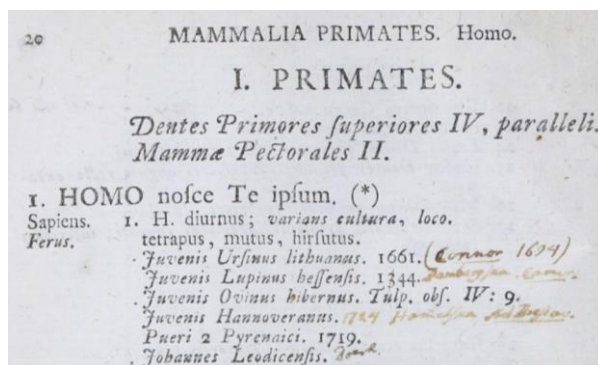
„Ha ma Magyarországon valakinek azt mondjuk, hogy antropológiával foglalkozunk, akkor többen még mindig a fizikai antropológiára gondolnak, azaz azt hiszik, hogy csontokat ásunk ki a földből, koponyaméreteket elemzünk, és általában: az emberek fizikai tulajdonságaival foglalkozunk. Angol nyelvterületen az emberek az antropológia szó hallatán viszont többnyire a kulturális antropológiára asszociálnak.”

Letenyei László, 2015

A mai embernek Linné Systema Naturae 10. kiadása (1758) óta Homo sapiens a tudományos elnevezése. A Homo sapiens politipikus faj, azaz az egész emberiség egyetlenegy species-t (fajt) képez.

Az antropológia, mint szakszó Casmann protestáns humanistánál jelenik meg először 1596-ban. Mint alapkifejezés a görög antróphosz (ember) és logosz (tudás/tan) terminusokra

vezethető vissza. Eredeti jelentése szerint tehát emberről szóló tudomány. Használata a XVIII-XIX. században vált általánossá, ekkor a biológiai antropológiát értették alatta. Ez a könyv történeti embertani szemlélettel íródott, és továbbra is biológiai antropológiát (Biological Anthropology, Physical Anthropology) értünk antropológia alatt. A klasszikus angolszász megközelítés 4 részterületét különíti el az antropológiának (régészet, biológiai antropológia, szociokulturális antropológia, nyelvészeti antropológia), de napjainkban a tudomány számos más antropológiát is ismer, de még nem született konszenzus sem a fogalmakban, sem a kategorizálásukat illetően, ezért nagymértékű átfedés tapasztalható közöttük. Pedig a probléma régen adott, pl. Török Aurél már 1882-ben Ethnographia, ethnológia és sociológia címmel jelentett meg tanulmányt az Anthropologiai füzetekben.

Caroli Linnaei (1758) Systema naturæ per regna tria naturæ, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis

„Antropológia (görög „embertan”): a reneszánsz óta az emberrel foglalkozó különböző tudományok (vagy tudásterületek) elnevezésére alkalmazott fogalom. Német nyelvterületen ma önmagában a humánbiológiával rokon ágazat, angol és francia nyelvterületen legtöbbször az etnológiával azonos tudományág, amelynek azonban egyes ágai a hagyományos néprajzhoz, etnográfiahoz, szociográfiahoz, kisebbségsszociológiához, etnokulturális kutatáshoz, nyelvtudományhoz, valláseméleti és valláskutatási irányzatokhoz, etnohistóriához, etnometodológiához, hermeneutikához, kultúra-szociológiához közeliek. A kifejezés használatát pontosítandó: egyre gyakoribb az ~ szó használata olyan általánosító jelleggel, ami valójában a kulturális ~-át takarná, de rövidített használata félreértésre adhat okot, hisz sokan a 18.–20. század során a fizikai vagy biológiai embertan eredményeire és hatására asszociálnak, vagyis olyan alaktani, származástudományi, rasszelméleti, etnogenetikai kutatásokra, amelyek a biológiai tudományok körébe tartoznak, nem pedig a kultúrakutatás és a szociál~ tárgyterületére.”

Antropológiai – etnológiai – kultúratudományi kislexikon, 2010

Alkalmazott antropológia (Applied Anthropology, Practical Anthropology)

Az alkalmazott antropológia bármely szakterületet magáénak tekintheti, az alkalmazott antropológia tulajdonképpen azt jelenti, hogy az empirikus anyagból nyert tudást nemcsak elméleti összefüggések feltárására használjuk fel, hanem a gyakorlatban is kamatoztatjuk hazai vagy nemzetközi (kulturaközi) programokban, a segélynyújtásban, prevenciós projektekben, a klinikai gyakorlatban és oktatási programokban. Alkalmazott antropológia esetében a kutatót felkérlik, alkalmazza egy már meglévő tervhez, elképzeléshez közreműködőként, segítségadás, felmérés, véleményezés formájában. Tipikus feladatai közé tartoznak a mezőgazdasági újítások, étkezési szokások reformálása, az általános higiénia magasabb szintre emelése, fogamzásgátlás, víztisztítás, az egészségügyi ellátás javítása, új épületek felhúzása, közösségi házak renoválása, elektromosság bevezetése, nyilvános helyiségek építése, oktatás. Mára az alkalmazott antropológiának rengeteg válfaját különítik el, pl.:

- **jogi antropológia** (Advocacy Anthropology)
- **fejlesztés antropológia** (Development Anthropology)

- **gyakorlati antropológia** (Practical Anthropology)
- **pszichológiai antropológia** (Psychological Anthropology)
- **nevelés antropológia** (Pedagogical Anthropology): a pedagógia alapja az „általános embertan”, az ember-lény minden oldalú ismeretére épít
- **gazdasági antropológia** (Economic Anthropology): gazdaságot a kultúra részének tekinti, ezért a kultúra egyéb szegmenseinek figyelembevételével vizsgálja hogyan alakul a javak és az emberek, illetve az emberek egymáshoz való viszonya, a javak cseréje, elosztása és felhasználási módja
- **politikai antropológia** (Political Anthropology): a társadalmak politikai szervezettségével, annak szintjeivel, a társadalmi ellenőrzés módjaival, a hatalmi viszonyokkal, illetve ezek társadalmi kölcsönhatásaival foglalkozik.
- **környezeti antropológia** (Environmental Anthropology): az emberek és az általuk lakott környezet közötti összetett kapcsolatokat vizsgálja a több tízezer évvel ezelőtti vadászat/gyűjtögető szokásoktól a korai mezőgazdaság emlékein keresztül a modern emberi társadalmak éghajlatváltozáshoz és egyéb antropogén problémákhoz való alkalmazkodásáig
- **városantropológia** (Urban Anthropology): magába foglalja a városok kulturális rendszerének vizsgálatát, a városok kisebb-nagyobb területekhez, illetve populációhoz való kapcsolatát és az egész világot átfogó városi rendszer tanulmányozását, mint tematikus antropológia a gazdasági növekedésen és térbirtokláson alapuló civilizációs fejlődés eredményeit vizsgálja
- **faluantropológia** (Village Anthropology): az antropológiai kutatások falusi miliőre fókuszált gyakorlatát lenne hivatott jelezni
- **kognitív antropológia** (Cognitive Anthropology): az emberi megismerést tanulmányozza kulturális és kultúrák közötti összefüggésekben, a kulturális kontextus jellemzően földrajzi helyeket, nyelv(ek)e)t, társadalmi kapcsolatokat, értékeket és hiedelmeket foglal magában
- **ökológiai antropológia** (Ecological Anthropology): a környezethez való kulturális alkalmazkodás, valamint az emberi populációk és biofizikai környezetük közötti kapcsolatok tanulmányozása
- **régészet** (Archaeology)
- **antropozófia** (gör.-lat. anthroposofia): az emberiség fejlődéstörténete, mely alapul szolgál a pedagógiához, a gyógypedagógiához, az orvostudományhoz, a mezőgazdasághoz, a teológiához, a színművészethez és a társadalomelméletekhez
- **asztrozófia** (lat. astrosophia): a csillagászat antropológiai nézete, de sokan az asztrológia egy változatának tartják és ezért áltudománynak tekintik

Akcióantropológia (Action Anthropology)

Az antropológus közreműködik egy probléma felismerésében, megnevezésében, vagy problematikus helyzetek meghatározásában, a megoldási mód megtalálásában, megoldásában, adott esetben megvalósításában is. Ez többnyire valamilyen (várhatóan pozitív) változást, változtatást von magával az érintett csoport, közösség életében.

Antropo-geográfia, emberföldrajz (Anthropo-Geography, Anthropogeography)

Az emberiség földrajzi megoszlásával, valamint az ember és környezete kapcsolatával foglalkozik.

Antropológiai expresszivitás (Anthropology of expressive, Expressive culture)

Művészeti tevékenység, melyet az antropológiai struktúra teszi lehetővé, hiszen az ember excentrikus pozicionáltsága miatt válik expresszív karakterű létezővé, ami azt jelenti, hogy középpont nélkülsége állandó önmeghatározásra, önmegnyilvánításra kényszeríti.

- nem-esszencialista antropológia: az ember kulturálisan közvetített „önszínrevitele”
- progresszív antropológia: filozofikus irányzat, mely az ember testén (mimikáján, gesztusain) keresztül kutatja a szellem és a test összefüggéseit

Átalakulásantropológia (Transforming Anthropology)

A Fekete Antropológusok Szövetségének mozgalma a társadalmi egyenlőtlenséget és a „gyalázatos megkülönböztetések”-et vizsgálja a múltban és napjainkban tudósok, aktivisták, művészek és az érintettek bevonásával.

Biológiai antropológia, fizikai antropológia, antropológia, embertan, történeti embertan (Biological Anthropology, Physical Anthropology) (antropológia <gör. 'embertan'>)

A fizikai antropológia az antropológia tudományterületének egyik ágazata, mely az ember(iség) fizikai adottságainak, biológiai változatosságának és szervezeti törzsfejlődésének tanulmányozására vállalkozik. A tudományág főbb érdeklődési területe a csontozat, a táplálkozás, a szaporodás, a betegségek, a törzs- és egyedfejlődés megannyi biológiai aspektusa. Történetileg a rassz-típusok, fizikai jellegzeteségek térbeli eltéréseinek, összehasonlításának természettudományi területe volt (a magyar akadémiai rendszerben is az élettudományok körébe tartozik „antropológia” néven), emiatt rendszerint a kulturális antropológia jóval szélesebb területét tekintik specifikációnak, a biológiai tudáscsoportot pedig az embertudomány fő területének. Napjainkban a bölcsészek szerint a fizikai antropológia inkább társtudománya vagy alterülete a történetileg őt követő kulturális antropológiának.

A történeti embertan az antropológia, azon belül a biológiai antropológia és a paleoantropológia része, fő feladata a neolitikumtól kezdve a különböző régészeti periódusokból származó csontvázanyag alapján a közösség embertani képének rekonstruálása. A rekonstrukció és a populációk összehasonlításának egyik, a mai napig fontos alapja a metrikus adatokon és az ezeket felhasználó matematikai-statisztikai módszereken alapuló biometria. A morfológiai alapú taxonómiai vizsgálatokat a 20. század második felétől a nem-metrikus jellegek analízise is kiegészítette. Az 1980-as években indult, majd az ezredfordulóra már hazánkban is önálló területté formálódott archeogenetika napjaink paleogenomikai kutatásaival együtt nagyon hatékonyan egészíti ki a morfológiai alapú biológiai antropológiai rekonstrukciót. A természettudományos alapokon álló antropológia megszületése Broca nevéhez és a Párizsi Antropológiai Társaság 1859-ben történt megalakulásához köthető. Az első magyar nyelvű, embertani megfigyeléseket is tartalmazó publikáció 1834-ben készült a benepusztai honfoglaló vitéz bioantropológiai leleteiről. Budapesten 1881-ben alakult Embertani Tanszék Török Aurél vezetésével, világviszonylatban ez volt a negyedik ilyen intézet.

Digitális antropológia (Digital Anthropology, Techno-anthropology, Cyberanthropology, Virtual Anthropology, Anthropology of the Cyberculture)

Az ember és a digitális világ kapcsolatát vizsgálja.

Embertan közoktatási tantárgy (-)

Az embertan című tantárgyat Kamarás István alkotta meg (mondván, „nincs jelen érdemben az ember az iskolában”) és 1988-tól kezdte tanítani a Zsolnai pedagógusképzési kísérlet keretében. Az „embertan” műhelyben hamarosan létre is jöttek a tárgy tanításához szükséges oktatási segédletek (tantervek, módszertani útmutatók, tankönyvek), ennek az embertannak a rövidített

változata került be később a Nemzeti Alaptanterv műhelymunkájába, mint emberismereti, emberismereti és önismereti tantárgyblokk. Egységes, önálló emberismereti tantárgy általános bevezetésére végül nem került sor, de később is születtek emberismereti, önismereti tantervek, tankönyvek, oktatási segédletek és pedagógiai programok.

Érzékek antropológiája, érzékelés- vagy észleleti antropológia (Anthropology of the Senses, Sensuous, Sensual Anthropology, Sensory Anthropology)

Azt vizsgálja, hogy az antropológus rendelkezhet-e olyan pozícióval, amelyből képes bemutatni az érzékekre, illetve az érzékelésre vonatkozó kulturális sajátosságokat, vagy ez a helyiek sajátja marad?

Filozófiai antropológia (Philosophical Anthropology)

Tekintettel arra, hogy az ember nem egyszerűen egy fiziológiailag működő organizmus, a filozófiai antropológia kísérletet tesz arra, hogy az embert a maga ember mivoltában, egészként ragadja meg. A filozófiai antropológia megalapítójának Max Scheler tartják (Az ember helye a Kozmoszban, 1928), más vélemények szerint a filozófia története = az antropológia történetével, és van olyan nézet is, mely szerint filozófiai antropológia a XVII. században kezdődik, de csak a XX. századra teljesedik ki, magától értetődően tekinti az embert legfőbb tárgyának, nem akarja leszűkíteni az ember vizsgálatát egy meghatározott diszciplína területére.

Intuitív antropológia (Intuitive Anthropology)

Olyan módszertani, technikai megközelítés, amely az antropológiai megismerésben a kutatási terület teljes „szövegkörnyezetének” ismeretében vállalkozik megismerésre, vagyis a „sűrű leírás” folyamatában, az értelmezések kísérleteiben és a jelentésrendszerek válogatásában egyaránt él a kérdésfeltevések, válaszok és interpretációk folyamatos viszonyításával és az önreflexióval.

Interpretív antropológia (Interpretive anthropology)

A kultúra olyan jelenség, melynek különféle olvasatai vannak, mint pl. a hidegháborúnak.

Karosszék antropológia (Armchair Anthropology)

Az európai kutatók eleinte távolról, kényelmes karosszékük távlatából kerültek kapcsolatba az általuk ismert világtól nagyon eltérő civilizációkkal a gyarmatosítás során, ebből nőtt ki idővel, a terepi kutatások megindulásával a kulturális antropológia.

Kulturális antropológia (Cultural Anthropology)

Az emberi tanult viselkedésformák tanulmányozását végzi, az emberrel, mint kultúraalkotó lényel foglalkozik, az embert társadalomtudományi vizsgálódások tárgyává teszi. A kulturális tudást, a gondolkodásmódot, illetve ezek kifejezőmódjait (nyelv, szimbolizmus) kutatja. A néprajz és a kulturális antropológia eredetileg témájában különbözött, hiszen míg a néprajz elsősorban az európai népek paraszti világának leírására vállalkozott, addig az antropológia Európán kívül tette mindezt.

- **etnológia** (gör. *éthnosz* 'nép', *lógosz* 'tan') tehát az emberrel, mint kultúrával rendelkező lényről szóló tudomány
- **etnológia, evolúciós antropológia, szociál-antropológia** (Ethnology, Social Anthropology, Anglia) = Ethnologie (etnológia, Franciaország) = néprajz/etnográfia (Völkerkunde, Németország) = kulturális antropológia (Cultural Anthropology, USA): a kultúrák fejlődésének vizsgálata (Volkskunde: saját kultúra kutatása, Völkerkunde: távoli népek összehasonlító jellegű vizsgálata, egyetemes néprajz)

- **etnográfia:** adatok gyűjtése (terepmunka), napjainkban a kulturális antropológia módszertanát, az összegyűjtött ismeretanyagot, a leíró vonatkozást jelenti, **etnológia:** adatok kiértékelése, elemzése
- **humánökológia:** a társadalmi jelenségeket a városi térszerkezetre vetítve vizsgálja
- **marxista antropológia** (1910-1990): Marx materialista evolúcióelméletén alapul, elsősorban a gazdaság (az alap) működését vizsgálták, minden más kulturális jelenség (például rítusok, rokonsági rendszerek stb.), azaz a felépítmény vizsgálata ebből vezethető le
- **katonai antropológia** (Cultural Anthropology in the Force): azt vizsgálja, hogy a nemzetközi együttműködésben végrehajtott katonai műveletek végrehajtása során hogyan használhatók a kulturális antropológia módszereit
- **fánk antropológia** (Doughnut Anthropology): a fánk hatása a társadalomra és a popkultúrára

Média antropológia (Anthropology of Media, Media Anthropology)

A komplex (az offline és online gyakorlatokat is magában foglaló) kortárs társadalmi valóságok szisztematikus megértését tűzte ki célul.

- az Internet antropológiája

Múzeumantropológia (Museum Anthropology)

Az anyagi világ összegyűjtésével, értelmezésével és ábrázolásával kapcsolatos tudományos kutatásokat vizsgálja abból a szempontból, hogy az anyagi tárgyak hogyan fonódnak össze a kulturális megjelenítés, a gazdaság, a társadalompolitika, a jog, az emlékezet, az etika, a gyarmatosítás, a természetvédelem és a közoktatás témaköreivel.

Művészetantropológia, esztétikai antropológia (Aesthetics Anthropology)

Az emberi társadalmak azon kulturális kontextusaival foglalkozik, amelyben tárgyak, cselekedetek, értékelések jelennek meg, s amelyek valamilyen szinten kapcsolatban vannak az esztétikai tartalommal.

Nevelés-antropológia

Az ember, mint természeti lény, organikus és pszichés sajátosságaival, az ember természetének lényegével, és ennek kialakulását segítő vagy akadályozó tényezők hatásával foglalkozó tudásterület. Az ember természeti értelemben nem kialakult entitás csupán, hanem a változó környezetben, a történelemben és a társadalmi kölcsönhatások révén is változik, állapota tehát nem egyféle, hanem sokfajta, kitüntetett helye az élők világában nem eleve adottság, hanem kimunkált összhatások (időleges) eredménye.

Nyelvészeti antropológia (Linguistic Anthropology)

Alapja a valóság szimbolikusan létrehozott egyezményes rendszere és ennek örökíthetősége, az időbeli és térbeli eltérések fogalmi kezelése, elvont kategóriák használata (pl. fogalom), a fonémák és kiejtési gyakorlatok kulturálisan kondicionált módjai, a grammatikai tagoltság. Az emberi kommunikációt tanulmányozza, mint a beszéd fiziológiája, a nyelvek szerkezete és funkciója, a beszédre és írásra gyakorolt társadalmi és kulturális hatások, a nonverbális kommunikáció, a nyelvek időbeli fejlődése és egymástól való eltérése.

Orvosi antropológia (Medical Anthropology)

Azt vizsgálja, hogy a különböző kultúrákhoz és társadalmi csoportokhoz tartozó emberek hogyan magyarázzák a betegségek okait, azokat a kezelési módokat, amelyekben hisznek, továbbá hogy kihez fordulnak megbetegedésük esetén. Tárgyát képezi továbbá annak a

vizsgálata, hogy ezeknek a hiteknek és gyakorlati magatartásoknak mi a viszonya az emberi szervezetben végbemenő biológiai, pszichológiai és szociális változásokhoz.

Az orvosi antropológia kurzus keretében az orvostanhallgatók olyan témákat is érintenek, mint pl. a fogyatékoság antropológiája, a táplálkozás orvosi antropológiája, a szexualitás antropológiája, a fájdalom antropológiája, az orvoslás és a gyógyítás antropológiája és a stressz orvosi antropológiája.

Önreflexív antropológia (Reflexivity in anthropology)

A kutató személyes reflexióin keresztül megismerhetjük az összefüggésrendszert, melynek a terep és az antropológus is része.

Régészeti antropológia (Archaeological anthropology, Archeo-anthropology)

Célja az emberi kultúrák fejlődésének (evolúciójának) rekonstrukciója, az első emberek megjelenési helyének és idejének keresése, elméletek felállítása az ember eredetéről.

- paleo-ökológia: a múlt ökoszisztémáinak a tanulmányozása

Sportantropológia (Anthropology of sport)

A sport világához és hatásához kapcsolódó kulturális reprezentációk elemzése.

Strukturális antropológia (Structural Anthropology)

A társadalmi jelenségek strukturális jellegét hangsúlyozza, elemekre bontják vizsgálódásuk tárgyát, majd feltárják az elemek között megfigyelhető kapcsolatokat, a struktúrát, melyet magyarázó erejűnek tartanak. A strukturális antropológia eredetileg a még működő őstársadalmak viselkedési modelljeinek, rokonsági rendszereinek, mítoszvilágának tanulmányozásából vont le általános következtetéseket.

Szimbolikus antropológia, értelmező antropológia (Symbolic Anthropology)

A társas cselekvés sajátos, szimbólumhasználaton és szimbólumteremtő képességen alapuló jelenségeire koncentrál. A szimbolikus viselkedésmódokat és a kultúra szimbolikus megnyilvánulásait tanulmányozza, a szokáson alapuló viselkedés és a gondolkodás jelentésének magyarázatát tekinti céljának.

Szociálantropológia (Social Anthropology)

Brit eredetű, a társadalom felépítésével, társadalmi intézményekkel és a rokonsági rendszerekkel foglalkozik.

- **antroposzociológia:** az anyagi és szellemi kultúra teljessége azon népeknél, amelyek nem rendelkeznek írott forrásokkal
- **bioszociális antropológia:** ember és környezetének együttes vizsgálata humánbiológiai, táplálkozástudományi és fejlődéslélektani szempontból, mentális ökológiák helyben érvényes léptéke alapján
- **antropo-kozmológia:** 19. századi utazók leírásai a „benszülöttekről”

Természettudományos antropológia (Scientific Anthropology)

Az embert vizsgálja térben és időben természettudományos módszerekkel, kialakulását 3 könyvhöz szokták kapcsolni: Linné: Systema Naturae (1735), Lyell: Principles of geology (1835) és Darwin: On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life (1859).

Történeti antropológia (Microhistory, Contrasting communities)

Az ezerkilencszázhetvenes évektől megjelenő újfajta, kultúrtörténetiként jellemezhető történetírói megközelítések, mint a mentalitástörténet, az Alltagsgeschichte, a mikrotörténelem és az új kultúrtörténet. Ezek közös jellemzője, hogy szembefordultak a korábbi struktúrákra összpontosító makroszemléletű társadalomtudományos történelemmel, a történész figyelme a mindennapi élet kultúrájára, az egyének és kis közösségek mikrotörténelmére, a mindennapi emberek „megélt életére” irányul.

Turizmus antropológia (Tourism Anthropology)

Multidiszciplináris tudományterület, magába foglalja a néprajzot, a szociológiát, a pszichológiát, a régészetet, a művészettörténetet, a nyelvészetet, a közgazdaságtant, a politikát, a történelmet, a filozófiát, a földrajzot és az ökológiát. Fő témái a hitelesség, identitás, mobilitás, turizmus, rekreáció, vendéglátás és a vendéglátás evolúciója, zárandoklatok, néprajz, népművészet, kulturális változások, globalizáció, tárgyi örökség, szimbólum, kultúra, kulturális közvetítés, rendezvények, egészség, válságok, oktatás és képzés.

Vallásantropológia, teológiai antropológia, bölcséleti embertan, keresztény antropológia, kozmológiai antropológia (Theological Anthropology, Anthropology of Christian Life)

A teológiai antropológia egy kísérlet arra, hogy végiggondolja az ember történetének értelmét, ahogyan az Isten előtt, Istennel és Isten által megélte. Az ember sokféle módon magyarázza meg a helyét a világban és a társadalomban, a különleges kapcsolatát a természetfölöttivel. 1996-ban II. János Pál pápa is kinyilvánította álláspontját az evolúció kapcsán: az ember állati származása a természettudományok által igazolt hipotézis, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a lélek isteni eredetű. Az evolúció teológiai értelmezése végső soron teleologikus, az eredet és a cél az isteni terv részei; a fejlődés csak az isteni közreműködés révén valósulhat meg. Általános álláspont, hogy az antropológiának és az antropológusnak nem feladata a hit kérdéseiben állást foglalni - mivel ezek nem tudományos, hanem ontológia vagy teológiai problémák, amelyek megválaszolásához nincsen megfelelő eszközkészlete -, és nem tekintheti az egyik vallást sem igazabbnak a többinél.

Űrantropológia (Space Anthropology)

a szerző által megálmodott tudományterület, fókuszban az űrhajósok biológiai antropológiai vizsgálatával, azon belül a csontok tanulmányozásával az űrrepülések során. Multidiszciplináris tudományterületként magába foglalná az űrhajósok és az űreszközök viszonyát az antropológiai szemléletű tervezéstől az emberközpontú kísérletekig, kiegészülve űrélettannal és űrpszichológiával.

Vizuális antropológia (Visual Anthropology)

A hagyományos angolszász iskolák felfogása szerint a kulturális antropológiai terepmunka fényképekkel, filmekkel való vizuális adatolását, illusztrálását, hitelesítését jelenti. Más felfogás szerint a kulturálisan befolyásolt „máshogyan látás” megértése a tudományág feladata.

- kép-antropológia: fényképek elemzése (pl. neveléstudományi szempontból)

Zenei antropológia (Anthropology of Music)

Szubkultúra-elméletekre, csoportszintű társas viselkedésmódokra, etnomuzikológiai és tánctudományi leírásokra épül.

- folkezenei antropológia (Anthropology of Folk Music)

„Elmúlt az a kor, amikor a szaktudósokat azért becsülték, mert a tömeg nem értette őket.”

Kosztolányi Dezső, 1933

1.2. Biológiai antropológia

1.2.1. Az embertan (biológiai/fizikai antropológia, történeti embertan) meghatározásai

Paul Broca, 1859	Az anthropologia az a tudomány, melynek tárgyát az emberi csoport tanulmányozása teszi, éspedig mind a maga összességében, mind egyes részleteiben, valamint a kültermészettel való viszonyában.
Török Aurél, 1881	Az embertan fő diszciplínái: - biológiai embertan (az emberi test bonc- és élettani vizsgálata az emberrasszok szerint és a főemlősökre való tekintettel; kraniológia, antropometria, stb.) - etnológiai embertan (az embernek, mint társadalmi lénynek a vizsgálata: az emberfajták és népek testi és lelki sajátosságainak leírása, az emberfajták és népek társadalmi életének megnyilvánulásai) - demográfiai embertan (a környezeti tényezők vizsgálata az élet létrejöttére, lefolyására statisztikai elemzéssel) - prehisztóriai embertan (az emberiség geológiai történelme fosszilis maradványok alapján)
Lenhossék József, 1897	Az antropológia a bonctan egyik ága, amely ismerete nélkül általános műveltségre igényt senkisémm tarthat.
A Pallas nagy lexikona, 1897	Antropologia (gör.) a. m. embertan, tehát voltaképen ama tudományok összesége, melyek az emberre vonatkoznak; ide tartoznának tehát a természettudományok nagy részén kívül majdnem mind a szellemi tudományok, v. legfontosabb részeik, mint amelyek csak az emberrel foglalkozhatnak. Ily értelemben használja tényleg a szót némely német filozófus. Általánosabban elterjedt nemzetközi értelme a szónak azonban szűkebb s csak azokat a tudományokat foglalja egybe, melyek az embert természetrajzi szempontból vizsgálják, de azoknak is főleg ama részeit, melyek az emberi nem változatosságát térben és időben, a különböző fajokban és időbeli fejlődésében tekintik. Innét van, hogy az antropológia nem egy meghatározott tudomány, hanem több tudománynak egyvelege, hogy határai ingadoznak, hogy más-más tudósok más-más kutatásokat foglalnak e név alá össze.
Rudolf Martin, 1914	Az antropológia a Hominidák természettörténete térben és időben.
Rudolf Martin, 1928	Az antropológia a Hominidák természettörténete térben és időben. Az antropológia csoporttudomány, amely az emberi anatómiát, fiziológiát, stb., mint egyedi tudományt köréből kirekeszti, csak a Hominidáknak a természetrajzával foglalkozik és ezt az egész zoológiai formakört minden korlátozás nélkül átfogja.

- Az antropológia csoporttudomány, s ezért keretéből az emberi anatómia, fiziológia és kórtan, mint egyedi tudományok kizárandók.
- Rainer Knussmann, 1988 A biológiai antropológia tárgya a Hominidákon belüli variabilitás, nem patológiás és természettudományos módszerekkel megérthető jellegek oksági elemzése és leírása, valamint az ember összehasonlítása az állatokkal.
- Bartucz Lajos, 1929 Már Aristoteles antropológusoknak nevezte mindazokat, akik az emberről értekeztek s a 18-ik század végéig szinte általános tudományos felfogás volt, hogy az embertan az emberről szóló különböző ismeretek gyűjteménye. Ez az oka, hogy az antropológia címen megjelent régebbi munkákban az emberi szervezet primitív bonctani és élettani leírása mellett ott találjuk a lélektant, filozófiát, logikát, a vérmérsékletek tárgyalását, arcismét, stb. is. ... A mai tudományos felfogásnak a lényege legrövidebben úgy fejezhető ki, hogy az embertan az emberi lény természetrajza, vagy amint Broca mondta: „az emberi nem biológiája” (l'histoire naturelle du genre humain: az emberi nem természetrajza – a szerk.), illetve Martin szerint „az ember alakú lények természettörténete”. Még világosabb Topinard meghatározása, ki szerint „az antropológia a természetrajznak az az ága, mely az emberről és emberfajtaokról értekezik”.
- Nem szorul ma már bővebb bizonyításra, hogy az anatómia, fiziológia, kórtan, fejlődéstan csupán segédtudományai az antropológiának, ép úgy, mint ahogyan segédtudományai a természettudományi oldalon az állattan, őslélektan, földtan, a szellemtudományi oldalon pedig a néprajz, régészet, nyelvészet, történelem, stb. ... Sőt látszólag egészen távol álló tudományágaknak is nagy hasznát veszi sokszor az embertan. A matematikáról nem is beszélek.
- Karl Saller, 1956 Az antropológia a Hominidák természettörténete, természeti jelene és természeti jövője térben és időben.
- Lipták Pál, 1969 A szűkebb értelmezés szerint vett antropológia (antropo-biológia, vagy humánbiológia, fizikai embertan) csupán az ember biológiájával foglalkozik, a tágabb értelemben vett antropológia az ember szellemi tevékenységének alapvető tényeit részben önmagukban, részben biológiai jelenségekkel kapcsolatban vizsgálja.
- Rainer Knussmann, 1988 A biológiai antropológia tárgya a Hominidákon belüli variabilitás, nem patológiás és természettudományos módszerekkel megérthető jellegek oksági elemzése és leírása, valamint az ember összehasonlítása az állatokkal.
- Farkas L. Gyula, 1995 A történeti embertan, legalábbis hazánk tekintetében, a mezolitikumtól (Kr.e. 18 ezer év) a magyar középkorig (Kr.u. 17. század) terjedő időszakot foglalja magában.
- Farkas L. Gyula, 2014 A biológiai antropológia az ember és emberfélék (előember, ősember) biológiai jellegeinek variációit vizsgálja.

Az embertan a tapasztalati (empirikus) tudományok közé sorolható (amelyek az embert körülvevő, tapasztalható valóságot vizsgálják), ezen belül társadalomtudományként kezdte (az ember társadalmi közösségi létével kapcsolatos területet vizsgálják, pl. történelem, szociológia, közgazdaságtan), de napjainkban már a természettudományok közé tartozik (melyek az embert körülvevő élő és élettelen természetet kutatják, pl. fizika, biológia, kémia). A legújabb csoportosítás szerint interdiszciplináris tudomány (tudományközi, határterületi kérdésekkel foglalkozik).

A tudományok egységes nemzetközi felosztását először az UNESCO 1973-as International Standard Nomenclature for Fields of Science and Technology javaslata tartalmazta, az ez alapján készült „tudomány fája” 24 főtudományt, 221 tudományt és ezen belül 1995 altudományt sorolt fel (az Antropológia természetesen a csúcson helyezkedik el).

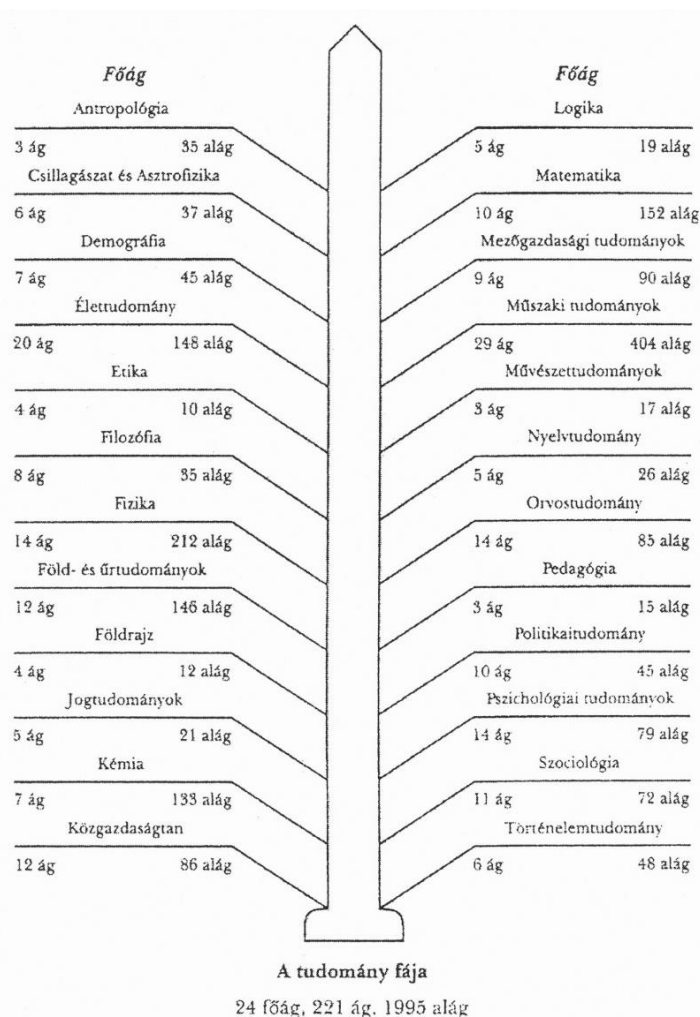
Napjainkban a SKOS (UNESCO nomenclature for fields of science and technology) a biológiai antropológiát már nem sorolja az antropológiák közé, hanem az élettudományok között találjuk. A fizikai antropológia és a humánbiológia viszont két jól elkülönített kategóriát képvisel.

Hazai viszonylatban a Magyar Akkreditációs Bizottság felosztása az irányadó:

MAB 2009/9/IV/2. sz. határozat

1. Természettudományok (Natural Sciences)

1.5. Biológiai tudományok (Biological sciences)

24 Life Sciences

2402 Anthropology (physical)

- 2402.01 Anthropological archives
- 2402.02 Anthropological genetics
- 2402.03 Anthropometry and forensic anthropology
- 2402.04 Body composition
- 2402.05 Body constitution
- 2402.06 Ethnology
- 2402.07 Medical anthropology
- 2402.08 Nutritional habits
- 2402.09 Osteology
- 2402.10 Population biology
- 2402.11 Primate behavior
- 2402.12 Primate somatology
- 2402.13 Racial biology
- 2402.14 Somatic growth
- 2402.15 Somatic ageing
- 2402.99 Other (specify)

2410 Human biology

- 2410.01 Blood groups
- 2410.02 Human anatomy
- 2410.03 Human cytology
- 2410.04 Human development
- 2410.05 Human ecology
- 2410.06 Human embryology
- 2410.07 Human genetics
- 2410.08 Human histology
- 2410.09 Human neuro-anatomy
- 2410.10 Human physiology
- 2410.11 Sensory organs
- 2410.12 Systemic anatomy
- 2410.13 Topographic anatomy
- 2410.99 Other (specify)

51 Anthropology

- 5101 Cultural anthropology
- 5102 Ethnography and Ethnology
- 5103 Social anthropology
- 5199 Other anthropological specialities (specify)

UNESCO nomenclature for fields of science and technology

1.2.2. A biológiai embertan rész- és társtudományai

Antropometria (Anthropometry)

Emberméréstan, az ember mérhető jellegeinek leírásán túl történeti csontanyagon a koponya (craniometria) és a hosszú csöves csontok (osteometria) mérőpontjai közötti távolságok megállapítását értjük alatta. Élő emberektől származó metrikus adatok felhasználási területei: a testalkat, a testösszetétel becslése (izom, csont, zsiger, zsír abszolút és relatív értéke százalékban kifejezve), az intenzív növekedési időszak megállapítása, a biológiai fejlettség, a testzsírszázalék meghatározása, a várható testmagasság becslése gyermekeknél, egy adott gyermek milyen sportágakra alkalmas testileg.

Archaeogenetika, archeogenomika, molekuláris antropológia (Archaeogenetics, Molecular anthropology)

Az archeogenetika az ősi DNS (ancient DNA, aDNA) tanulmányozása különféle molekuláris biológiai és genetikai módszerek felhasználásával.

Bioarcheológia (Bioarchaeology)

A múltbeli emberi kultúrák tanulmányozása a régészeti kontextusban előkerült emberi maradványok vizsgálatán keresztül. A bioarcheológia kutatói gyakran figyelembe veszik a maradványok kulturális kontextusát is.

Biológiai antropológia, fizikai antropológia (Biological anthropology, Physical anthropology)

Régészeti módszerekkel feltárt emberi maradványok és ma élő emberek természettudományos vizsgálata különböző társtudományok bevonásával. (Az „amerikai” antropológusok nagy része elsősorban néprajzot, szociológiát és ehhez hasonló diszciplínákat művelve nevezi magát antropológusnak, ezért Eickstedt, hogy az európai értelemben vett antropológiát megkülönböztesse az amerikai változatától, a fizikai embertan nevet adta neki.)

Csonttan, oszteológia (Osteology)

Az emberi és állati csontok anatómiájával, szerkezetével és a csontokkal kapcsolatos ismeretek felhasználásával, az emberi csontváz (és fogazat) anatómiai felépítésével foglalkozó tudományterület. Ezen belül az orvosi oszteológia elsősorban az emberi csontbetegségekre és ezek gyógyítására figyel.

Evolúcióbiológia (Evolutionary biology)

Azoknak az evolúciós folyamatoknak a tanulmányozása, amelyek létrehozták a földi élet sokféleségét, beleértve az embert is. Ezek a folyamatok magukban foglalják a természetes szelekciót, a közös származást és a fajképződést is.

Humánbiológia (Human biology)

A biológia, a biológiai antropológia, a táplálkozás- és az orvostudomány interdiszciplináris területe, amely az egészség, az evolúció, az anatómia, a fiziológia, a molekuláris biológia, az idegtudomány és a genetika nemzetközi, populációs szintű perspektíváit érinti.

Humánökológia (Human behavioral ecology)

A viselkedési adaptációk (pl. táplálkozás, szaporodás) tanulmányozása evolúciós és ökológiai szempontból, az ember környezeti stresszre adott adaptív (fiziológiai, fejlődési, genetikai) válaszaira összpontosít.

Igazságügyi orvostan, törvényszéki antropológia (Forensic anthropology)

A biológiai antropológia és a humán oszteológia tudományának jogi keretek között történő alkalmazása, leggyakrabban olyan büntetőügyekben, ahol az áldozat maradványai a bomlás előrehaladott stádiumában vannak.

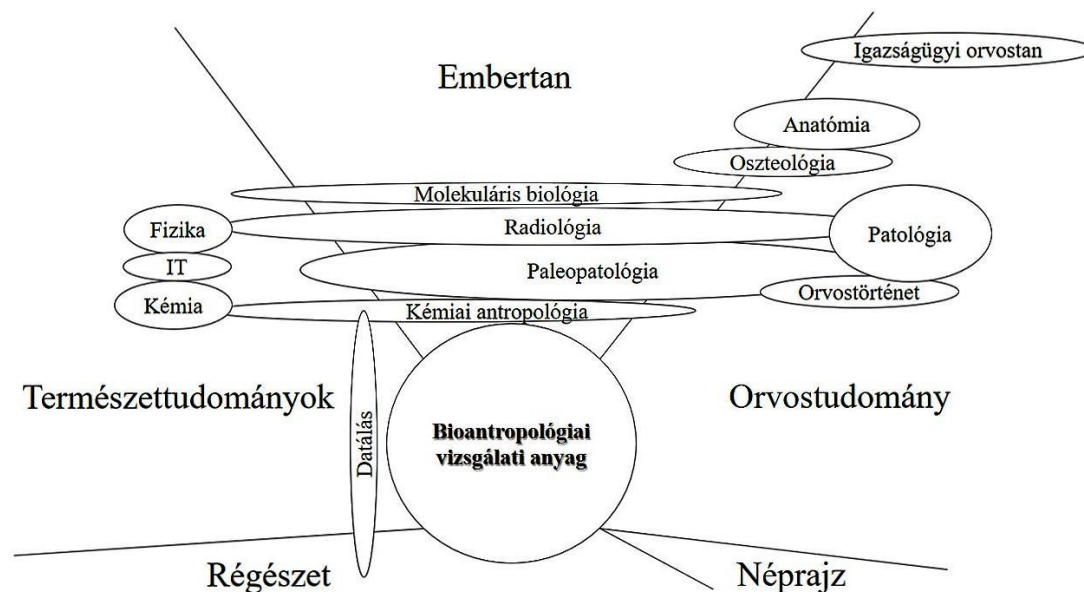
Magyarországon az 1950-es években kezdett fejlődni, a jogi szabályozás a természettudományos bizonyítékokat nemcsak, hogy elfogadta, hanem igényelte is, elsősorban az atyasági vércsoportvizsgálatok kapcsán. Az 1960-as évektől került előtérbe az élőknél és a halottaknál történő személyazonosítás, a felnőttekre kidolgozott életkor-meghatározási módszert és a magzati csontok vizsgálatára vonatkozó alapadatokat ma is világszerte használják a történeti szériáknál és az igazságügyi személyazonosítási eljárásoknál egyaránt.

Kémiai antropológia (Chemical anthropology)

Eredetileg történeti időkből származó csontok, fogak és lágyszövetek nyomelemtartalmának meghatározására analitikai kémiai eszközökkel, napjainkban a tágran értelmezett csontkémiai tanulmányok jelentős része egykor élt népeiségek elemanalitikán és stabil izotópok mérésén alapuló táplálkozástudományi kutatásával, vagy genetikai és kormeghatározási problémákkal foglalkozik.

Multidiszciplináris antropológia (Multidisciplinary anthropology)

Napjainkban a biológiai antropológia interdiszciplináris/multidiszciplináris területté vált, mely csak több tudományterület képviselőiből álló kutatócsoportban teljesebben ki. Magába foglalhat minden technikát, mely során biológusok, kémikusok, fizikusok, geológusok, biotechnológusok, orvosok vagy genetikusok kutatásaihoz kifejlesztett műszerekkel és módszerekkel vizsgálunk bioantropológiai leleteket, és az eredményeket antropológiai szempontból elemezzük és azok interpretációjához olykor régészeti vagy néprajzi kompetenciákat is igénybe veszünk.

Az egyes tudományterületek kapcsolata a bioantropológiai leletek vizsgálatának szemszögéből

Paleoantropológia, emberelődten, emberi őslényt (Human Paleontology, Palaeoanthropology)

Kihalt főemlősök és emberelődök kövületeinek tanulmányozása.

Paleopatológia (Paleopathology)

A csontokon vagy a mumifikált lágyyszövetekben megfigyelhető patogén elváltozásokat tanulmányozza, de figyelmet fordít a táplálkozási rendellenességekre, a csontok méretének vagy morfológiájának időbeli változásaira, a fizikai traumák nyomaira vagy a foglalkozási eredetű biomechanikai stressz bizonyítékaira is.

Történeti embertan (Historical anthropology, Paleoanthropology)

A történeti antropológiai vizsgálatok célja a történeti népségek, populációk biológiai jellemzőinek megismerése, a régen élt népségek térbeli és időbeli variációinak összehasonlító elemzése és a populációk, népségek strukturális változása kialakulásának biológiai rekonstruálása. A csontvázleletek biológiai rekonstrukciója alatt mindazon jelenségek, normál- és kórfolyamatok, változások mennyiségi és minőségi megállapítását, melyek a születés és halál közötti időtartammal, az exogén és endogén tényezőkkel állnak kapcsolatban.

Az antropológia a célkitűzéseit egyedül nem tudja elérni, ezért számos társ- és segédtudomány módszereit és eredményét veszi igénybe, részben a természettudományok, részben a társadalomtudományok köréből, ugyanakkor más tudományterületek számára társ- és segédtudományként szolgál.

Lipták e tudományterület megnevezésére [a szűkebb értelmezés szerint vett antropológia (antropo-biológia, humánbiológia, fizikai embertan), mely az ember biológiájával foglalkozik], a történeti embertan és a paleoantropológia kifejezéseket (illetve angol megfelelőiket: historical anthropology, paleoanthropology) használta.

1.2.3. Jelentősebb embertani szervezetek és folyóiratok

Megalakulás éve	Szervezet		Rövidítés	Folyóirata(i)
1859.	Société d'Anthropologie de Paris		SAP	Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris
1902.	American Anthropological Association		AAA	American Journal of Physical Anthropology, American Anthropologist, Medical Anthropology Quarterly, General Anthropology, Anthropology of Consciousness, Cultural Anthropology, Anthropological Linguistics, Museum Anthropology, Anthropological
1952.	Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya Hungarian Biological Society Anthropological Section		MBT Embertani Szakosztály	Anthropologiai Közlemények
1973.	Paleopathology Association		PPA	International Journal of Paleopathology
1975.	European Anthropological Association		EAA	
2007.	International Association for Paleodontology		IAPO	Bulletin of the International Association for Paleodontology

Magyar embertani folyóiratok

Török 1878 őszén javasolta, hogy a M. kir. Természettudományi Társulat Közlönyében antropológiai rovatot rendszeresítsenek s ennek megvalósulása után őt bízták meg annak vezetésével. 1878 és 1881 között e rovatban 24 közleménye jelent meg antropológiai témakörből.

1882-ben Török saját költségén kiadta az Antropológiai Füzetek (312 oldalas, a Török által írt 16 tanulmányt tartalmazó) első számát, az 500 kinyomtatott példányból azonban csak 40 kelt el. Török ezután a cikkeit külföldön publikálta.

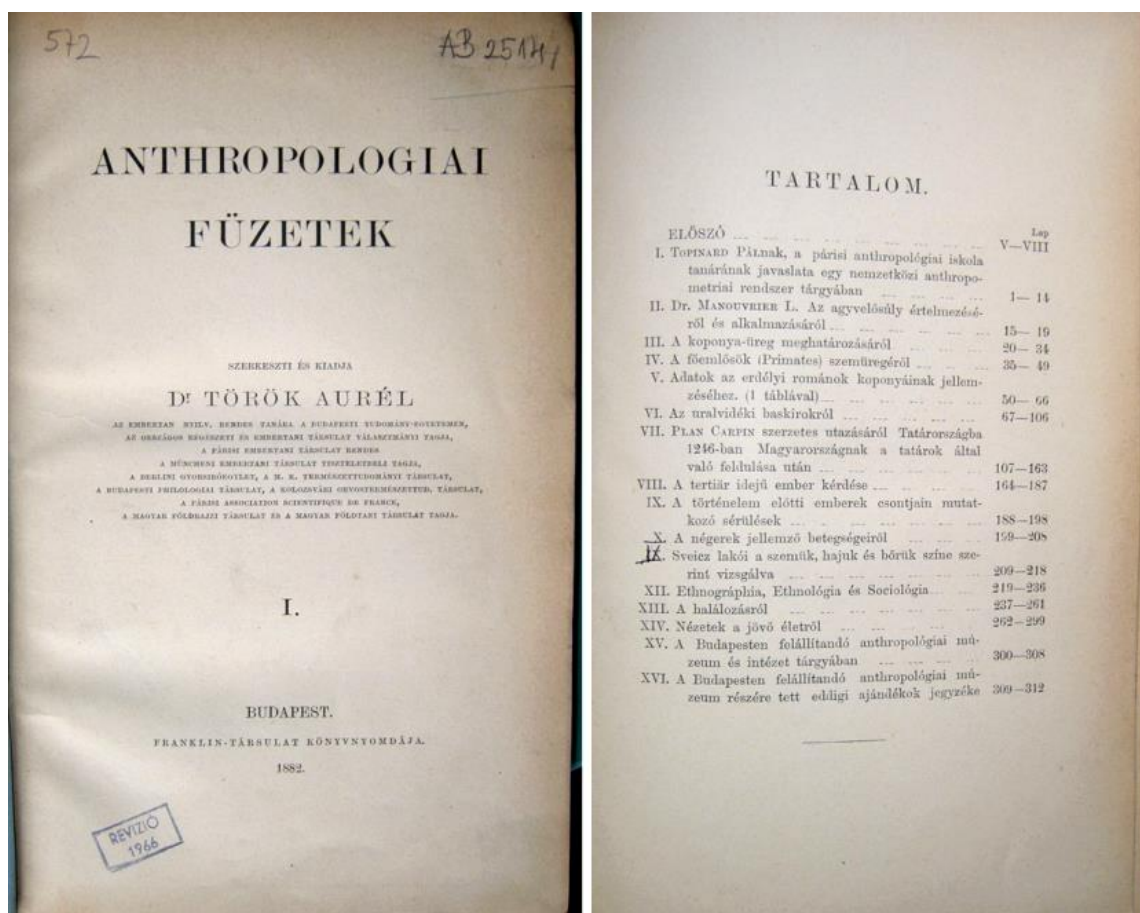
1922-ben létrejött az Antropológiai Szakosztály a Magyar Néprajzi Társaság keretein belül és 1923-ban társadalmi gyűjtés eredményeként újból megjelent az Antropológiai Füzetek

(Anthropologia Hungarica) című folyóirat Bartucz szerkesztésében. Különböző nehézségek miatt 1928-tól, a 3. évfolyam megjelenése után kiadása szünetelt, 1939-es 4. évfolyama után pedig megszűnt.

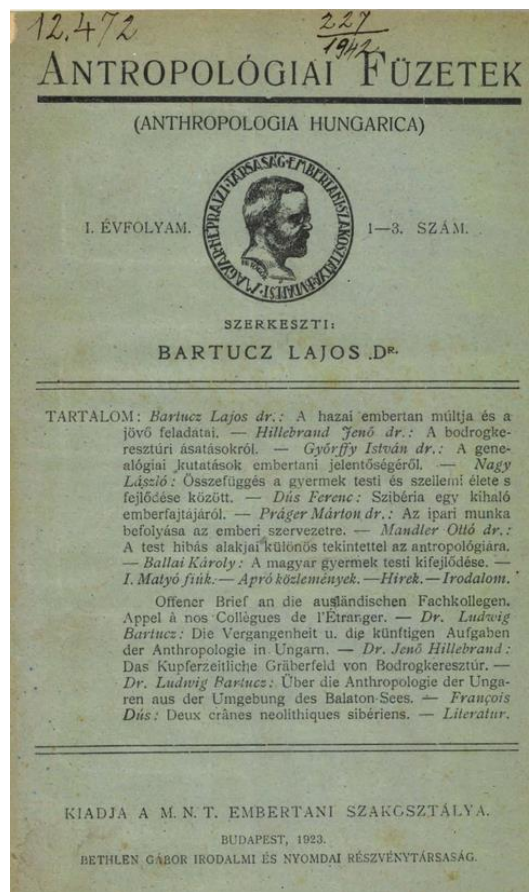
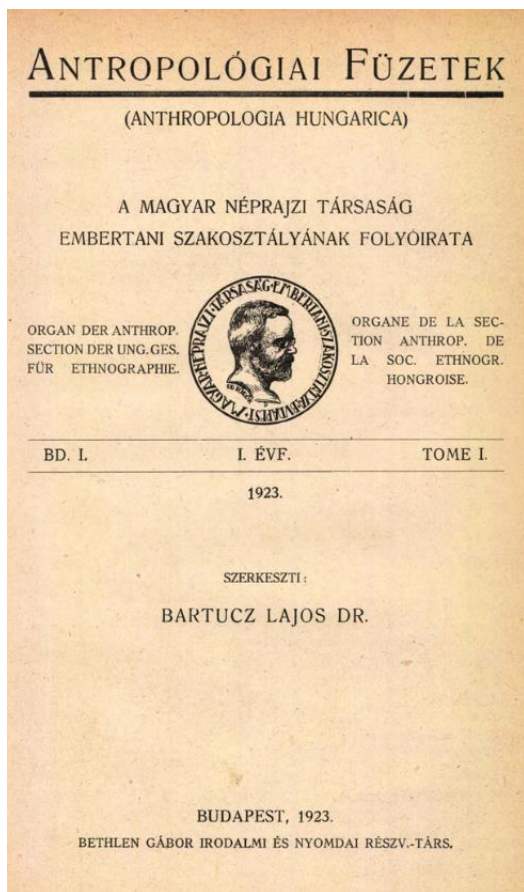
A folytatást az 1954-ben induló Biológiai Közlemények Pars Anthropologicaja jelentette, amely a negyedik évben Biológiai Közlemények – Pars Anthropologica, Anthropologiai Közlemények IV. évfolyam címmel jelent meg, az ötödik évfolyam pedig Malán szerkesztésében az Anthropologiai Közlemények I. kötet nevet kapta 1957-ben, és azóta is Anthropologiai Közlemények néven jelenik meg. A XI. kötetig római, a 12. kötettől arab számmal jelölték a 12 nyomdai ív terjedelmű évfolyamokat.)

2003 óta jelenik meg Tóth szerkesztésében a Folia Anthropologica tudományos és módszertani folyóirat, melyet a Fiatal Antropológusok Társasága alapított.

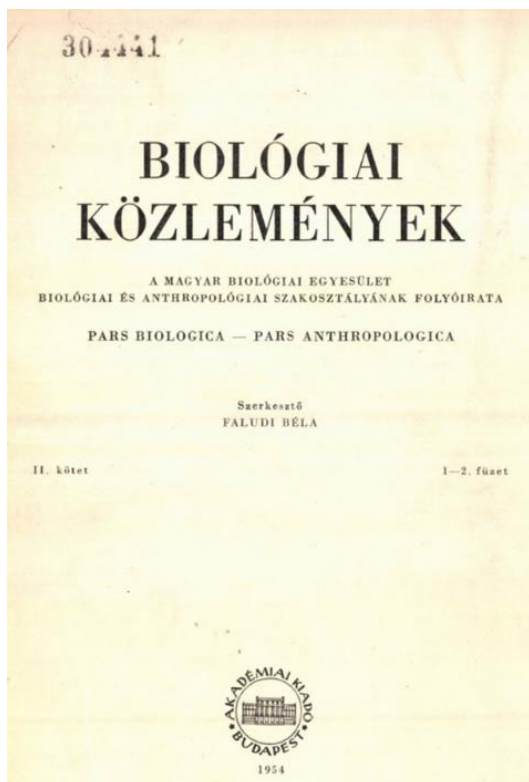
A fentiekén túl rendszeresen jelennek meg angol nyelvű antropológiai témájú cikkek az 1928-tól megjelenő Acta Biologica Szegediensisben, amely az intézmény doktori iskolájához köthető embertani kutatásokról is rendszeresen beszámol.

Anthropologiai Füzetek, 1882, szerk. Török

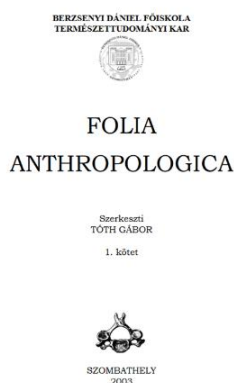

Antropológiai Füzetek, 1923, szerk. Bartucz

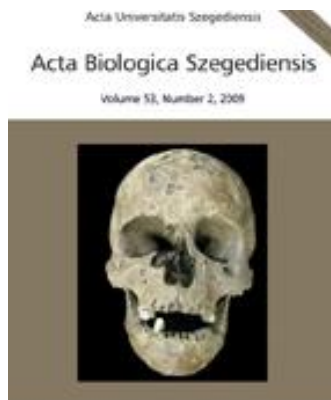

Biológiai Közlemények I. kötet 3—4. füzet: Pars Anthropologica 1954 (valójában 1953)	I. évfolyam
Biológiai Közlemények II. kötet 3—4. füzet: Pars Anthropologica 1954	II. évfolyam
Biológiai Közlemények III. kötet 3—4. füzet: Pars Anthropologica 1956 (valójában 1955)	III. évfolyam
Biológiai Közlemények — Pars Anthropologica, Anthropológiai Közlemények IV. kötet 2. füzet 1956	IV. évfolyam
Anthropológiai Közlemények I. kötet 1—2. (1957) és 3—4. (1958) füzet	1. évfolyam
Anthropológiai Közlemények II. kötet 1—2. és 3—4. füzet 1958	2. évfolyam
Anthropológiai Közlemények III. kötet 1—2. és 3—4. füzet 1959	3. évfolyam
Anthropológiai Közlemények IV. kötet 1—2. és 3—4. füzet 1960	4. évfolyam
Anthropológiai Közlemények V. kötet 1—4. füzet 1961	5. évfolyam
Anthropológiai Közlemények VI. kötet 1—3. és 3—4. füzet 1962	6. évfolyam
Anthropológiai Közlemények VII. kötet 1—3. és 3—4. füzet 1963	7. évfolyam
Anthropológiai Közlemények VIII. kötet 1—2. és 3—4. füzet 1964	8. évfolyam
Anthropológiai Közlemények IX. kötet 1., 2—3. és 4. füzet 1965	9. évfolyam
Anthropológiai Közlemények X. kötet 1—3. és 4. füzet 1966	10. évfolyam
Anthropológiai Közlemények XI. kötet 1—2. és 3—4. füzet 1967	11. évfolyam

Biológiai Közlemények Pars Anthropologica / Anthropológiai Közlemények, 1954-1967

Folia Anthropologica, 2003

Acta Biologica Szegediensis,
2009

ANTHROPOLOGIAI KÖZLEMÉNYEK

A MAGYAR BIOLÓGIAI TÁRSASÁG
EMBERTANI SZAKOSZTÁLYÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztő:
ZSÁKA ANNAMÁRIA
62. kötet

Anthropologiai Közlemények,
2021

Nemzetközi folyóiratok

American Journal of Physical
Anthropology
Anthropologie – International
Journal of Human Diversity
and Evolution
Anthropologischer Anzeiger

AJPA
Anthropologie

az American Association of Physical
Anthropologists társaság lapja
„four field anthropology” folyóirat, vagyis a
régészettől a kulturális antropológiáig fogad
tanulmányokat
AA
elméleti és kutatási tanulmányok a szélesebben
értelmezett antropológiából (humánbiológia,
paleopatológia, molekuláris technikák, klinikai
antropológia, szociológia, kulturális
antropológia).

Archaeometry

Archaeological and
Anthropological Sciences

Bulletin of the International
Association for
Paleodontology

Collegium Antropologicum

Current Anthropology

HOMO- Journal of
Comparative Human Biology

HOMO

kormeghatározási módszerek,
műtárgytanulmányok, matematikai módszerek,
távérzékelési technikák, természetvédelem,
környezetrekonstrukció, biológiai antropológia
és régészeti elmélet
a modern régészeti kutatásokhoz szükséges
természettudományos technikák teljes
spektrumát igyekeznek lefedni
interdiszciplináris folyóirat az antropológia, a
bioarchaeológia, a paleodontológia és a
társtudományok területéről („We love ancient
teeth, mouths and bones”)
A Horvát Antropológiai Társaság
multidiszciplináris folyóirata
az ember kutatásával foglalkozik, beleértve
szinte mindent a főemlősöktől kezdve a biológiai
antropológián és régészeten át egészen a
kulturális antropológiáig és a nyelvészetig
anatómia, régészet, gyermek növekedés,
demográfia, ökológia, medicina, igazságügy,
genetika, egészségügy, odontológia,
paleontológia, paleopatológia

Human Biology		számos publikációs forma (original scientific articles, brief communications, letters to the editor és review), fókuszban a humán evolúcióval és az ember biológiai diverzitásával, a genetika előtérbe helyezésével, de a multidiszciplináris kutatások a kulturális aspektusokat is magukba foglalhatják
International Journal of Osteoarchaeology		emberi és állati vázmaradványok vizsgálata régészeti kontextusban, eredeti kutatási eredmények és rövid híradások
International Journal of Paleopathology	IJPP	emberek, emberelődök és állati maradványok vizsgálata, elsősorban molekuláris biológiai, kémiai, szövettani és radiológiai szempontból
Journal of Anthropological Archaeology		elméletek és tágran értelmezett metodikai módszerek ismertetése, beleértve nem csak az ember, hanem a társadalom evolúcióját, szerveződését és működését is
Journal of Anthropological Sciences	JASs	összefoglalók és eredeti közlemények az élő és kihalt emberi populációk biológiájáról és genetikájáról
Journal of Archaeological Science		természettudományos technikák és módszerek használata a régészetben
Journal of Archaeological Science: Reports		a régészethez kapcsolódó metodikai problémák és természettudományos technikák kérdéseinek megvitatása, regionális kérdéseknek is teret ad
Journal of Human Evolution		morfológiai és molekuláris biológiai összehasonlító vizsgálatok paleoantropológiai leleteken
Journal of Physiological Anthropology	JPA	humán adaptáció a modern élethez fiziológiai és bio-kulturális szemszögből
Les Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris	BMSAP	francia (esetenként angol) nyelvű multidiszciplináris folyóirat, amely 1859 óta jelentet meg biológiai antropológiai témájú írásokat
PLoS ONE		eredeti közlemények a természettudományok, a medicina és a társadalomtudományok terültéről
Nature		multidiszciplináris természettudományok, lapcsaláddá fejlődött, a Nautre Publishing 70 féle folyóiratot jelentet meg
Yearbook of Physical Anthropology		az AJPA évkönyve review-k (szakterületi áttekintések nagyszámú releváns irodalom alapján) és konferenciaközlemények számára

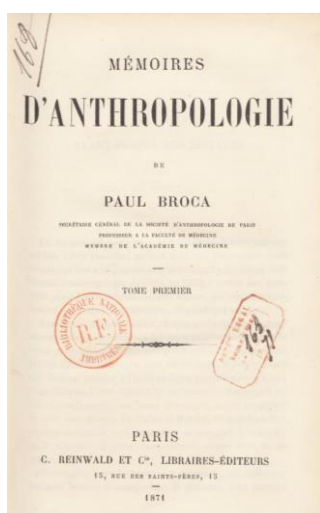
1.2.4. Szemelvények az embertan történetéből és magyar vonatkozásaiból

„A szűkebb értelmezés szerint vett antropológia (antropo-biológia, vagy humánbiológia, fizikai embertan) csupán az ember biológiájával foglalkozik, a tágabb értelemben vett antropológia az ember szellemi tevékenységének alapvető tényeit részben önmagukban, részben biológiai jelenségekkel kapcsolatban vizsgálja.”

Lipták Pál, 1969

Az antropológia, mint tudomány a görög filozófusokig és természettudósokig vezethető vissza, Arisztotelész (ógörögül: Ἀριστοτέλης, latinul: Aristoteles, i.e. 384–322) antropológusnak nevezte mindazokat, akik az „ember”-ről értekeztek bármilyen vonatkozásban. Más nézetek szerint az antropológia a középkor és újkor fordulóján született meg, de még mindig a filozófia (metafizika) volt a megközelítés alapja, mint Magnus Hundt marburgi filozófus *Anthropologium de Hominis dignitate, natura et proprietatibus etc.* (1501) című művében. Ez azonban lényegesen eltér attól, amit ma antropológiának tekintünk, mivel az embert a természettől elvonatkoztatott lényként vizsgálta. A változást az evolúció tana és az első hiteles csontleletek megtalálása indította el. A biológiai antropológia kezdetei Johann Friedrich Blumenbach *De generis humani varietate nativa* (1775) című könyvében kezdtek körvonalazódni, de például a vita, hogy az emberi faj egységes vagy „többszörös faj”, csak a következő század közepére ért nyugvópontra (John Bachman: A nemi és faji jellemvonások, mint az emberi faj egysége elméletének alapvetése, 1854).

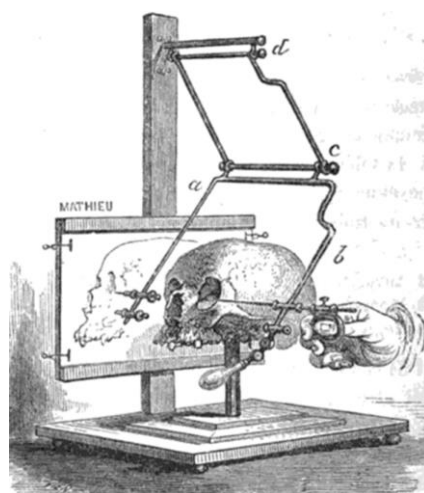
A természettudományos antropológia megszületését a Paul Broca és 19 másik tudós által 1859. május 19-én alapított Société d'Anthropologie de Paris (Párizsi Antropológiai Társaság) tevékenységéhez kötjük. A társaság célkitűzéseit Bartucz a következőképpen fogalmazta meg magyarul: „Az új társaság legott kibővítvén az etnológia programját, az emberi rasszok tanulmányozása köré csoportosítván az orvosi tudományokat, az Összehasonlító bonctant és az állattant, az ősrégészetet és a palaeonto-lógiát, a nyelvtudományt és a történelmet és végül anthropologia névre keresztelvén a tudományt, melynek határait imígy kibővítette, az új társaság kitarja kapuit mindazok előtt, akik az emberi tudás e különféle ágait művelték”. Azonban az amerikai kontinensen tevékenykedő antropológusok nagy része ma is elsősorban néprajzot, szociológiát és ehhez hasonló diszciplínákat művelve nevezi magát antropológusnak. Ezért Eickstedt az európai értelemben vett antropológiának, az amerikai változatától való megkülönböztetése érdekében a fizikai embertan nevet adta. Elterjedt a humánbiológia elnevezés, egyrészt, mert többen használják az antropológia megjelölést az összes emberrel foglalkozó diszciplína gyűjtőneveként, másrészt a világháború után egyes helyeken az antropológiát a diszkrimináló megkülönböztetéssel azonosították.

Broca P (1871) Mémoires d'Anthropologie

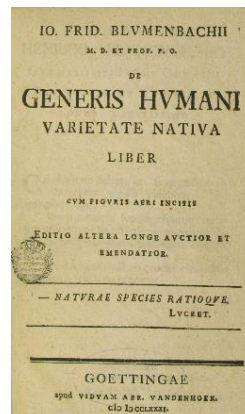
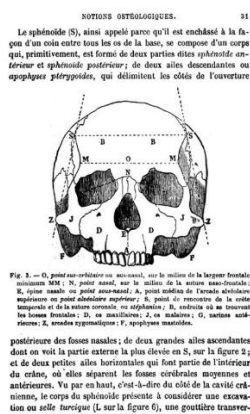
Broca-féle stereograph (~1840-1880)

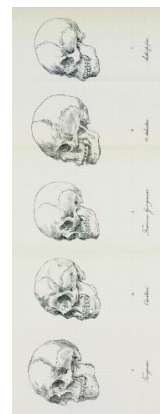
Broca-féle stereograph, in: Topinard (1876) L'Anthropologie

Topinard P (1876) L'Anthropologie

Blumenbach JF (1781) De generis humani varietate nativa liber.
A szerző az első kiadásban négy, a másodikban (1795) már öt részre osztotta az emberi fajt.

Az antropológia a célkitűzéseit egyedül nem tudja megvalósítani, ezért számos segédtudomány eredményét veszi igénybe, részben a természettudományok, részben a társadalomtudományok köréből. Más tudományok számára ugyanakkor segédtudományként szolgál.

Apáczai Csere János 1653-ban megjelent Magyar Encyklopédia című könyvében külön fejezetben foglalkozott az emberrel. A magyar antropológia első kezdeményezései filozófiai antropológiai jellegűek voltak, mint a soproni születésű Fridelius 1661-ben Ex anthropologia címmel megjelent doktori értekezése Wittenberg, 1661). Ezen időszakban még korlátozott tudással rendelkeztek az ember biológiájáról, ezért a magyar antropológiai írások általános és filozófiai szempontból tanulmányozták és tárgyalták az ember testi és lelki tulajdonságait. Azonban Hain János, Wollgnad Hermann és Vette György értekezéseiben, amelyek az 1670-es éveiben láttak napvilágot, már megtalálhatók az őseemberkutatás csírái is.

Johann Sigismund Elsholtz megszerkeszti az első testmérőt és az emberi testen méréseket végez, eredményeit könyvben ismerteti (Antropometria. 1654).

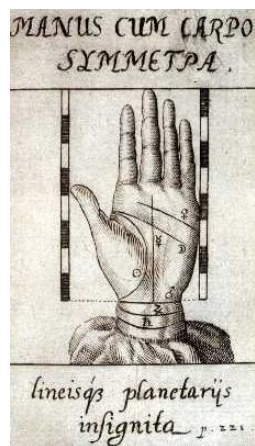
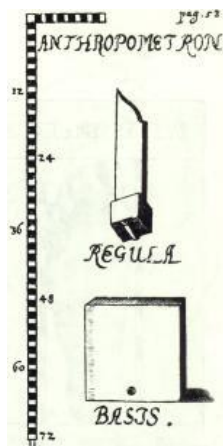
Karl Linné 1735-ben az embert besorolta az élőlények legfejlettebb rendjébe a primates ordóba, azon belül a homo genusba. A genusban a négy földrész alapján négy fajt (Homo americanus, Homo europaeus, Homo asiaticus, Homo afer) különböztetett meg. Mivel akkor még nem ismerhette fel a genetikai variációkat, kongenitális anomáliákat, ezért további két emberi fajt Homo ferus (vad ember) és Homo monstruosus (abnormis ember) néven írt le rendszerében.

Az első magyarországi antropológiai megfigyelést 1735-ben Bél Mátyás közölte, a csallóközi ember testi külsejét jellemezte. 1778-ban a Ruszt mellett talált fosszilis embercsontokról Klein Mihály tudósított. Az emberiség „fajtabeli tagolódását” Gaty István ismertette először magyar nyelven 1795-ben.

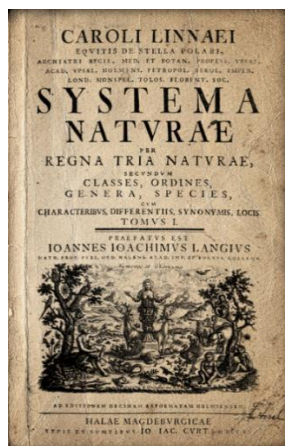
Johann Friedrich Blumenbach az emberi faj egységes eredetét valló felfogás (monogenizmus) megteremtője. Módszertani vonatkozásban bevezette a koponya különböző nézetekben (normákban) való vizsgálatának módszerét. A járomív felső szélét vízszintesbe állítva (göttingeni vízszintes) végezte megfigyeléseit. Őt tekintik a tudománytörténet a kraniológia és kranioscopia megalapítójának.

Szombathi János fordításában megjelent Comenius Amos 1798-as Orbis sensualium pictus (A' Látható Világ) című tankönyve, mely az enciklopédikus ismeretanyagot új szemlélettel, a gyermeki érdeklődésnek és szükségletnek megfelelően foglalja össze. Az Orbis

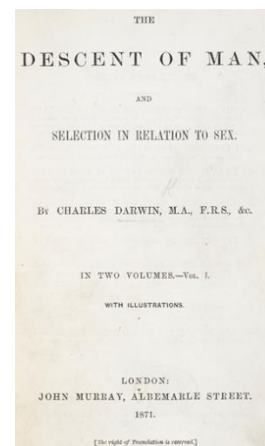
pictus Comenius iskolahálózatainak alsó és általános lépcsőfoka számára készült, és kezdetleges anatómiai ismeretekkel is foglalkozott benne.

Anthropometron
Elsholtz JS (1654) Antropometria

Linnaeus C (1735) Systema naturæ per regna tria naturæ, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis

Darwin CR (1871)
The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex

1807-ben jelent meg az első magyar nyelvű antropológiai munka, Fejér György Antropologia vagy is az ember' esmértetése című könyve, mely még a filozófiai antropológia tárgykörébe tartozik, de ő vezette be az antropológia fogalmát magyar nyelven. Fejér a monogenizmust vallotta, az emberiséget Buffon rendszere szerint osztályozta, Antropológiája „somatológia”-ból és „filozófia”-ból tevődik össze. Kisszántói Pethe Ferenc 1815-ben megjelent Természethistória munkája szintén szintén két részre osztja az embertant, megkülönbözteti az ember „természethistoria”-ját és az „emberisméret”-et, és az emberiséget „egy törzsfaj”-tól származtatja. Mirsvinszky Ignác orvosdoktor Orvostudori értekezés az emberről (1837) c. munkája a Blumenbach-féle antropológia magyarországi visszhangjának tűnik.

Jean Baptiste Lamarck 1809-ben megjelent Philosophie zoologique című munkájában megteremtette a származástan alapjait, és a fajok állandóságával szemben az átalakulás (transformismus) tanát vallotta.

II. József rendelete alapján 1784-től német a hivatalos nyelv (az 1790-es visszavonásig), a magyar nyelv az ellenállás eszköze lett, a nyelvújítás fellángolt. 1792-ben a magyar nyelvet kötelező tárgyként bevezették a közép- és felső iskolákban, 1825-ben megalakult a Magyar Tudós Társaság.

1784-ben a pesti orvosi fakultáson II. József császár utasítására Ferdinand Joseph Leber Vorlesungen über die Zergliederungskunst (1772) című tankönyvét használták az anatómia oktatására. A Kismartonban született Joseph Hyrtl Lehrbuch der Anatomie des Menschen mit Rücksicht auf physiologische Begründung und praktische Anwendung című tankönyve 1846-ban, Prágában jelent meg, 1849-ben magyarra fordították és bonczatani szótárral látták el. Az első magyarul írt anatómia tankönyv Mihálkovics Géza A leíró emberbonctan és a tájbonctan tankönyve (1888). A következő szintet Lenhossék Mihály 1922-ben megjelent Az ember anatómiája I-III. műve jelentette.

Immanuel Kant 1789-ben megjelent *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* című munkájában, megkülönböztette a fiziológiai (mai értelemben fizikai/biológiai) és a pragmatikus (más néven filozófiai) antropológiát.

A nyelvújító Bugát Pál 1828-ban Hempel anatómiai tankönyvét németből magyarra fordította, és *Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonatai* címmel kiadta, lefektetve ezzel a tudományos magyar anatómiai nevezéktan alapjait. Bugát külföldi orvosi könyvek fordítása és az Orvosi Tár folyóirat szerkesztése mellett szótárakat is összeállított (Magyar-deák és deák-magyar orvosi szókönyv 1833, Természettudományi szóhalmaz 1843) szakszókincs létrehozása céljából, és több szóalkotását a mai napig használjuk.

„A ki tökéletes magyar orvos akar lenni, annak mindenek előtt az orvosi tudomány alyázatját (substratum) vagyis az embert magyarul kell ösmerni.”

Bugát Pál, 1828

A XIX. század első felében általában a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg antropológiai írások (Boehm Károly, Lovász Imre, Mirsvinszky Ignác, Mokry Benjámin, Guzmics Izidor, Vedres István, Gaál György, Majláth János és Csaplovics János), de általános jelenség volt, hogy antropológiai megállapításokat és adatokat jelentettek meg más tudományágakkal foglalkozó művekben (néprajz, orvoslás).

A Pesti Egyetem élettantanárának, Czermak Nepomuk Jánosnak 1852-ben megjelent 42 oldalas, 13 képpel illusztrált közleménye két egyiptomi múmáról, ezzel a munkával kezdődött nemcsak a paleohisztológia, hanem a múmiák boncolása, és betegségeik megállapítása.

Rudolf Virchow meghatározta koponyatorzítás fő formáit, ásatag csontokon elsőként diagnosztizálta a hyperostosis, az exostosis, az angolkórt, a szifilisz csontelváltozásokat. Módszertani újítása, hogy a teljesen feltárt temető valamennyi csontvázán végzett antropológiai és paleopatológiai vizsgálatot, javasolta az észlelt (csont) elváltozások szabatos, méretekkel együtt történő leírását, azok képi rögzítését. Legjelentősebb művének a *Cellularpathologie* (1858) könyvét tartják.

Rónay Jácint bencés szerzetes és tanár *Fajkeletkezés. Az embernek helye a természetben és régisége* (1867) című munkájában az ősember kérdését korának viszonyaihoz képest meglepően természettudományos szemlélettel tárgyalta (Londonban megismerte Darwin munkásságát), 1867-ben tartott Akadémiai székfoglaló beszédében (*Az ősemberek haladása*) az ősemberkutatással foglalkozó tudománynak új nevet adott, mondván: „az Anthropologia egy új tannal gazdagodott, melyet: Palaeo-anthropológiának, ősembertannak lehetne nevezni”.

Charles Darwin 1871-ben kifejtette az ember származására vonatkozó elméletét is a *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex* című könyvében.

1872-ben a Pesti Egyetemen „az antropológia, psychológia és logica magántanára” lett Fischer Lajos áldozópap és bölcsészdoktor. A filozófiai antropológia jegyében Részletes antropológia, A Darwin-féle leszármazási elvről, A Darwin-féle nemi párosításról és a Darwin-féle fajeredetről címmel tartott előadásokat, melyekben sajnos megcáfolni és nem hirdetni igyekezett az evolúciót.

1873-ban Jókai Mór *Hon* című lapjában Scheiber Sámuel, aki az orvostudomány több ágát is művelte, Trefort miniszterhez írott Pro Memoria-jában részletesen kifejtette az antropológia jelentőségét, érvekkel támasztotta alá annak szükségességét, hogy ezt a tudományágat hazánkban is művelni kell. Ennek alapfeltételeként Scheiber három dolgot nevezett meg: létesüljön Antropológiai Intézet és Gyűjtemény, alakuljon Antropológiai Társaság, és induljon antropológiai folyóirat. Javaslatát sajnálatos módon nem kapott érdemi támogatást.

A módszeres antropológiai kutatás 1875-ös magyarországi megindulása többek nevéhez fűződik: Wóisz (Földes) Béla, Körösi József, Moritz von Steinburg, Römer Flóris (aki az ember

első magyarországi nyomait kutatta), Scheiber Sámuel (aki külön antropológiai osztály felállítását javasolta a Nemzeti Múzeumon belül) és Lenhossék József.

Lenhossék József 1875. május 30-án az Akadémián tartott előadást, amely még ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent *Az emberi koponyaisme. Cranioscopia* címmel. A szöveg 128 nagyalakú oldalon és hét táblán a csontkoponyákon véghezvitt méréseket közli. Öt táblán az élőkön végzett koponyamérések adatait adja, két táblán pedig a koponyára vetített mérési vonalakat és mérési szögeket egyharmad természetes méretben ismerteti. A könyv további 3 tanulmányt is tartalmazott:

2. tanulmány: Deák Ferencz koponyáján tett mérések és ezekből vont következtetések.

3. tanulmány: A mesterségesen eltorzított koponyákról általában, különösen pedig egy Csongrádon és Székely-Udvarhelyen talált ilyenmő makrocephal és egy Alcsúthon talált barbár korból származó koponyáról.

4. tanulmány: A szeged-öthalmi ásatásokról, különösen az ott felfedezett ősmagyar, órómai és kelta sírokban talált csontvázokról.

1876-ban Budapesten tartották a VIII. Nemzetközi Ősrégészeti és Embertani Kongresszust 138 magyar és 122 külföldi szakember részvételével, az elhangzott előadások két kötetben, francia nyelven jelentek meg. 1878. november 17-én megalakult az Országos Régészeti és Embertani Társulat, amely szintén jelentős szerepet játszott a hazai embertani kutatásokban.

További és jelentős lökést kapott nálunk az embertan fejlődése azáltal, hogy fordításban itt is megjelent Charles Darwin *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* (1859) és Paul Topinard *L'Anthropologie. Bibliothèque des sciences contemporaines* (1876) című munkája. Ez utóbbit Török Aurél és Pethő Gyula fordította és jelentette meg 1881-ben, e munka során Török alkotta meg a magyar antropológiai szakkifejezéseket.

„Az ez alkalommal először használt műszók száma nem csekély; ezek között a kraniológiák csaknem kizárólag Török Aurélt illetik.”

Pethő Gyula, 1881

Lenhossék 1879-ben tartott rektori beszédének „Az antropológiáról, mint a jelenkori műveltség nélkülözhetetlen kellékéről” címet adta, melyben javasolta antropológiai tanszék felállítását is.

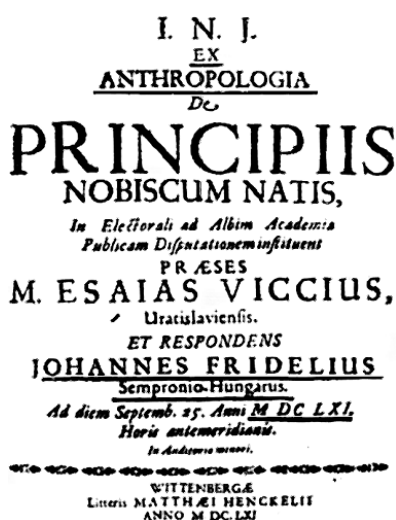
A budapesti Anthropologiai Intézetet 1881. szeptemberében alapították, a világ egyetemi antropológiai intézeteinek sorában ötödikként, Európában pedig negyedikként. Török Aurél 1881 októberében kezdte meg egyetemi előadásait, 1882-ben elindította az Anthropologiai Füzeteket. Magyarországon antropológiából az első egyetemi doktori értekezést Molnár István hajdúböszörményi tanár írta *Az ősemlék lélektana* címmel, francia nyelven, Török professzorsága alatt.

A 19. század utolsó harmadában vált szét a paleopatológia animalis, és paleopatológia humana kutatási irányvonal. Az első paleopatológiakönyvet 1881-ben La Baron francia orvos és antropológus jelentette meg (*Lesions osseuses de l' 'homme préhistorique en France et en Algérie*), pathologie préhistorique-nek nevezve az őskörtant. A paleopatológia (palaeopathology alakban) elnevezést Ruffer (és Willmore) 1913-ban használta először *Studies in palaeopathology* című cikkükben, s ez lett a tudományág elfogadott megnevezése.

1940. október 19-én a Szegeden Embertani Intézetet létesítettek, amelynek vezetője egyetemi nyilvános rendes tanári minőségben Bartucz Lajos lett.

A Magyar Biológiai Egyesület 1952. május 29-i közgyűlésén megalapította az Egyesület Embertani Szakosztályát és 1952. június 5-én a Szakosztály megtartotta első szakulását.

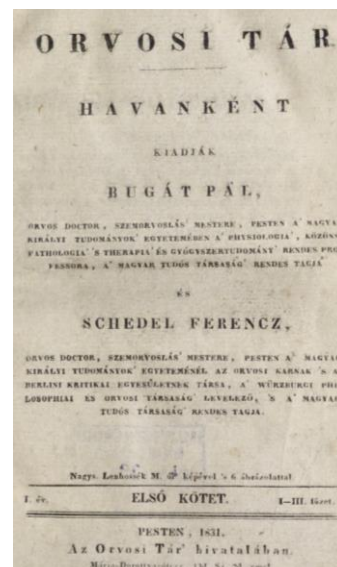
A budapesti és a szegedi ásatag csontokat őrző gyűjtemény gyarapodásában, és az ott folyó kutatásokban fontos szerepet játszott az a szóbeli megállapodás, amely a két intézmény akkori vezetői, Nemeskéri János és Lipták Pál között jött léte az 1960-as évek első felében, és amelynek eredményeképpen az Embertani Tár a Nyíregyháza-Debrecen-Kecskemét-Baja vonaltól északnyugatra, a szegedi Embertani Tanszék pedig az említett vonaltól délkeletre feltárt leleteket gyűjti.

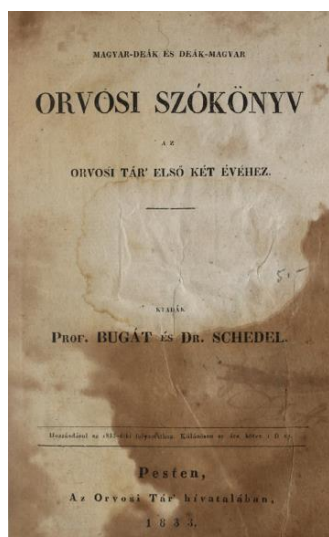
Fridelius J (1661) Ex Antropologia de principiis nobiscum natis disputatio

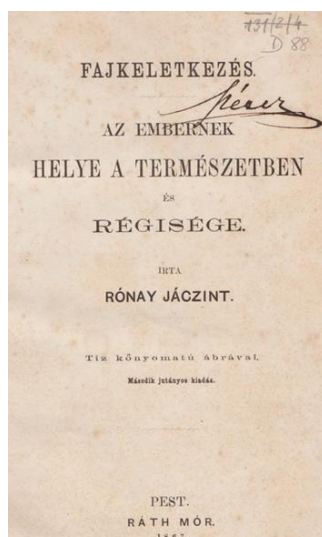
Fejér Gy (1807) Antropologia vagy is az ember' esmértetése

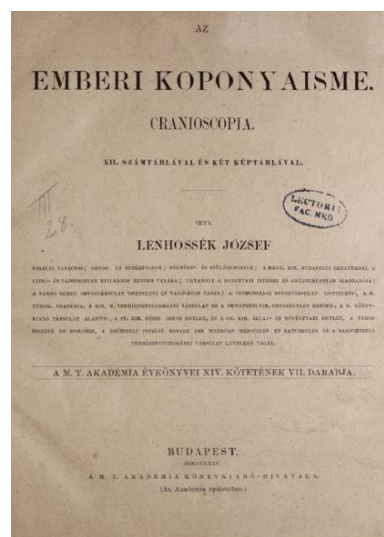
Orvosi Tár, 1831 szerk.: Bugát és Schedel

Bugát P, Schedel F (1833) Magyar-deák, deák-magyar orvosi szókönyv az Orvosi Tár első két évéhez

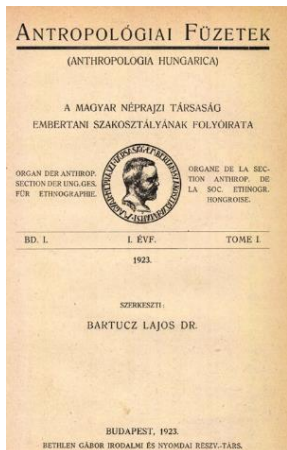
Rónay J (1867) Fajkeletkezés. Az embernek helye a természetben és régisége.

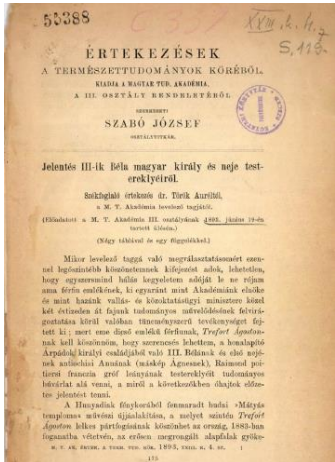
Lenhossék J (1875) Az emberi koponyaisme, Cranioscopia

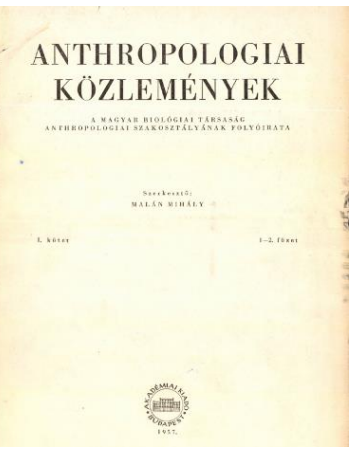
Török Aurél Anthropológia című rovata a Természettudományi Közönyben (1879)

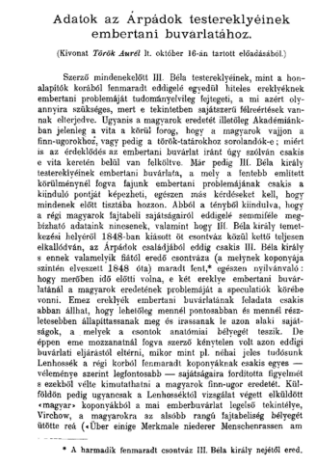
Anthropológiai Füzetek, 1923 szerk.: Bartucz

Török A (1893) Jelentés III. Béla király és neje testereklýeiről

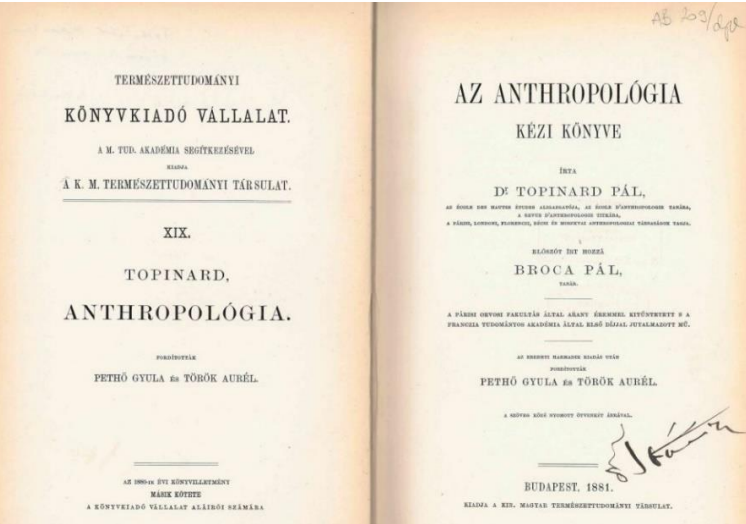
Anthropológiai Közlemények, 1957 szerk.: Malán

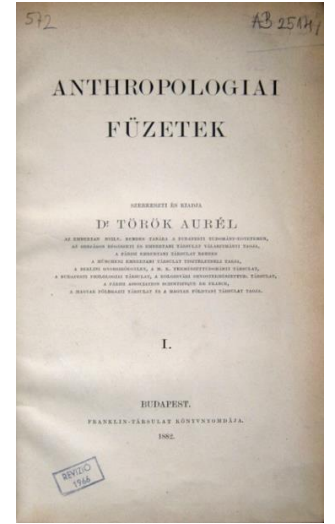
Török A (1894) Adatok az Árpádok testereklýeinek embertani buvarlatához

Anthropológiai Közlemények, 2015 szerk.: Zsakai

Pethő Gyula és Török Aurél (1881) Az Anthropológia Kézi Könyve (Topinard Anthropologia-jának fordítása)

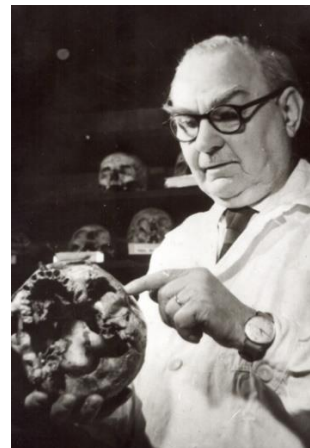
Anthropológiai Füzetek, 1882 szerk.: Török Aurél

Bugát Pál

Török Aurél

Bartucz Lajos

1.2.5. Hazai felsőoktatási egységek, embertani gyűjtemények és kutatóhelyek

1.2.5.1. Felsőoktatási intézmények

Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Biológiai Intézet, Embertani Tanszék

1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/c.

- 1875. Lenhossék József, az egyetem orvoskara Anatómiai Intézetének professzora végezte az első antropológiai kutatásokat és ő jelentette meg az első antropológiai tárgyú könyvet „Az emberi koponyaisme. Cranioscopia” címmel 1875-ben.
- 1878. Török Aurél az 1878-as párizsi világkiállításon találkozott Brocával.
- 1879. Török Aurél első antropológiai tárgyú írásai megjelentek a Természettudományi Közönyben.
- 1881. szeptember Anthropológiai Intézet alapítása a budapesti egyetemen, a világ egyetemi antropológiai intézeteinek sorában ötödikként, Európában pedig negyedikként
- 1881. szeptember 8. Török Aurél professzori kinevezése
- 1881. október Török Aurél megkezdte egyetemi előadásait (először csak két hallgatónak)
- 1881-1890. Anthropológiai Múzeum létrehozása: 10 000 koponya és mintegy 1 000 csontváz, demonstrációs anyagok, mérőeszközök, könyvtár
- 1890. Török kraniometria módszertani kézikönyve (Grundzüge einer systematischen Kraniometrie)
- 1882. Anthropológiai Füzetek (szerk. Török A.)
- 1912-1913-as tanév nem volt antropológiai előadás Török halála miatt, helyettes igazgató: Koch Antal geológus
- 1913-1917. Lenhossék Mihály, az Anatómiai Intézet professzora tartotta az előadásokat
- 1917-1920 Lenhossék Mihály, Bartucz Lajos és Hillebrand Jenő tartották az előadásokat
- 1920-1931. a tanszék megbízott vezetője Méhely Lajos herpetológus

1920.	Bartuczot megfosztották egyetemi adjunktusi állásától
1920-1923.	Tóth Zsigmond anatómus professzor tartotta az előadásokat
1924-1928.	Malán Mihály tartotta az előadásokat
1928-1931.	Gáspár János (mint fizetés nélküli adjunktus) tartott előadásokat
1931.	Bartucz újra megbízást kapott egyetemi előadások tartására
1932-1939.	a tanszék helyettes igazgatója Paál Árpád növényfiziológus megbízott előadó Bartucz Lajos
1935-1939.	díjtalan gyakornokok: Lipp Imre, Stein Erzsébet, Allodiatoris Irma
1940.	Bartuczot Szegedre nevezik ki professzornak
1940-1942.	a tanszék vezetője Entz Géza
1943-1945.	tanszékvezető Papp Károly geológus
1945-1959.	„Szünetelő tanszéket ellátó megbízott előadói” minőségben Hillebrand Jenő és Kadič Ottokár tartották meg az előadásokat, az 1950-es években az egyetlen kinevezett oktató Fehér Miklós (más forrás szerint megbízott professzori minőségben Bartucz vezette a tanszéket)
1959.	Bartucz Lajost tanszékvezető egyetemi tanárnak nevezték ki az Eötvös Loránd Tudományegyetem Embertani Tanszékére
1965-1971.	a tanszék adminisztratív irányítója az Dudich Endre, az Állatrendszertani Tanszék professzora
1971-1974.	tanszékvezető Balogh János (más forrás szerint a megbízott vezető Eiben Ottó)
1974-1996.	tanszékvezető Eiben Ottó
1996-2005.	tanszékvezető Gyenis Gyula
2001.	A tanszék a Pázmány Péter sétányra költözött.
2005-2013.	tanszékvezető Bodzsár Éva
2013.	tanszékvezető Vellainé Takács Krisztina
2022.	tanszékvezető Hajdu Tamás

Oktatás: humánbiológia, antropogenetika, auxológia, az ember növekedése és érése, dermatoglia, ember és környezete, emberföldrajz, emberszármazástan, evolúciós teóriák és a humánevolúció, humán molekuláris genetika, humán morfológia, humán növekedés genetikája, humánökológia, paleopatológia, statisztikai módszerek a humánbiológiában.

**Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar
Embertani Tanszék**
6726 Szeged, Közép fasor 52.

1940. október 19.	a Szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemen létrehozták az Embertani és Fajbiológiai Intézetet a Dugonics tér 13. alatt, vezetője Bartucz Lajos egyetemi tanár lett
1940-1959.	az intézetvezető Bartucz Lajos tárgyak: Általános embertan, Emberszármazástan, Társadalmi, Bűnügyi embertan
1945.	az intézet elnevezése Embertani Intézetre változott
1951.	az Intézet átköltözött a Bölcsészettudományi Kar épületébe (Szukováty tér, majd Ady tér, később Táncsics Mihály utca, ma Egyetem utca)

1956. Trogmayer Ottó régész és Farkas L. Gyula tanársegéd közötti munkakapcsolatnak köszönhetően a gyűjtemény jelentős mértékben elkezdett növekedni
- 1959-1960. az Intézett megbízott adminisztratív vezetője Kolosváry Gábor, az Állatrendszertani Tanszék professzora
- 1960-1980. tanszékvezető Lipták Pál
tanszék fő kutatási területe: antropológia, paleopatológia, paleostomatológia
1965. az Intézet neve Embertani Tanszékre változott
Bölcsész tudományi Kar épületének pincéjében a Tanszék jelentős területet kapott
1969. első egyetemi embertani tankönyv: Lipták (1969) Embertan és emberszármazástan
- 1980-1997. tanszékvezető Farkas L. Gyula
tanszék fő kutatási területe: paleopatológiai kutatások, biológiai távolságmérések, a non-metrikus jellegek tanulmányozása
- 1997-2005. tanszékvezető Borosné Marcsik Antónia
tanszék fő kutatási területe: paleopatológia, paleostomatológia, non-metrikus jellegek
- 2005-2007. a tanszék megbízott vezetője Kovács Kornél professzor (Biotechnológiai Tanszék).
2007. tanszékvezető Pálfi György
tanszék fő kutatási területe: fertőző megbetegedések multidiszciplináris kutatása

Az Embertani Tanszék kezelésében lévő szegedi embertani gyűjtemény közel 32 ezer hiteles, alföldi régészeti ásatásokból származó, az újkőkortól a modern időkig (i.e. 5. évezredtől az i.sz. 18. századig) datált emberi csontvázat foglal magába. Olyan egyedi biológiai forrásgyűjtemény, amely az elmúlt 7 ezer évre vonatkozó biológiai információkat őriz az előttünk élt emberi populációkról és a csontvázakban megőrzött egyéb biológiai ágensekről (baktériumok, paraziták). A gyűjtemény számos tudományterület számára szolgáltat információkat, SZTE Antropológiai Biobank néven 2010-ben Stratégiai Kutatási Infrastruktúra minősítést kapott. Oktatás: humánbiológia, oszteológia, antropometria, paleopatológia, humánökológia, fertőző betegségek paleopatológiája, koponyamodifikációk, archeogenetika, műszeres vizsgálati technikák.

Nyíregyházi Egyetem, Környezettudományi Intézet, Biológiai Intézeti Tanszék
4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.

A biológiai antropológiai oktatás kezdete 1963-ra nyúlik vissza, amikor Rajkai Tibor megbízást kapott a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Állattani és Embertani Tanszékének vezetésére. Oktatás: biológiai antropológia, humánökológia, antropometria, gyógypedagógiai antropológia, humánbiológia, paleoantropológia.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Savaria Egyetemi Központ, Természettudományi és Műszaki Kar, Biológiai Intézet, Állattani Intézeti Tanszék
9700 Szombathely, Károli Gáspár tér 4.

Oktatás: auxológia, klinikai alkattan, paleopatológia, paleodemográfia.

A harmadik hazai Embertani Tanszék a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen valószínűleg 1947 körül létesült. A tanszék megbízott vezetője 1950-től 1963-ig, majd kinevezett professzora 1963–1967 között Malán Mihály, 1970–1975 között Kretzói Miklós (1907), 1975–1983 között Nemeskéri János volt. A tanszék önállósága 1968-ban megszűnt.

Az antropológusok által korábban itt kutatott témák: Európa szubfosszilis népességének vizsgálata, a Kárpát-medence honfoglaláskori, Árpád-kori és középkori népességének paleoökológiai és paleodemográfiai vizsgálata, értelmi fogyatékos gyermekek humánbiológiai vizsgálata, a Tiszahát népességének történeti demográfiai és populációgenetikai vizsgálata. 2012-ben megszüntették az embertani csoportot.

Az Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék napjainkban az állatok viselkedésével, természetvédelmi ökológiájával, evolúciójával és populációbiológiájával foglalkozik a kutatásban és az oktatásban is.

Oktatás: Evolúcióbiológia, populációgenetika és humánbiológia c. tantárgy.

1.2.5.2. Hazai gyűjtemények

Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tár 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

- 1846. Az 1802-ben alapított Magyar Nemzeti Múzeum őrzött először a köz javára embertani anyagot, mikor Jankovich Miklós történetbúvár 1846-os halála után gyűjteményéből oda került a Benepusztá mellett feltárt és 1835-ben a Magyar Tudós Társaság előtt ismertetett „hihetőleg Bene vitéz”-nek a koponyája.
- 1883. Török Aurél a magyarországi leletek megmentése érdekében kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, rendelje el a földmunkák során előkerült csontok bejelentését az Antropológiai Múzeumnak, ezt a fővárosi tanács még az évben engedélyezte.
- 1884. „Antropológiai Múzeum, Budapest, Egyetem”: 1500 koponya, 25 teljes csontváz, 70 gipszlenyomat, 40 agyvelő, 1894-re a koponyák száma 10 000-re nőtt
- 1895. Jankó János etnogáfus szervezésében a Néprajzi Múzeumon belül önálló Antropológiai Labor jöhetett létre, ennek feladata „a hazánk területén élt népek embertani leleteinek gyűjtése, népünk őstörténetére vonatkozó embertani múlt feltárása, és hazánk jelenkori népességének megismerése” volt. 1930-ra 3000 hiteles koponyával és 2000 csontvázzal gyarapodott a Néprajzi Múzeum embertani gyűjteménye.
- 1945. június Megalakult az Embertani Tár, a Baross utcába költöző, a II. világháború végén súlyosan megrongálódott gyűjtemény 2500 koponyából és csontvázból állt, tárvezető Nemeskéri János
- 1965. tárigazgató Tóth Tibor
- 1991. tárigazgató Pap Ildikó
- 1999. a Ludoviceum (Ludovika) tetőterébe költözött a Tár
- 2016. osztályvezető tárigazgató Kustár Ágnes
- 2016. osztályvezető tárigazgató Bernert Zsolt

2019. osztályvezető tárigazgató Buzár Ágota

Az Embertani Tár őrzi az ember elődeinek Magyarország területéről származó fosszilis leleteit és a hazánk területén régen élt, történeti népségek régészeti feltárások során előkerült embertani csontmaradványait is. A leltározott csontvázgyűjteménye több mint 35 000, a leltározatlan csontvázgyűjtemény pedig közel 10 000 egyén csontanyagát tartalmazza. A Múmiák gyűjteménye 264 egyén maradványait őrzi, az Arcrekonstrukciók gyűjteménye több mint 300, a Másolatok gyűjteménye 31 tárgyat tartalmaz.

SZTE Antropológiai Biobank

Az SZTE TTIK Embertani Tanszékével együtt került bemutatásra.

1.2.5.3. Kutatóhelyek

**Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi
Kutatóközpont, Archeogenomikai Intézet**
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

A különböző régészeti korokból származó embertani leletek genetikai kapcsolatát vizsgálják. Az intézeten belül Molekuláris antropológia csoport is működik.

További intézmények, melyekhez a biológiai embertan témakörébe tartozó kutatások köthetők a jelenben vagy a múltban:

Nemzeti Szakértői és Kutató Központ
1087 Budapest, Mosonyi utca 9.

Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem
1123 Budapest, Alkotás utca 42-48. B6 épület

Szegedi Tudományegyetem Fogorvostudományi Kar
6720 Szeged, Tisza L. krt. 6.

Szegedi Tudományegyetem Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Kar
6725 Szeged, Tisza Lajos körút 109.

Magyar Nemzeti Múzeum
1088 Budapest Múzeum krt. 14-16.

Továbbá számos múzeumban akad példa régész-antropológus együttműködésre, pl. Móra Ferenc Múzeum (Szeged), Nagy Gyula Területi Múzeum (Orosháza).

1.2.5.4. Testületek, egyesületek

**Magyar Tudományos Akadémia,
Antropológiai Osztályközi Tudományos Bizottság**

Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya

Török Aurél Embertani Egyesület

Fiatal Antropológusok Társasága

2. A NYELVRŐL antropológusoknak (is)

2.1. A magyar nyelv, a szókincs eredete és a szóalkotás módjai

A nyelv a megismerésnek, a gondolatok kifejezésének, az emberi kapcsolatoknak nyelvi jelekből és szabályokból álló, szóban vagy írásban formált eszköze.

A nyelv folyton változik, átalakul, szavakat fogad be és szavakat veszít. A szavak gyarapodásának módjai:

- belső szóalkotás
- idegen szavak átvétele, jövevényszavakká válása

A belső szóalkotások közös jellemzője, hogy a nyelvben már meglévő elemek felhasználásával hoznak létre új szóegyedeket, ezek a műveletek maguktól és folyamatosan mennek végbe a beszélőközösségben, de pl. a nyelvújítás időszakában tudatossá és mesterségesse vált. A nyelvbe már beépült idegen szavakat jövevényszavaknak nevezik, manapság leginkább az angol kifejezések árasztják el nyelvünket. Az idegen szavak beépülését hangtani és szerkezeti hasonlóságok segíthetik, a nyelvidegen szavakat ritkábban fogadja be a magyar nyelv.

Az anyanyelv

- hatással van az egyén gondolatainak megformálására és kifejezésére
- részt vesz az egyéniség kialakításában
- a nemzettudatkialakítója és hordozója
- nemzetközösségek létezési formája

A magyar nyelv korszakai:

- ősmagyar kor: az ugor közösségből való kiszakadástól (i.e. 1000 körül) a honfoglalásig törzsi nyelvjárások, kapcsolat sok ismeretlen nyelvű néppel
- ómagyar kor: a honfoglalástól (896) a mohácsi vészig (1536) kulturális változások, beolvadó népességek, kereszténység, írásbeliség kialakulása
- középmagyar kor: 1526-1772 három részre szakadt ország, vallási reformáció, irodalmi nyelv kialakulása
- újmagyar kor: 1772-1920 németesítő törekvések, felvilágosodás, nyelvújítás, nyelvművelés
- újabb magyar kor: 1920-

Minden nyelv elemkészlet és szabályok rendszere. A szabályok rendszerét nyelvtani, nyelvhasználati előírások és szokások alkotják, az írott nyelv mesterséges szabályozása a helyesírás.

Fő nyelvváltozatok:

- köznyelvi nyelvváltozatok
köznyelv (nemzeti nyelv beszélt változata)
irodalmi nyelv (köznyelv írott változata, nem azonos a szépirodalmi nyelvvel)
- társadalmi nyelvváltozatok
szaknyelvek (valamely szakterület fogalom- és szakszókincse)
réteg/csoport nyelvek (diáknyelv, sportnyelv)
- területi nyelvváltozatok

nyelvjárások (a nyelv azon változata, mely a nyelvterület csak egy részén használatos)

A szaknyelvek jelentősége:

- a szakma művelésének alapja
- új ismeretek terjesztése (a társadalom felé is)
- a köznyelv szókészletének egyik forrása
- az egyéni és a társadalmi műveltség alapja

A köznyelv, az irodalmi nyelv és a szaknyelv leginkább szókincsükben különböznek, nyelvtani szabályaik azonosak. A nyelvváltozatok kölcsönös viszonyban vannak, mégis inkább a köznyelv vesz át a szaknyelvektől, hiszen a szaknyelvek összességének szókincse legalább tizenötszöröse a köznyelv szókincsének. A köznyelv nem újulhat meg a szaknyelvek megújulása nélkül, a modern kori nyelvújítás tulajdonképpen a szaknyelvek fejlesztése.

2.2. A magyar helyesírás

A latin betűs írásbeliségnek a magyar nyelvre történő alkalmazása hosszú fejlődési folyamat eredménye, az egységes magyar helyesírást csak A magyar helyesírás szabályainak 10. kiadása (Akadémiai Helyesírás – AkH, 1954) teremtette meg. A szabályzat a nyelvtudományon kívül közvélemény-kutatásra is támaszkodott és 30 évig volt érvényben. A kevés változtatást tartalmazó 11. kiadás (AkH. 11.) 1984-ben jelent meg, jelenleg is ez az irányadó, de igény lenne a 12. kiadásra, mely tükrözné a nyelvben bekövetkezett változásokat.

2.3. A nyelvhasználatra vonatkozó törvényekről és rendeletekről antropológusoknak

A 2012. január 1-jétől hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye védelemben részesíti „egyedülálló nyelvünket” (NEMZETI HITVALLÁS, H) cikk (2) bekezdése), az Országgyűlés a magyar nyelv napjáról szóló 66/2011. (IX. 29.) számú határozatában a magyar nyelvet hivatalossá tevő törvény, a magyar nyelv és nemzetiségről szóló 1844. évi II. törvénycikk elfogadásának napját, november 13-át a magyar nyelv napjává nyilvánította. Az 55/2014. (III. 4.) Korm. rendelet létrehozta a Magyar Nyelvstratégiai Intézetet (MANYSI), a magyar nyelvi örökség feltárása, a nyelv és azzal összefüggésben a kultúra mélyebb megismerése, ápolása, gondozása, fejlesztése céljából, ezeken túl tanácsadóként és szakértőként működik közre a nemzeti nyelvünk használatának helyzetét bemutató összefoglalók, illetve az azokon alapuló intézkedési tervek kidolgozásában.

A magyar nyelv Magyarország államnyelve és az Európai Unió hivatalos nyelve (2004 óta), a szomszédos országokban hivatalosan elfogadott kisebbségi nyelv vagy regionálisan hivatalos nyelv.

A magyarországi nyelvi jogok szabályozásakor figyelembe kell venni a magyar jogi szabályozás hagyományait, a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvényt, más államok tapasztalatait, valamint a nemzetközi jogot (pl. ENSZ-ajánlásokat), ezen belül az uniós jogot. Különösen az alábbi területeken jöhetnek számításba új jogszabályok:

- (a) a földrajzi elnevezések területén;
- (b) a bevándorlók nyelvi integrációjának területén;
- (c) az oktatás nyelvének és az idegen nyelvek oktatásának területén;
- (d) a tömegkommunikáció, illetve a média nyelvének területén;

- (e) a gazdasági, társadalmi, kulturális élet nyelvének területén.

2.3.1. A magyar nyelv és köznevelés kapcsolatának jogszabályi háttere

A pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről szóló 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet kötelezővé teszi az ötödik életévét betöltött gyermekek logopédiai szűrését.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (és a 2020. évi LXXXVII. törvény a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény módosításáról) „a köznevelés hatodik, nyolcadik és tizedik évfolyamán a nappali rendszerű iskolai oktatás munkarendje szerinti tanuló esetében a szövegértési és a matematikai eszköztudás fejlődésének vizsgálatát” írja elő.

A Nemzeti alaptanterv (NAT) kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet (és az 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról) mellékletében a kulcskompetenciák közt elsőként szerepel az anyanyelvi kommunikáció, ám a műveltségi területektől független bevezetőben az anyanyelvi nevelés, mint cél nem szerepel.

A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI- rendelet és mellékletei (továbbá maguk a kerettantervek is) magukban foglalják a műveltségi tartalmak évfolyamonkénti részletes lebontását. Az anyanyelvi nevelés, az anyanyelvi kulcskompetencia fejlesztési területei szintén kizárólag a magyar nyelv és irodalom kerettantervében kapnak helyet.

2.3.2. A magyar nyelv és a felsőoktatás

A magyarországi felsőoktatás nyelve elsődlegesen a magyar. Egyes szakok esetében viszont az adott idegen vagy nemzetiségi nyelv lehet az uralkodó, ezen kívül minden szaknál jellemző az idegen, elsősorban angol nyelvű szaktanulmányok megjelenése. De mivel minden egyetemi képzés alapfeltétele a fogalmi pontosság, a kifejezés mélysége, összetettsége és egyúttal átláthatósága, feldolgozhatósága, a magyar anyanyelvű szakemberjelölteknek az adott szakterületeket magyarul is művelniük kell.

A tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet 2. melléklete 2.3. pontja értelmében „az anyanyelvi ismeretek, kritérium jellegű követelményként, magukban foglalják az anyanyelvi (gyakorlati kommunikációs, beszédtechnikai, retorikai, helyesírási) készségek fejlesztését és a nyelvi attitűdöt alakító, értelmező ismereteket”.

2.3.3. A Magyar Nyelvstratégiai Intézetet által a Kormány részére javasolt intézkedések és várható eredmények, hatások a szaknyelvek és a tudományos ismeretterjesztés területén

A magyar nyelvű tudományos-technikai terminológia fejlődéséhez elengedhetetlenek az alábbiak:

- Az egyetemi tankönyveket minden felsőoktatási intézményben a szakmai lektorok mellett a nyelvi lektorok is kötelezően ellenőrizték, figyelembe véve az adott tudományterület fogalmi sajátosságait.

- A felsőoktatásban a terminológia szak államilag támogatott képzése.
- Minden felsőoktatási szak oktassa az adott szakma, tudományterület magyar szaknyelvét (ahogy ez a Semmelweis Egyetemen már évek óta gyakorlat) és dolgozzon ki módszertant erre a képzésre.
- A szakkifejezések fejlesztésének egységesítése és összefogása érdekében a Magyar Tudományos Akadémia támogasson ezzel kapcsolatos programokat.

Kiemelten fontos feladat a magyar szakszókészlet fejlesztését szolgáló Kárpát-medencei, a már meglévő szaknyelvi terminológiai adatbázisok (Termini magyar–magyar szótár, 2011) továbbfejlesztése és gondozása, újak létrehozása és közkinccsé tétele az interneten. E téren minél szorosabbra kell fűzni az együttműködést a Kárpát-medencei nyelvészeti kutatópontokkal.

A magyar nyelv korlátozás nélküli használatának biztosítása érdekében javasolt tennivalók:

- Azért, hogy a tudományos életben a magyar nyelv ne legyen korlátozva, a tudományos publikációk értékelésekor ne legyen többszörös értéke az idegen nyelvű publikációnak a magyar nyelvű rovására. Érvényesüljön ez az MTA kutatóintézeteiben a felsőoktatási és egyéb kutatóműhelyekben.
- A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) működésének szabályozása tartalmazza, hogy, hogy idegen nyelvű publikáció felvételének az MTMT publikációs adatbázisba a magyar nyelv védelme érdekében legyen feltétele a mű magyar fordítására vagy összefoglalójára mutató link.
- A magyar tudományos nyelv használata szűkülésének megakadályozása érdekében szabályozzuk azt, hogy az idegen nyelven benyújtott PhD-dolgozatoknak és nagydoktoriknak, továbbá habilitációs értekezéseknek legyen részletes magyar nyelvű összefoglalója.
- Legyen szabályozva, hogy a magyar állami vagy a Magyarországra telepített uniós forrásokból megvalósuló pályázatokat magyar nyelven lehessen benyújtani.
- A magyar nyelvű tudományos-technikai szaknyelv korlátok nélküli, teljes érvényű használatának lehetővé tétele a teljes magyar közösségben biztosítja a magyarországi és a Kárpát-medencei kutatók és szakemberek magyar nyelvű kommunikációját, s ez a nemzeti összetartozást erősíti.
- A nem magyar nyelvű szakirodalom feldolgozhatóságához magyar nyelven használható terminológiára és leírásokra van szükség (a magyar és az idegen nyelv közötti átváltás magas szintű tudásával).

A csak anyanyelven beszélők műveltsége emelésének érdekében erősíteni szükséges a hiteles tudományos ismeretterjesztésnek a jelenleginél szélesebb körű jelenlétét a tömegtájékoztatásban.

3. LATIN NYELVTAN antropológusoknak (is)

3.1. A latin ábécé

A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X

Y, Z (görög abécéből)

J (a 16. századtól)

A rómaiak eleinte csak nagybetűket használtak, a kisbetűk a IV. – V. században alakultak ki.

3.2. Kiejtés

Magánhangzók (*vocalēs*)

Időtartamuk szerint:

- hosszú, jele: ā

- rövid, jele: ă

- egyszerű magánhangzók (*monophthongī*)

a	rövid [ă] vagy hosszú [ā]	<i>malum</i> (baj), <i>malum</i> (alma) <i>mălum</i> (baj) <i>mālum</i> (alma)
e	[e] vagy [é]	<i>cervix</i> , <i>vena</i> <i>cěrvix</i> , <i>věna</i>
i	[i] vagy [í]	<i>tibia</i> <i>tībīa</i>
	[j] mgh előtt és két mgh között	<i>maior/major</i> , <i>ieiunum/jejunum</i>
o	[o] vagy [ó]	<i>os</i> (csont), <i>os</i> (száj) <i>ōs</i> (csont), <i>ōs</i> (száj)
u	[u] vagy [ú]	<i>cubitus</i> , <i>lumen</i> <i>cubitūs</i> , <i>lūmen</i>
	gu, qu, su + mgh [gv], [kv], [szv]	<i>lingua</i> , <i>aqua</i> , <i>suadeo</i>
y (csak görög eredetű szavakban fordul elő)	[i]	<i>cylindricus</i> , <i>hypertonia</i> , <i>pylorus</i>

- kettőshangzók (*diphthongī*)

ae,	[é]	<i>caecum</i>
	de egyes szavakban külön ejtendő	<i>aërophagia</i>
oe	[ö/ő]	<i>oedema</i>
	de egyes szavakban külön ejtendő	<i>dyspnoë</i>

Mássalhangzók (*consonantēs*)

c	[c] magas mgh-k (e, i, y, ae, oe) előtt	<i>cervix</i> , <i>incisura</i> , <i>cysta</i> , <i>Caesar</i> , <i>coeliacus</i>
---	---	--

	[k] minden más esetben	<i>caput, collum, cubitus, crus, lac</i>
s	[sz]	<i>sura, corpus</i>
	[z] két magánhangzó között vagy m és n mellett	<i>physiologia, plasma</i>
ti	[ci] mgh előtt	<i>substantia</i>
	[ti] msh előtt, ill. s/t/x után	<i>tibia, combustio, suggestio</i>

Görög eredetű betűkapcsolatok

ch	[ch/k]	<i>nucha, chirurgus</i>
sch	[szk/szkh]	<i>ischium, schizophrenia</i>
ph	[f]	<i>phalanx, pharmacologia</i>
th	[t]	<i>thorax, apotheca, therapia</i>
rh	[r]	<i>rheuma, rhinitis</i>

3.2.1. Megjegyzések a latin szavak (magyaros) kiejtéséhez

Mivel a latin „halott” nyelv, valószínűleg nagyon kevesen ejtik ki úgy a szavakat, mint az ókorban. A középkor óta használt ún. humanista (vagy erasmusi a 16. sz.-ban élt Rotterdami Erasmus után) és a huszadik században elterjedt restituált latin kiejtés (visszaállított ókori kiejtés, melyet a nyelvészek indirekt módon következtettek ki) közötti jelentős eltérések vannak.

Ötfajta kiejtést különböztetnek meg (standard restituált kiejtés, egyszerűsített, magyarosított restituált kiejtés, humanista kiejtés, magyaros egyházi kiejtés, olasz, hivatalos egyházi kiejtés), a legtöbb beszélő saját kiejtése szerint mondja ki a latin szavakat, ez alól kivételt képez a német nyelvterületen és az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaiban fennmaradt humanista kiejtés.

Ezért mi, magyarok, a Caius Iulius Caesar vezetéknévét Cézárnak ejtjük. De a két magánhangzóból álló, diftongusnak nevezett hangot, az „ae”-t időszámításunk előtt valószínűleg „ai”-nak ejtették, később „ee”-nek, majd a középkor késői szakaszában alakult ki az általunk használt „é”. Mivel az „e” és „i” hangokat megelőző mássalhangzók lágyulása a klasszikus latin szövegek korában még nem létezett, ezért a Caesar személynevet Caesar életében „Kaiszár”-nak ejtették (ha az elmélet helyes). Ugyanígy, ha pl. a caecum (vakbél) szót nézzük, az restituált kiejtésben „kajkum”, az Erasmus által használt kiejtéssel „cékum”, a hivatalos, olasz egyházi kiejtés szerint pedig „cseekum”.

A magyar nyelvben néhány latin eredetű szó és kifejezés sajátosan van jelen. Például az 1915. március 1-jén megindult rendszeres budapesti autóbusz-közlekedés járműveinek, vagyis az autóbuszoknak a neve önjáró társaskocsit jelent, és a szó az omnibuszból, a lovas társaskocsi nevéből alakult ki, amely latinul ezt jelenti: mindenkinek (omnis = minden, omnibus = mindenkinek). A busz szó, mely a jármű rövid elnevezése lett, tehát egy latin ragnak felel meg.

A humanista kiejtés eltérései a magyar kiejtéstől:

i	[j]	szó elején mgh. után: <i>lānuārius, iūs</i> két mgh. között: <i>Māius, māior</i>
u	[v]	a következő hangcsoportokban: ngu + mgh. = ngv <i>lingua</i> (lingva)

		su + mgh = szv <i>cōnsuētūdō</i> (konszvétúdó) qu + mgh. = kv <i>aqua</i> (akva); quae (kvé)
ae	[é]	<i>Caesar, aequitās</i> (César, ékvitás), de külön ejtjük, ha a betűkapcsolat második tagja felett kettőspont vagy vízszintes vonal van: <i>aēr/aēr</i> (aer)
oe	[ő]	<i>poena</i> (pőna), <i>coetus</i> (cőtusz), de külön ejtjük, ha a betűkapcsolat második tagja felett kettőspont vagy vízszintes vonal van: <i>coēemptio/coēemptio</i> (koempció)
y	[i/ü]	<i>tyrannis</i> (türannisz)
s	[sz]	<i>servus</i> (szervusz); magánhangzós környezetben hangozhat z hangzónak is, pl. <i>Caesar</i> (cézár)
c	[c]	magas mgh. előtt: <i>Cicerō</i> (Ciceró), <i>cēnsor</i> (cénszor)
	[k]	az előző esetet kivéve mindig: <i>collēga</i> (kolléga), <i>sīc</i> (szik) cc magas mgh. előtt [kc] <i>ecce</i> (ekce) cc mély mgh. előtt [kk] <i>accūsāre</i> (akkúszáre)
ti	[ci]	mgh. előtt <i>nātiō</i> (náció) <i>actiō</i> (ákción)
	[ti]	ha előtte s, t, vagy x betű áll: <i>bēstia</i> (bésztiá), <i>gestiō</i> (gesztión), görög eredetű szavakban: <i>tiara</i> (tiara)
ch	[k]	<i>schōla</i> (szkóla)
ph	[f]	<i>philosōphus</i> (filoszofusz)
th	[th/t]	<i>theatrum</i> (teatrum)
z	[dz]	<i>Amazon</i> (Amadzon)

Eltérés a humanista és a restituált kiejtési rendszer között:

betű(csoport)	humanista/erasmusi	restituált
c	c/k	k → <i>cēnsor</i> (kénszor)
ti	ci/ti	ti → <i>nātiō</i> (nátión)
ae	é	aj → <i>Caesar</i> (Kajszar)
oe	ő	oj → <i>poena</i> (pojna)

3.3. A görög betűk

Betű	Görög	Magyaros átírás	Kiejtés		Példa
			Klasszikus	Modern	
A α	ἄλφα	alfa	[álp ^h a]	['alfa]	ἄνθρωπος (anthróposz, ember)
B β (6)	βῆτα	béta	[bê:ta]	['vita]	βιολογία (viológia, biológia)
Γ γ	γάμμα	gamma	[gám:a]	['ɣama]	γενετική (genetiki, genetika)
Δ δ	δέλτα	delta	[délta]	['delta]	δερματολογία (dermatológia, bőrgyógyászat)
E ε (€)	ἒ ψιλόν	epszilon	[è psi:lón]	['epsilon]	ένζυμο (énzymo, enzim)
Z ζ	ζῆτα	dzéta	[dzê:ta]	['zita]	ζυγωτό (zygotó, zigóta)
H η	ἥτα	éta	[ê:ta]	['ita]	ηπατίτιδα (ipatítida, hepatitis)
Θ θ (9)	θῆτα	théta	[t ^h ê:ta]	['theta]	θέσις (thésisz, tézis)
I ι	ιώτα	ióta	[ió:ta]	['jota]	ισότοπο (isótopo, izotóp)

Κ κ (κ)	κάππα	kappa	[káp:a]	[ˈkapa]	κυτταρολογία (kyttarologia, citológia)
Λ λ	λάμβδα	lambda	[lábda] [lámbda]	[ˈlamða]	λίτρο (lítro, liter)
Μ μ	μῦ	mŭ	[mŷ:]	[mi]	μορφή (morphé, alak)
Ν ν	νῦ	nŭ	[nŷ:]	[ni]	νέος (nèos, új)
Ξ ξ	ξῖ	kszí	[ksî:]	[ksi]	ξένο (xéno, xenon)
Ο ο	ὀ μικρόν	omikron	[ò mikrón]	[ˈomikron]	οξυγόνο (oxygóno, oxigén)
Π π (π)	πί	pí	[pî:]	[pi]	παράσιτο (parásito, parazita)
Ρ ρ (ρ)	ῥῶ	ró	[rḥ:]	[ro]	ραδιόφωνο (radiòfono, rádió)
Σ σ (ς: szónég)	σῖγμα	szigma	[sî:gma]	[ˈsiɣma]	σοφία (szophia, bölcsesség)
Τ τ	ταῦ	tau	[tâu]	[taf]	τηλέφωνο (tilèfono, telefon)
Υ υ	ὕ ψιλόν	űpszilon	[ÿ: psi:lón]	[ˈipsilon]	ύπνος (ipnos, alvás)
Φ φ (φ)	φῖ	fí	[pʰî:]	[fi]	φώσφορος (fósforos, foszfor)
Χ χ	χῖ	khí	[kʰî:]	[xi]	χιλιόγραμμα (khiliógrammo, kilogramm)
Ψ ψ	ψῖ	pszí	[psî:]	[psi]	ψωμί (psomi, kenyér)
Ω ω	ὦ μέγα	ómega	[ô: méga]	[oˈmeɣa]	ώρα (òra, óra)

Az orvosi nyelvben minden görög szó latin betűs átírásban szerepel, azonban néhány tudományterület (pl. fizika, kémia) alkalmaz görög betűket is.

3.4. Latinnal párhuzamos görög szótövek az orvosi terminusokban

Görög tő	Magyar jelentés	Példa
acr-	végtag, vég	acromegalia
andr-	férfi	androgén
anthrop-	ember	anthropologia
arthr-	ízület	arthritis
cardi-	szív	cardiologia
cephal-	fej	hydrocephalus
chir-	kéz	chiropractica
chondr-	porc	chondroblast
cleid-	kulcscsont	sternocleidomastoideus
col-, colon-	vastagbél	colonoscopia
dactyl-	ujj	dactylogramm
gastr-	gyomor	gastritis
gnath-	felső állcsont	gnathologia
gon-	térd	gonalgia
gyn-, gynaec-	nő, asszony	gynecomastia
my-, myos-	izom	myologia
neur-	ideg	neurologia
odont-	fog	odontologia
oste-	csont	osteoporosis
paed-, ped-	gyerek, fiú	paediatrica
path-	betegség	pathologia

pod-	láb, lábfej	pod agra
psych-	elme	psych iatría
rachi-	gerincoszlop	rachi tis
somat-	test	soma ticus
spondyl-	csigolya	spondyl odesis
steth-	mellkas felső része	steth oscop
stomat-	száj	stoma titis
syndesm-	szalag	syndesm ologia

3.5. A latin névszók (*nōmina*)

1. főnév – *nōmen substantīvum*
2. melléknév – *nōmen adiectīvum*
3. számnév – *nōmen numerāle*
4. névmás – *prōnōmen*

3.5.1. A főnevek szótári alakja

caput, capitis (-itis) n - fej

caput, <i>singulāris nōminātīvus</i> egyes szám alanyesete fej	capitis (vagy -itis) <i>singulāris genitīvus</i> egyes szám birtokos esete a fejnek a ...ja/je	n. <i>genus</i> főnév neme	fej
--	--	---	-----

musculus, musculi m - izom

musculus, <i>sing. nom.</i> egyes szám alanyesete izom	musculi <i>sing. gen.</i> egyes szám birtokos esete az izomnak a ...ja/je	m. <i>masculinum</i> hímnem	izom
--	---	--	------

3.5.2. Nemek (*genus*)

m. <i>masculinum</i>	<i>genus māsculinum</i>	hímnem	<i>humerus, humeri m</i> – karcsont
f. <i>femininum</i>	<i>genus fēminīnum</i>	nőnem	<i>scapula, scapulae f</i> – lapocka
n. <i>neutrum</i>	<i>genus neutrum</i>	semleges nem	<i>cranium, cranii n</i> – koponya

3.5.3. Szám (*numerus*)

A főnevek és melléknevek egyes vagy többes számban állhatnak:

<i>singularis / singulāris</i>	sg./sing./S.	egyes szám
<i>pluralis / plūrālis</i>	pl./plur./P.	többes szám

3.5.4. Névszói esetek (*cāsus*)

A főnevek, melléknevek, számnevek és egyéb névszók esetében öt névszói eset létezik:

<i>nōminātīvus</i>	<i>nom.</i>	alanyeset ki? mi?	<i>tibia</i> – sípcsont
<i>accūsātīvus</i>	<i>acc.</i>	tárgyeset kit? mit?	<i>tibiam</i> – sípcsontot
<i>genitīvus</i>	<i>gen.</i>	birtokos eset kinek-a? minek-a? kik/mik közül?	<i>tibiae</i> – sípcsontnak a ...
<i>datīvus</i>	<i>dat.</i>	részeshatározói eset kinek/minek a részére?	<i>tibiae</i> – sípcsontnak
<i>ablātīvus</i>	<i>abl.</i>	eltávolítás (határozó) esete hogyan? mivel? mi által? hol? mikor?	<i>tibia</i> – sípcsonttól

3.5.5. Névszóragozási osztályok (*dēclinātiō*)

A főnevek szótári alakjuk alapján öt *declinatio*-ba (névszóragozási osztályba) sorolhatók a jellemző főhangok alapján, és az egyes szám birtokos eset mind az öt *declinatio*-ban különbözik. A melléknevek csak az I-III. *declinatio*-kban fordulhatnak elő.

<i>Declinatio</i>	I.	II.	III.	IV.	V.
Jellemző nem	f.	m./n.	m./f./ n.	m./(f.)/n.	f.
Főhang	a	o	msh vagy i	u	e
<i>Sing. nom.</i>	-a	-us/-er/-um/(-on)	vegyes	-us/-u	-es
<i>Sing. gen.</i>	-ae	-i	-is	-us	-ei
<i>Sing. nom.</i>	<i>vena</i>	<i>digitus dorsum</i>	<i>thorax caput</i>	<i>manus genu</i>	<i>facies</i>
<i>Sing. gen.</i>	<i>venae</i>	<i>digiti dorsi</i>	<i>thoracis capitis</i>	<i>manus genus</i>	<i>faciei</i>

I. *declinatio*

- ide tartoznak az -a végű főnevek, amelyek zöme nőnemű. (Valamint ide tartoznak a 3 végű melléknevek nőnemű (-a végű) alakjai, pl. *longa*).
- kivételek a férfira és nőre egyaránt vonatkoztatott foglalkozásnevek, pl. *diagnosta*, -ae m./f.

I. *declinatio*

Nem	f.	
Példa	<i>coxa</i> , -ae f. - csípő	
Tő	<i>cox-</i>	
<i>Sing. nom.</i>	<i>coxa</i>	csípő
<i>Sing. acc.</i>	<i>coxam</i>	csípőt
<i>Sing. gen.</i>	<i>coxae</i>	csípőnek a
<i>Sing. dat.</i>	<i>coxae</i>	csípőnek
<i>Sing. abl.</i>	<i>coxa</i>	csípőből

<i>Plur. nom.</i>	<i>coxae</i>	csípők
<i>Plur. acc.</i>	<i>coxas</i>	csípőket
<i>Plur. gen.</i>	<i>coxarum</i>	csípőknek a
<i>Plur. dat.</i>	<i>coxis</i>	csípőknek
<i>Pplur. abl.</i>	<i>coxis</i>	csípőknek

II. declinatio

- ide tartoznak az -us és az -er végű hímnemű főnevek és a 3 végű melléknevek hímnemű (-us vagy -er végű) alakja, pl. *longus*); valamint az -um és -on végű semlegesnemű főnevek, és a 3 végű melléknevek semleges nemű (-um végű) alakja, pl. *longum*)
- mindig nőneműek a fák, szigetek, országok és városok nevei, akkor is, ha -us végűek, pl. *figus*, -i f., *pinus*, -i f.
- az -um végű főnevek kivétel nélkül semleges neműek

II. declinatio

Nem	m.	n.
Példa	<i>nervus</i> , -i m.	<i>ligamentum</i> , -i n.
Tő	<i>nerv-</i>	<i>ligament-</i>
<i>Sing. nom.</i>	<i>nervus</i>	<i>ligamentum</i>
<i>Sing. acc.</i>	<i>nervum</i>	<i>ligamentum</i>
<i>Sing. gen.</i>	<i>nervi</i>	<i>ligamenti</i>
<i>Sing. dat.</i>	<i>nervo</i>	<i>ligamento</i>
<i>Sing. abl.</i>	<i>nervo</i>	<i>ligamento</i>
<i>Plur. nom.</i>	<i>nervi</i>	<i>ligamenta</i>
<i>Plur. acc.</i>	<i>nervos</i>	<i>ligamenta</i>
<i>Plur. gen.</i>	<i>nervorum</i>	<i>ligamentorum</i>
<i>plur. dat.</i>	<i>nervis</i>	<i>ligamentis</i>
<i>plur. abl.</i>	<i>nervis</i>	<i>ligamentis</i>

III. declinatio

- a legkülönbébb végződésű főnevek tartoznak ide
- a n. nemű szavak nom. és acc. alakja mind sing.-ban, mind plul.-ban azonos
- megkülönböztetünk mássalhangzós tövű és -i tövű főneveket (és mellékneveket), a tőhangot a plur. gen. -um végződése előtt figyelhetjük meg

III. declinatio

	mássalhangzó tő	-i tő	mássalhangzó tő	-i tő
Nem	m.	f.	n.	n.
Példa	<i>pes</i> , <i>pedis</i> m.	<i>pelvis</i> , <i>pelvis</i> f.	<i>corpus</i> , <i>corporis</i> n.	<i>os</i> , <i>ossis</i> n.
Tő	<i>ped-</i>	<i>pelv-</i>	<i>corpor-</i>	<i>oss-</i>
<i>Sing. nom.</i>	<i>pes</i>	<i>pelvis</i>	<i>corpus</i>	<i>os</i>
<i>Sing. acc.</i>	<i>pedem</i>	<i>pelvem</i>	<i>corpus</i>	<i>os</i>
<i>Sing. gen.</i>	<i>pedis</i>	<i>pelvis</i>	<i>corporis</i>	<i>ossis</i>
<i>Sing. dat.</i>	<i>pedi</i>	<i>pelvi</i>	<i>corpori</i>	<i>ossi</i>
<i>Sing. abl.</i>	<i>pede</i>	<i>pelve</i>	<i>corpore</i>	<i>ossi</i>

<i>Plur. nom.</i>	<i>pedes</i>	<i>pelves</i>	<i>corpora</i>	<i>ossia</i>
<i>Plur. acc.</i>	<i>pedes</i>	<i>pelves</i>	<i>corpora</i>	<i>ossia</i>
<i>Plur. gen.</i>	<i>pedum</i>	<i>pelvium</i>	<i>corporum</i>	<i>ossium</i>
<i>Plur. dat.</i>	<i>pedibus</i>	<i>pelvibus</i>	<i>corporibus</i>	<i>ossibus</i>
<i>Plur. abl.</i>	<i>pedibus</i>	<i>pelvibus</i>	<i>corporibus</i>	<i>ossibus</i>

IV. declinatio

- -us végű, zömmel hímnemű és -u végű, semleges nemű főnevek tartoznak
- a többi -us végű főnévtől a IV. declinatio-hoz tartozókat a sing. gen. -us végződése különbözteti meg

IV. declinatio

Nem	m.	n.
Példa	<i>arcus, -us m.</i>	<i>genu, genus n.</i>
Tő	<i>arc-</i>	<i>gen-</i>
<i>Sing. nom.</i>	<i>arcus</i>	<i>genu</i>
<i>Sing. acc.</i>	<i>arcum</i>	<i>genu</i>
<i>Sing. gen.</i>	<i>arcus</i>	<i>genus</i>
<i>Sing. dat.</i>	<i>arcui</i>	<i>genu</i>
<i>Sing. abl.</i>	<i>arcu</i>	<i>genu</i>
<i>Plur. nom.</i>	<i>arcus</i>	<i>genua</i>
<i>Plur. acc.</i>	<i>arcus</i>	<i>genua</i>
<i>Plur. gen.</i>	<i>arcuum</i>	<i>genuum</i>
<i>Plur. dat.</i>	<i>arcibus</i>	<i>genibus</i>
<i>Plur. abl.</i>	<i>arcibus</i>	<i>genibus</i>

V. declinatio

- -ies végű, nőnemű főnevek tartoznak bele

V. declinatio

Nem	f.
Példa	<i>facies, faciei f.</i>
Tő	<i>faci-</i>
<i>Sing. nom.</i>	<i>facies</i>
<i>Sing. acc.</i>	<i>faciem</i>
<i>Sing. gen.</i>	<i>faciei</i>
<i>Sing. dat.</i>	<i>faciei</i>
<i>Sing. abl.</i>	<i>facie</i>
<i>Plur. nom.</i>	<i>facies</i>
<i>Plur. acc.</i>	<i>facies</i>
<i>Plur. gen.</i>	<i>facierum</i>
<i>Plur. dat.</i>	<i>faciebus</i>
<i>Plur. abl.</i>	<i>faciebus</i>

3.5.6. A melléknevek szótári alakja

A melléknevek szótári alakja a hímnemű (esetleg hímnemű- és nőnemű) sing. nom. alakot, majd a többi nem végződését tartalmazza: pl. *internus*, *interna*, *internum* (*internus* 3): belső; *ventralis*, *ventrale* (*ventralis* 2): hasi irányú.

A melléknevek 3-, 2- vagy 1-végűek lehetnek. A háromvégűeknek mind a három nemre külön végződésük van, a kétvégűeknek a m. és f. végződése megegyezik, az egyvégűeknek mindhárom nemben ugyanaz az alakjuk.

	m.	f.	n.
3- végű	-us/-er	-a	-um
	<i>internus</i>	<i>interna</i>	<i>internum</i>
	<i>dexter</i>	<i>dextra</i>	<i>dextrum</i>
2-végű	-is	-is	-e
	<i>medialis</i>	<i>medialis</i>	<i>mediale</i>
2-végű	-ior	-ior	-ius
	<i>superior</i>	<i>superior</i>	<i>superius</i>
1- végű	-ns/-x	-ns/-x	-ns/-x
	<i>ascendens</i>	<i>ascendens</i>	<i>ascendens</i>
	<i>simplex</i>	<i>simplex</i>	<i>simplex</i>

		m.	f.	n.
<i>internus</i> 3	<i>internus</i> , -a, -um	-US <i>internus</i>	-A <i>interna</i>	-UM <i>internum</i>
		<i>musculus (m.) internus</i>	<i>vena (f) interna</i>	<i>organum (n.) internum</i>
<i>frontalis</i> 2	<i>frontalis</i> , -e	-IS <i>frontalis</i>	-IS <i>frontalis</i>	-E <i>frontale</i>
		<i>musculus (m) frontalis</i>	<i>regio (f) frontalis</i>	<i>os (n) frontale</i>
<i>ascendens</i>	<i>ascendens</i>	- <i>ascendens</i>	- <i>ascendens</i>	- <i>ascendens</i>
		<i>ramus (m) ascendens</i>	<i>aorta (f) ascendens</i>	<i>colon (n) ascendens</i>

3.5.7. A melléknevek ragozása

A melléknevek ragozása hasonlít a főnevekére, annyi az eltérés, hogy csak az első három declinatio esetvégződéseit alkalmazzák. Ez alapján a mellékneveket két fő csoportba osztjuk:
- az I-II. declinációhoz tartozó melléknevek, pl.: *longus*, *longa*, *longum*; *niger*, *nigra*, *nigrum*
- a III. declinációhoz tartozó melléknevek, pl.: *brevis*, *breve*; *sapiēns*

Az I.- II. declinációhoz tartozó (-us, -a, -um; vagy -er, -a, -um végű) melléknevek

Három alakú melléknevek a főnév három nemének (māsculīnum, fēminīnum, neutrum) megfelelően:

m.	f.	n.
-us/-er	-a	-um
II. declinatio	I. declinatio	II. declinatio
<i>pūblicus</i>	<i>pūblica</i>	<i>pūblicum</i>
<i>līber</i>	<i>lībera</i>	<i>līberum</i>

A melléknevek alakjait a főnevek neméhez kell igazítani: ha a főnév hímnemű, akkor a melléknév –us, vagy –er végű alakját, ha nőnemű, az –a végű alakját, ha semlegesnemű a melléknév –um végű alakját használjuk:

ager, agri m. → *ager pūblicus*
rēs, reī f. → *res pūblica*
impērium, impēriū n. → *impērium pūblicum*

A melléknevet a főnévvel nemben, számban, esetben egyeztetni kell.

	m. II. decl.	f. I. dec.	n. II. decl
S. nom.	<i>(ager) pūblicus</i>	<i>(rēs) pūblica</i>	<i>(imperium) pūblicum</i>
acc.	<i>(agrum) pūblicum</i>	<i>(rem) pūblicam</i>	<i>(imperium) pūblicum</i>
gen.	<i>(agri) pūblicī</i>	<i>(reī) pūblīcae</i>	<i>(imperīū) pūblicī</i>
dat.	<i>(agrō) pūblicō</i>	<i>(reī) pūblīcae</i>	<i>(imperīō) pūblicō</i>
abl.	<i>(agrō) pūblicō</i>	<i>(rē) pūblicā</i>	<i>(imperīō) pūblicō</i>
Pl. nom.	<i>(agri) pūblicī</i>	<i>(rēs) pūblīcae</i>	<i>(imperia) pūblica</i>
acc.	<i>(agrōs) pūblicōs</i>	<i>(rēs) pūblicās</i>	<i>(imperia) pūblica</i>
gen.	<i>(agrōrum) pūblicōrum</i>	<i>(rērum) pūblicārum</i>	<i>(imperīōrum) pūblicōrum</i>
dat.	<i>(agrīs) pūblicīs</i>	<i>(rēbus) pūblicīs</i>	<i>(imperīīs) pūblicīs</i>
abl.	<i>(agrīs) pūblicīs</i>	<i>(rēbus) pūblicīs</i>	<i>(imperīīs) pūblicīs</i>

III. declinatióba tartozó melléknevek

	m.	f.	n.
háromvégződésűek <i>celer, celeris, celere</i> gyors	-er <i>celer</i>	-is <i>celeris</i>	-e <i>celere</i>
kétvégződésűek <i>facilis, facile</i> könnyű	-is <i>facilis</i>	-is <i>facilis</i>	-e <i>facile</i>
egyvégűek <i>fēlīx (fēlīcis)</i> szerencsés, boldog <i>vetus (veteris)</i> régi, öreg (zárójelben a S. gen. alakja van megadva)	- <i>fēlīx</i>	- <i>fēlīx</i>	- <i>fēlīx</i>

Ragozásuk:

	háromvégződésű			kétvégződésű		egyvégződésű	
	m.	f.	n.	m/f.	n.	m/f.	n.
S. nom.	<i>celer</i>	<i>cereris</i>	<i>celere</i>	<i>facilis</i>	<i>facile</i>	<i>felix</i>	<i>felix</i>
acc.	<i>celerem</i>	<i>celerem</i>	<i>celere</i>	<i>facilem</i>	<i>facile</i>	<i>felicem</i>	<i>felix</i>
gen.	<i>celeris</i>	<i>celeris</i>	<i>celeris</i>	<i>facilis</i>	<i>facilis</i>	<i>felicis</i>	<i>felicis</i>
dat.	<i>celerī</i>	<i>celerī</i>	<i>celerī</i>	<i>facilī</i>	<i>facilī</i>	<i>felicī</i>	<i>felicī</i>
abl.	<i>celerī</i>	<i>celerī</i>	<i>celerī</i>	<i>facilī</i>	<i>facilī</i>	<i>felicī</i>	<i>felicī</i>

<i>P. nom.</i>	<i>celerēs</i>	<i>celerēs</i>	<i>celeria</i>	<i>facilēs</i>	<i>facilia</i>	<i>felicēs</i>	<i>felicia</i>
<i>acc.</i>	<i>celerēs</i>	<i>celerēs</i>	<i>celeria</i>	<i>facilēs</i>	<i>facilia</i>	<i>felicēs</i>	<i>felicia</i>
<i>gen.</i>	<i>celerium</i>	<i>celerium</i>	<i>celerium</i>	<i>facilium</i>	<i>facilium</i>	<i>felicium</i>	<i>felicium</i>
<i>dat.</i>	<i>celeribus</i>	<i>celeribus</i>	<i>celeribus</i>	<i>facilibus</i>	<i>facilibus</i>	<i>felicibus</i>	<i>felicibus</i>
<i>abl.</i>	<i>celeribus</i>	<i>celeribus</i>	<i>celeribus</i>	<i>facilibus</i>	<i>facilibus</i>	<i>felicibus</i>	<i>felicibus</i>

Használatuk: a melléknév nemben, számban, esetben egyezik az általa jelzett főnévvel, tehát a melléknév több változatú alakjából mindig azt az alakot választjuk, amelyik a jelzett főnév nemével megegyezik. A nembeli egyeztetés után a melléknevet és a főnevet a saját declinációjában ragozzuk.

3.5.8. A melléknevek fokozása

A közép fok és felső fok a következőképpen képezhető az alap fokú melléknévből: a Sing. Gen. -i, vagy -is végződés helyére képzőket teszünk:

Közép fok

Alap fok	Tő/Képző	3. dekl. (msh.) m -ior	3. dekl. (msh.) f -ior	3. dekl. (msh.) n -ius
<i>longus</i> 3	<i>long-</i>	<i>longior</i>	<i>longior</i>	<i>longius</i>
<i>brevis</i> 2	<i>brev-</i>	<i>brevior</i>	<i>brevior</i>	<i>brevius</i>

Felső fok

Alap fok	Tő/Képző	2. dekl. m -issimus	1. dekl. f -issima	2. dekl. n -issimum
<i>longus</i> 3	<i>long-</i>	<i>longissimus</i>	<i>longissima</i>	<i>longissimum</i>
<i>brevis</i> 2	<i>brev-</i>	<i>brevissimus</i>	<i>brevissima</i>	<i>brevissimum</i>

Rendhagyó fokozás

	Alap fok	Közép fok	Felső fok
jó	<i>bonus</i> 3	<i>melior, melius</i>	<i>optimus</i> 3
rossz	<i>malus</i> 3	<i>peior, pejus</i>	<i>pessimus</i> 3
nagy	<i>magnus</i> 3	<i>major, majus</i>	<i>maximus</i>
kicsi	<i>parvus</i> 3	<i>minor, minus</i>	<i>minimus</i> 3

Praepositio-ból képzett fokozott melléknevek

Praep. (alap fok)	Közép fok		Felső fok	
<i>ante</i>	<i>anterior, -ius</i>	előbbi, elülső	—	—
<i>post</i>	<i>posterior, -ius</i>	későbbi, hátsó	<i>postremus</i> 3	legutolsó
<i>extra</i>	<i>exterior, -ius</i>	külsőbb	<i>extremus</i> 3	legkülsőbb
<i>intra</i>	<i>interior, -ius</i>	belsőbb	<i>intimus</i> 3	legbelsőbb
<i>supra</i>	<i>superior, -ius</i>	felső(bb)	<i>supremus</i> 3 / <i>summus</i> 3	legfelső
<i>infra</i>	<i>inferior, -ius</i>	alsó(bb)	<i>infimus</i> 3	legalsó

3.5.9. Folyamatos melléknévi igenevek

	m	f	n
<i>Sing. nom. gen.</i>	<i>nervus abducens</i> távolító ideg	<i>aorta ascendens</i> felszálló aorta	<i>vas defferens</i> elvezető ér
	<i>nervi abducentis</i> távolító idegnek a	<i>aortae ascendentes</i> felszálló aortának a	<i>vasis efferentis</i> elvezető érnek a
<i>Plur. nom. gen.</i>	<i>nervi abducentes</i> távolító idegek	<i>aortae ascendentes</i> felszálló aorták	<i>vasa efferentia</i> elvezető erek
	<i>nervorum abducentium</i> távolító idegeknek a	<i>aortarum ascendentium</i> felszálló aortáknak a	<i>vasorum efferentium</i> elvezető ereknek a

A mindennapi szóhasználatunkba átment latin folyamatos melléknévi igenevek

intelligens	<i>intelligens</i>	értelmes (belátó)
docens	<i>docens</i>	tanító
ambuláns	<i>ambulans</i>	járó
laboráns	<i>laborans</i>	dolgozó
asszisztens	<i>assistens</i>	segédkező
komponens	<i>componens</i>	összetevő

3.5.10. Melléknevek képzése főnévből

A képzők az egyes szám birtokos esetének a végződése helyébe kerülnek

<i>costa, costae</i>	→	<i>costalis, costale</i>	bordai, bordához tartozó
<i>phalanx, phalangis</i>	→	<i>phalangeus, phalangea, phalangeum</i>	ujjperccsonti, ujjperccsonthoz tartozó

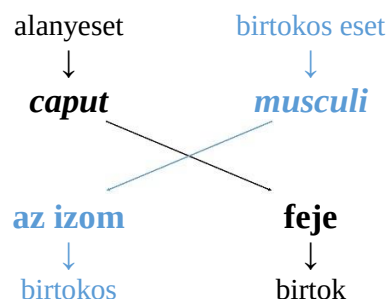
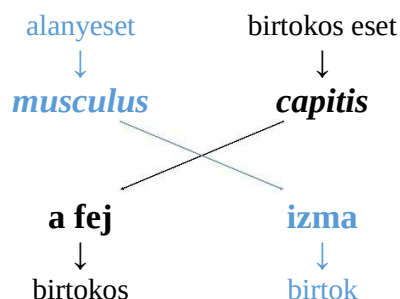
3.6. Birtokos szerkezet

Az emberi test részei (*partes corporis humani*) elhelyezkedésük, működésük és kapcsolataik alapján rendszerint egy nagyobb egységhez tartoznak, vagyis annak a részei. Ezeket a viszonyokat birtokos jelzős szószerkezetekkel fejezzük ki, pl.:

<i>digitus manus</i>	a kéz ujjja	<i>os coxae</i>	a csípő(-nek a) csontja
<i>digiti manus</i>	a kéz ujjai	<i>os trunci</i>	a törzs(-nek a) csontja
<i>digitus pedis</i>	a láb ujjja	<i>ossa cranii</i>	a koponya csontjai
<i>digiti pedis</i>	a láb ujjai	<i>caput ossis</i>	a csont(-nak a) feje
<i>articulatio digiti</i>	az ujj(-nak az) ízülete	<i>substantia ossium</i>	a csont(-nak az) állománya

Első helyen a birtok áll és ezt követi a birtokos genitivuszi alakban.

musculus capitis $\leftrightarrow$ *caput musculi*
a fej izma $\leftrightarrow$ az izom feje

3.7. Minőségjelzős szerkezet

Sok anatómiai fogalom pontos leírása csak több szó összekapcsolása révén lehetséges, ezt segítik a minőségjelzős szerkezetek is. Esetenként több minőségjelző (pl. *vena cava inferior*), vagy minőségjelző és birtokos eset együttes alkalmazására (pl. *musculus rectus abdominis*) alkalmazására is szükség lehet.

foramen magnum
tumor malignus

nagy nyílás
rosszindulatú daganat

pes sinister
musculus latus

bal láb
széles izom

A jelzős szerkezet jelzett szóból és jelzőből áll, a latin nyelvben jelzett szó és jelző sorrendben/szórendben (a magyar nyelvben fordítva van):

nagy véna $\leftrightarrow$ *vena magna*

A latin nyelvben a jelzőt a jelzett szóval nemben, számban és esetben egyeztetni kell, ezt a declinációs rendszer segítségével tudjuk megvalósítani.

Egyes szám alanyeset (*singularis nominativus*)

<i>digitus m</i>	<i>digitus long-</i>	-us	<i>digitus longus</i> , mert a digitus hímnemű
		-a	
		-um	
<i>manus f</i>	<i>manus dextr-</i>	-er	<i>manus dextra</i> , mert a manus nőnemű
		-a	
		-um	
<i>collum n</i>	<i>collum parv-</i>	-us	<i>collum parvum</i> , mert a collum semlegesnemű
		-a	
		-um	

3.8. Elöljárószavak (*praepositio*)

A praepositíók bizonyos eseteket vonzanak, vagyis azt a szót, amire a praepositio vonatkozik, ragozott alakban használjuk, pl. *dē* + abl. = -ról, -ről, szerint, alapján (*dē factō* = tény szerint, tény alapján)

<i>accūsātīvus</i>	<i>ablātīvus</i>	<i>accūsātīvus/ablātīvus</i> hová? / hol?
<i>ante</i> előtt - <i>ante Christum nātum</i> Krisztus születése előtt	<i>a, ab</i> -tól, -től	<i>in</i> + acc. -ba, -be, -ra, -re, szemben <i>in</i> + abl. -ban, -ben, -on, -en, -ön, előtt - <i>in vitrō</i> mesterséges környezetben (létrehozva)
<i>post</i> után, mögött, óta - <i>post mortem</i> halál után - <i>post Christum nātum</i> Krisztus születése után		

3.9. Latin *praefixum*-ok, *praeverbium*-ok és *suffixum*-ok

Latin <i>praefixum</i> -ok és <i>praeverbium</i> -ok	Jelentésük	Példák	Példák jelentése
a-, ab-, (abs-, au)	el-, le-	<i>abductio</i>	távolítás
ad- (acc-, add-, aff-, agg-, all-, app-, arr-, ass-, att-)	oda-, hozzá-	<i>adductio</i>	közelítés
ante-	elé-, előtte-	<i>anteflexio</i>	előrehajlítás
circum-	körül-, körbe-	<i>circumductio</i>	végtag körzése
contra-	ellen	<i>contraindicatio</i>	ellenjavallat
de-	el-, le-, ki-, távol-	<i>descendens</i>	leszálló
dis-	szét-, ketté-	<i>dislocatio</i>	elmozdulás
e-, ex-(eff-)	ki-,	<i>exitus</i>	kimenetel, halál
extra-	kívül-, külső-	<i>extracellularis</i>	sejten kívüli
in- (im-)	be-, rá-, meg-	<i>incisura</i>	bemetszés
in- (im-, ir-)	hiánya (fosztóképző)	<i>irreversibilis</i>	visszafordíthatatlan
infra-	alatti	<i>infrascapularis</i>	lapocka alatti
inter-	közé-, közötti	<i>intervertebralis</i>	csigolyaközi
intra-	-belüli	<i>intraabdominalis</i>	hasüregben belüli
ob- (occ-, off-, opp-)	szembe-	<i>oppositio</i>	szembehelyezés
per-	át-, keresztül-, végig	<i>perforatio</i>	átfúródás
post-	után	<i>postoperativus</i>	műtét utáni
prae-	elé-, előtte-, előtti	<i>praepatellaris</i>	térdkalács előtti
pro-	előrefelé-	<i>protractio</i>	előrehúzás
re- (red-)	vissza-, újra-	<i>retractio</i>	visszahúzás
retro-	vissza-, mögötti	<i>retroflexio</i>	hátrahajlítás
sub- (succ-, suff-, sugg-, supp-, surr-, sus-)	alá-, alatta-, alulról fel-, alatti	<i>subcutaneus</i>	bőr alatti
supra-	feletti	<i>supraclavicularis</i>	kulcscsont feletti

Latin suffixum-ok	Jelentésük	Példák	Példák jelentése
-malatia, újabbán: -malacia	lágylás	<i>osteomalatia</i> , <i>osteomalacia</i>	csontlágylás
-necrosis	elhalás	<i>osteonecrosis</i>	csontelhalás
-oma	daganat	<i>osteoma</i>	csontdaganat, jóindulatú csontszövetdaganat
-pathia	bántalom, betegség	<i>osteopathia</i>	csontbántalom, csontbetegség
-plegia/-paralysis	bénulás	<i>coxoplegia</i> = <i>paralysis articuli</i> <i>coxae</i>	csípőbénulás
		<i>acroparalysis</i>	végtagbénulás

Számokra és mennyiségekre utaló latin és görög *prae*fixum-ok

Latin	Görög	Magyar	Példa	
semi -	hemi-	fél-, félig-	<i>semi</i>	<i>hemisphaerium</i>
uni-	mono-	egy-	<i>unipennatus</i>	<i>monocyta</i>
bi-	di-, diplo-	két-	<i>bipolaris</i>	<i>diplegia</i> , <i>diplopia</i>
tri-	tri-	három-	<i>triceps</i>	<i>trigonum</i>
quadr/i-	tetra-	négy-	<i>quadriceps</i>	<i>tetraplegia</i>
multi-	poly-	sok-	<i>multilateralis</i>	<i>polyodontia</i>
	olig(o)-	kevés-		<i>oligodactylia</i>
	micro-	kis, kicsi-		<i>micrognathia</i>
	macro-	nagy-		<i>macrosomia</i>
	mega(lo)-	nagy-		<i>megalomania</i>
omni-, toti-	pan(to)-	teljes, egész	<i>omnipotens</i> <i>totalis</i>	<i>panplegia</i>

3.10. A latin igék (*verbi*)

3.10.1. Igék szótári alakja

Az igéknek 4 szótári alakja van:

- *sano* - gyógyítok (folyamatos jelen, cselekvő, kijelentő mód)
- *sanare* - gyógyítani (folyamatos, cselekvő főnévi igenév)
- *sanavi* - gyógyítottam (befejezett jelen, cselekvő, kijelentő mód)
- *sanatum* - gyógyítás végett (célhatározói főnévi igenév)

3.10.2. A latin igék tulajdonságai

A latin igék személyragos alakjainak

- igeideje (*tempus*):
praesens (jelen)
praeteritum (múlt)
futurum (jövő)

- állapota (*actio*):
 imperfecta (folyamatos)
 perfecta (befejezett)
- igemódja (*modus*):
 indicativus (kijelentő)
 coniunctivus (kötőmód)
 imperativus (parancsoló)
- igeneme (*genus*):
 activum (cselekvő)
 passivum (szenvető)
- száma (*numerus*):
 singularis (egyes)
 pluralis (többes)
- személye (*persona*):
 prima (első)
 secunda (második)
 tertia (harmadik)

Igenevek:

- *infinitivus* (főnévi igenév), pl. *sanare* (gyógyítani)
- *participium* (melléknévi igenév)
 imperfectum (folyamatos) pl. *docens* (oktató, tanító)
 perfectum (befejezett) pl. *doctus* 3 (képzett, tanult)
 instans (beálló) pl. *docendus* 3 (oktatandó)

Az orvosi nyelvben az alapvető igékből és igekötős alakjaikból számos főnév, melléknév, ill. melléknévi igenév képződött, pl.:

- ige szótári alakja: *duco, ducere, duxi, ductum* vezet
- belőle képzett
 - melléknévi igenevek (*ab-duc-ens* távolító; *duct-us* 3 vezetett),
 - főnevek (*duct-us* vezeték; *ad-duct-io* odavezetés, közelítés; *ab-duct-or* távolító)

3.10.3. Igeragozás (*coniugatio*)

- az igitővek szerint 4 *coniugatio*-t különböztetünk meg
- a szótári alak 2. tagja, az *infinitivus* helyén legtöbbször egy szám szerepel, amely utal az ige *coniugatio*-jára, és egyúttal megadja az *infinitivus* végződését is

1.	ā tövű	sano 1	(<i>sanāre</i>), <i>sanavi</i> , <i>sanatum</i>	gyógyítok, gyógyítani, stb.
2.	ē tövű	doceo 2	(<i>docēre</i>), <i>docui</i> , <i>doctum</i>	tanítok, tanítani, stb.
3.	mássalhangzó, i vagy u tövű	tego 3 facio 3	(<i>tegēre</i>), <i>tēgi</i> , <i>tectum</i> (<i>facēre</i>), <i>fēci</i> , <i>factum</i>	fedek, fedni, stb. csinálok, csinálni, stb.
4.	ī tövű	venio 4	(<i>venīre</i>), <i>vēni</i> , <i>ventum</i>	jövök, jönni, stb.

Az igitőhöz személyragok járulnak:

sing.	1.	-o	plur.	1.	-mus
	2.	-s		2.	-tis
	3.	-t		3.	-nt

A latin igék *coniugatio*-i folyamatos jelen idő, cselekvő, kijelentő módban

	I.		II.		III.		IV.		létige	
	ā tövű		ē tövű		msh. tövű	i tövű	ī tövű			
Inf.	-āre		-ēre		-ēre		-īre			
Szót. alak	sano 1, - avi, - atum	gyógyítok	doceo 2, docui, doctum	tanítok	tego 3, tēgi, tectum	facio 3, fēci, factum	veniō 2, vēni, ventum		sum, esse, fui	
Tő	sanā-		docē-		teg-	faci-	venī-		es-/su-	
Sg.1.	sanō	gyógyítok	doceo	tanítok	tego	facio	veniō		sum	vagyok
2.	sanas	gyógyítasz	docēs	tanítasz	tegis	facis	venis		es	vagy
3.	sanat	gyógyít	docet	tanít	tegit	facit	venit		est	van
Pl.1.	sanamus	gyógyítunk	docēmus	tanítunk	tegimus	facimus	venimus		sumus	vagyunk
2.	sanatis	gyógyítotok	docētis	tanítotok	tegitis	facitis	venitis		estis	vagytok
3.	sanant	gyógyítanak	docent	tanítanak	tegunt	faciunt	veniunt		sunt	vannak
Tov. péld.	lavo 1	mos	video 2	lát	protego 3	véd	invenio 4	talál	possum, posse, potui	képes
	nomino 1	nevez	conteo 2	tartalmaz	disco 3	tanul	audio 4	hall		
	curo 1	kezel			produco 3	termel, okoz				

3.11. Az orvosi latin nyelv

Az orvosi nyelvben használat latin nem egyenlő a klasszikus latinnal. Az orvosi latin tartalmaz néhány olyan betűjelet, amely eredetileg nincs a latinban. Ezért a klasszikus latint ki kellett bővíteni a következő betűkkel:

- j az i-vel jelölt ij kettőshang esetében, pl. major, jejunum;
- k és z a görög kappá és zéta, valamint egyes modern nyelvi hangok esetében, pl. keratoma, azygos, azotaemia;
- y és w, pl. ypsiloniformis, Wuchereria

A klasszikus latinnal ellentétben az orvosi latin összetett szavakat is tartalmaz.

Az orvosi szavak kiejtése nem egyezik meg a klasszikus kiejtési móddal. Eredetileg a latin írás fonetikus volt (egy hang = egy betű), de a késő ókortól kezdve a népi, vulgáris latin befolyása érvényesült, a különböző országokban más-más módon. Ma az orvosi szavak kiejtése közmegegyezésen alapul.

A mai latin helyesírás nem sokban tér el a magyartól:

- nagybetűvel írjuk nemcsak a tulajdonneveket, de a tulajdonnévből képzett névszókat is (Rōma → Rōmānus; Mārs → Mārtius),
- a latin nyelvben a magyartól eltérően nincs névelő.

Az orvosi latin nyelvben az új szavak létrehozásának leggyakoribb módja a szóképzés illetve a szóösszetétel:

- a szóképzés esetén általában a szótőhöz járuló képző (*suffixum*) módosítja a szó jelentését, gyakran a szófaját is, pl.:
 - o *cranium* → *cranialis* (főnév → melléknév),
 - o *flecto* → *flexio* (ige → főnév),
 - o *tuber* → *tuberculum* (főnév → főnév);
- szóösszetétel esetében több szó tőalakját kapcsoljuk össze, általában egy o kötőhang segítségével, és az összetételt egy képző jellegű végződés (*suffixum*) zárja, pl.:

- *tempor-o-mandibul-aris*;
- előfordul, hogy a szótó elé egy szókezdő alak (*praefixum*) járul, általában kötőhang nélkül, pl.:
 - *inter-vertebr-alis*.

Ma hozzávetőlegesen 200 000 alapszóból áll az orvosi nyelv, ezek 95%-a ma is görög–latin eredetű. (Összehasonlításképpen: a magyar nyelv kb. 250 000 szóból áll.) E szókincsből kb. 10 000 anatómiai név, 60 000 betegségneve, 130 000 folyamat-, eszköz-, cselekvés-, gyógyszerneve. A görög és a latin mellett – főként a XVIII. századból származó – francia (*drainage*, *pincette*), illetve XX. századi eredetű angol kifejezések (*bypass*, *transmitter*, *shunt*, *outcome*, *input*) is jelen vannak a szókincsben. Az angol szavak mennyisége és aránya egyre nő.

Az orvosi latin szaknyelv (*lingua latina medicinalis*)

Az orvosi terminológia nyelvtani szempontból a latin nyelvtan szabályait követi, szókincse azonban 5 csoportból tevődik össze:

1. latin szavak
2. görög szavak, melyek mindenképpen latinul ragozódnak és a latin helyesírás szabályai szerint kell leírni őket
3. összetett szavak, melyek állhatnak csak latin, csak görög, vagy vegyesen latin és görög elemekből is
4. továbbképzett szavak a fenti típusok bármelyikéből, a latin nyelvtan szóképzési szabályainak megfelelően, pl.: *nomenklatura*/*nómenklatúra* (nevezéktan)

nomen	kla	tura
lat.= név	gör.= hív, nevez (kaleó)	latin főnévképző

5. valamely élő nyelvből átvett szavak, általában újonnan felfedezett betegségek, diagnosztikai eljárások nevei, napjainkban ezek egyre gyakoribbak és az angol nyelv dominál

A magyartól eltérően nagy kezdőbetűvel írjuk a tulajdonnevekből képzett melléknéveket és határozószókat is, pl. *Latinus* (= latin), *Latine* (= latinul).

A modern anatómiai könyvek helyesírásában már az i=j kiejtés szerinti elvet követik a leírásban is, pl. *ieium* helyett *jejunum* (= éhbél).

Latin–görög párhuzamok az orvosi nyelvben

Magyar	Latin	Görög	Példa
agyvelő	<i>cerebrum</i>	<i>encephal-(o)-</i>	<i>cerebralis, encephalitis</i>
alatt	<i>sub-</i>	<i>hypo-</i>	<i>subcutis, hypophysis</i>
betegség	<i>morbus</i>	<i>-pathia, path-(o)-</i>	patológia, <i>hepatopathia</i>
csont	<i>os, oss-</i>	<i>oste-(o)-</i>	<i>osseus, osteomalatia</i>
élet	<i>vita</i>	<i>bio</i>	vitalitás, biológia
fej	<i>caput</i>	<i>cephal-(o)-</i>	<i>capitulum, encephalitis</i>
felett	<i>super</i>	<i>hyper-</i>	<i>superficialis, hipertónia</i>
fog	<i>dens</i>	<i>odont-(o)-</i>	<i>dentin, odolith</i>
ízület	<i>articulatio</i>	<i>arth-</i>	<i>articularis, arthritis</i>

4. AZ ORVOSI SZAKNYELV

„Az orvostudomány művelése napjainkban is elképzelhetetlen a latin terminológia ismerete nélkül. A latin szaknyelv használata az orvostársadalomhoz való tartozás külső jele, csakúgy, mint a fehér köpeny vagy a fonendoszkóp.”

Barta Andrea és Varga Éva Katalin, 2016

4.1. Az európai és a magyar orvosi nyelv története

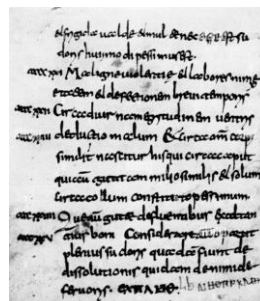
A görög-latin gyökerű orvosi nyelvet orvosi latinnak szokták nevezni, mivel a görög szóelemeket latinos átírásban és zömmel a latin nyelvtan szabályait követve alkalmazza. Az orvosi szaknyelv (terminológia) szókincse azonban több forrásból származik: legkorábbi és egyben legnagyobb része ógörög eredetű szavakból áll, amelyek (latinos átírásban) a klinikai szakszókincs zömét alkotják (pl. *gastritis, cardiologia*), másodsorban latin szavakból, amelyek az anatómiai nevezéktan (*Nomina Anatomica*) szókincsét képezik (pl. *ventriculus cor*). Emellett helyenként örzi az arab közvetítés nyomát (pl. *alcohol*) és egyre több modern kifejezés is használatos (pl. francia eredetű: *plakk, pipetta*; olasz eredetű: *varicella, influenza*; angol szakszó: *bypass, stroke*).

A legrégebbi orvosi feljegyzéseket különböző egyiptomi orvosi papiruszokon maradtak fenn, pl.: Ebers-papirusz és a Smith-papirusz, mindkettő i.e. 1600 körül keletkezett, de a Smith-papiruszt egy régebbi, kb. i.e. 2500-3000-ból származó mű nem teljes másolatának tartják.

A Hippokratész (ógörögül: *Ἱπποκράτης*, latinul: Hippocrates, i.e. 460–377 körül) nevéhez kötődő Corpus Hippocraticum mintegy 60 írásműve betegségeket, illetve az orvoslás gyakorlati kérdéseit tárgyalják, és ma is használatos szakkifejezéseket is tartalmaznak (pl. *nephritis, diagnosis, therapia*). Az i.e. V-IV. században keletkezett gyűjtemény döntően befolyásolta a későbbi századok orvosi gondolkodását is, a „hipokratészi” könyvek szakkifejezései és nyelvezete máig az orvosi nyelv alapjának tekinthető, bár keletkezésének idején nem tért el jelentősen az irodalmi nyelvtől. A Hippokratésznek tulajdonított művekben több százra tehető a szakkifejezések, pontosabban a szakkifejezésként használt köznyelvi szavak száma. A görög nyelv folyamatos átalakulása, részint a Corpus sajátos szóhasználata, részint pedig a pontos meghatározásokat igénylő orvosi gyakorlat következtében már az ókorban számos kísérlet született e szókincs rendszerezésére, illetve magyarázatára. A magyarázatok és szöszedetek létrejötte pedig a szaknyelv egyértelmű bizonyítéka.

Peri anatomész	A boncolásról
Peri kardiész	A szívről
Peri adenón	A mirigyekről
Peri oszteon phüsziosz	A csontok természetéről
Peri nuszón	A betegségekről
Peri arthón	Az ízületekről
Peri agmón	A törésekről

Hippokratész:
Corpus Hippocraticum

Hippokratész:
Aforizmák

Hippocrates, Az
orvos-tudomány
úttörője, 2 Ft,
1987

A római orvoslás az i.e. III. századig főként mágikus és vallásos ismereteken alapult, majd ettől kezdve a görög tudomány befolyása érvényesült és az ókorban orvoslás nyelve mindvégig a görög maradt, az ókor minden jelentős orvosa görögül alkotott, és munkáiban a görög természetfilozófia fogalmait használta. Kevés példa akad latin nyelvű orvosi témájú értekezésre (Celsus: De medicina, Cicero: De natura deorum), ennek is köszönhető, hogy az orvosi szakszókincs zöme görög eredetű, és az anatómiai terminológia is jelentős mértékben tartalmaz görög szótöveket. A rómaiak a görög terminológiát szinte változtatás nélkül átvették, de emellett azért fejlődött a latin orvosi nyelv is, melynek kialakításában Marcus Portius Cato Censorius, Cornelius Celsus, Caius Plinius Secundus és Cassius Felix játszott jelentős szerepet az i.e. 250-tól i.sz. 450-ig tartó 6 évszázadban, bár Felix kivételével egyikük sem volt orvos. Ennek ellenére például a gyulladás tüneteinek Celsus-féle leírását a mai napig használjuk: *tumor, rubor, calor, dolor* (duzzanat, pír, melegség, fájdalom). A boncolás és az anatómiai ismeretek terjedésével az alexandriaiak (Praxagorasz, Hérophilosz, Eraszisztragosz) szükségét érezték a nomenklátúra pontosításának, munkásságukból a mai napig ránk maradt pl. a *metacarpalia* vagy a *duodenum*.

Európában a középkor első századai a kolostori orvoslás első időszaka. A szerzetesek nem gyarapították az orvoslás tudományát, szókincsét, ám őrizték a hagyományokat és a szerény orvostudományi ismereteiket. Az európai orvosi nyelv az ókori görög (és latin) orvosi ismeretek, művek, feljegyzések, és ezek Bizáncban és az arabok által fejlesztett, arabra fordított változatainak latinra fordításával és ötvöztetésével született újjá. Az orvostudományban a nyelv újjászületése, az orvosi nyelv reneszánsza, évszázadokkal korábban kezdődött, mint például a filozófiában vagy a szépirodalomban. Az arab befolyási övezeteken át számos, évszázadokig elfeledett görög orvosi mű és gondolat jutott ismét Európába, s ezt a folyamatot a XII. századtól a keresztes háborúk is erősítették, melyek hatására új tudományágak, gyógynövények, gyakorlati sebészeti eljárások, új orvosi eszközök és új szakkifejezések is megjelentek Európában. Ilyen új szakkifejezés volt pl.: alkímia, kémia, algebra, lombik, szirup, alkohol, gipsz és elixír, melyek ma már köznyelvi szónak számítanak. A latin a fordítások eredményeképpen, a XI–XIV. század között vált az orvostudomány nyelvévé, illetve elsősorban írott nyelvvé. Ez utóbbi tény a szakkifejezések rögzülése szempontjából fontos. A legkorábbi európai orvosi szöszedetek szintén a fordítás céljait szolgálták, s általában Synonyma címmel szerepelnek a kéziratok közt. Az első ismert európai orvosi szójegyzék, a pisai Stephanus de Antiochia munkája, 1127-ben született. Ez a mű voltaképpen egy Al-Madzsúsi, Kitab al-Malaki című munkájához készült szótár volt, amely később Synonyma Stephani címen vált közzismertté.

A bizánci orvostudomány elsősorban Salerno orvosi egyetemén keresztül hatott a Nyugatra. Az első középkori orvosi egyetemet, vagy inkább orvosiskolát (Schola Medica Salernita) Salernoban létesítették a X-XI. században. Kezdetől világi iskola volt, az oktatók közt nőket is találunk, ők leginkább a szülészeti tanításában jeleskedtek. Ez volt a kora középkor legfontosabb egészségügyi oktatási intézménye, különös hangsúlyt a sebészet kapott. A monpellier-i egyetemet a XII. század vége felé alapították, és leginkább a Toledón keresztül érkezett arab nyelvű orvosi szövegek fordításaira épített. Sok jeles tanára közül Petrus Hispanus, először X. Gergely pápa udvari orvosa, majd kardinális és végül pápa lett XXI. János néven 1276-ban. Ő volt az egyetlen orvos pápa. A párizsi orvosi egyetem gyökerei is a XI. századra nyúlnak vissza, de egyetemmé formálódása a XIII. századra tehető. II. Frigyes 1224-ben írta elő az orvosik nyilvános „államvizsgáját”, az 5-6 éves orvosképzés befejezéséeként.

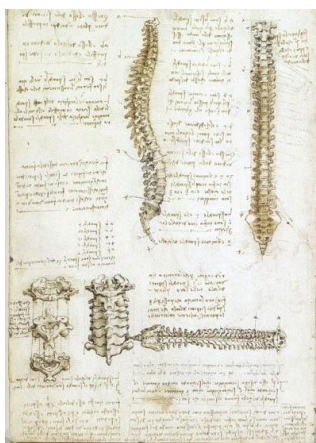
A középkor négyféle orvosi szöveget ismert:

- a kommentárt, amelyet eleinte az oktatásban használtak, később önálló műfajjá vált,
- a compendiumot, amely ókori és arab szerzők műveit kivonatolta latinul,
- a herbáriumot (a gyógynövény- és receptkönyvet),

- a consilia és regimen típusú tanácsadókat.

Mindegyik típus tartalmazott lapszélre írt vagy a szövegbe foglalt szómagyarázatokat. A XI–XIV. század orvosi irodalmára azonban mégis a terminológiai zűrzavar és a latin nyelv vezető szerepe mellett a (német, francia, provanszál, katalán, olasz) nemzeti nyelvű orvosi írások megjelenése jellemző. A zűrzavarhoz az is hozzájárult, hogy az adott terület nemzeti nyelve is folyamatosan befolyásolta az orvosi latin használatát.

Az orvosi szaknyelv történetében a XV. század közepe gyökeres változásokat hozott. Konstantinápoly 1453-as eleste után a görög szellemi elit számos tagja Itáliába menekült, eredeti görög kéziratokat hozva magukkal. Másrészt lassanként elterjedt a könyvnyomtatás, amely teljesen új helyzetet teremtett az orvosi szaknyelv területén. Harmadrészt a legális és illegális boncolások révén valóban megismerhették az emberi testet tudományos alapossággal.

Leonardo da Vinci (1489) Anatómiai kézirat
(tükörírással)

Leonardo da Vinci (1489) Fűrészelt koponya
(tükörírással)

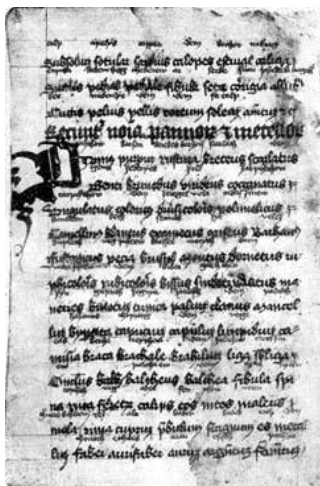
Az első reneszánsz orvosi szótárt Campegius adta ki *Vocabulorum medicinalium ac terminorum difficilium explanationes* (1508) címmel.

Vesalius egységes anatómiai nevezéktant teremtett (*De humani corporis fabrica*, 1543), egyrészt a középkori latin szavakat a klasszikus latin kifejezésekkel helyettesítette, másrészt görög alapszavakat is felhasznált.

Az első anatómiai szótár Josephus Camerarius *Dikokeué onomasztiké. Diligens exquisitio nominum, quibus partes corporis humani appellari solent* (1551) című kötete volt. Az első modern orvosi szótár Bartholomaeus Castellus kétnyelvű (görög–latin) orvosi lexikonja volt (*Lexicon medicum graeco-latinum*, 1607). A szakorvosi szótárak azonban csak a XVII. században jelennek meg.

Mivel a 18. századig az európai tudományos nyelv a latin volt, minden mértékadó művet latin nyelven tettek közzé, ezért a mai napig több tudományterületen megmaradt latin terminológia használata (pl. növény- és állatrendszertan, mikrobiológia, anatómia, patológia, sebészet, gyógyszerrendeléstani, történeti embertan).

Az első angol nyelvű anatómia 1697-ben született, az első francia 1742-ben, az első német pedig 1783-ban jelent meg. Az első magyar nyelvű, tudományos igényű orvosi könyv 1577-ben keletkezett Erdélyben (XVI. századi orvosi könyv/régi magyar orvosi könyv/OrvK.), de a magyar orvosi nyelv legkorábbi emlékei a szójegyzékek (Besztercei szójegyzék 1395 k., Schlägli szójegyzék 1405 k., Murelius-féle szójegyzék 1533, *Nomenclatura sex lingvarum* 1538) és a füveskönyvek (Beythe András Füveskönyve 1582, Melius Herbárium 1578).

A Besztercei szójegyzék, 1395 körül

A Schlägli Szójegyzék, 1405 körül

475. Taurus — *Bika*.
 476. Onis — *Ju*.
 477. Aries — *Kos*.
 478. Vernex — *Herrelett kos*.
 479. Agnus — *Baran*.
 480. Agnellus — *Kys baran*.
 481. Capra — *Keczke*.
 482. Capella — *Kys kezke*.
 483. Hircus — *Monias kezke*.
 484. Caper — *Herrelett kezke*.
 485. Caprea — *Vad kezke*.
 486. Rupicapra — *Közziklan iaro kezke*.
 487. Caper montanus — *Hegón iaro kezke*.
 488. Capreolus — *Vad kezkekezke*.
 XL. 489. Dama — *Őz*.
 490. Sus — *Dismo*.
 491. Porcus — *Disno*.
 492. Scrofa — *eme disno*.
 493. Verres — *Kan*.

Murmeliuss-féle latin-magyar szójegyzék, 1533

Mária Terézia 1769-ben járult hozzá a nagyszombati önálló orvoskar létrehozásához, ahol latinul tanítottak Winslow latinul írt tankönyve alapján. II. József németesítési törekvései nyomán a német lett a tanítás, a tankönyvek és a publikációk nyelve. Rácz Sámuelnek tekintik a magyar nyelvű szakirodalom megalapítójának (Az emberi élet általános ismeretét tanító könyv, 1772). Bugát Pál pedig a magyar szaknyelv megteremtője lett 1828-ban megjelent Hempel fordításával (Bonctudománybeli mű-, meg azon ritkább szavaknak deák-magyar, ill. magyar-deák szótára, melyek ezen munkában előfordulnak; pl. *dentitio* – fogváltás). A magyar anatómiai szaknyelv megteremtője Mihálkovics Géza (A leíró emberbonctan kézikönyve, 1881, pl.: *ala magna* - nagy szárnyak).

4.2. A magyar orvosi nyelv

A mai orvosi szaknyelv Magyarországon magyar nyelvű, de terminusai legnagyobbbrészt görög–latin eredetűek. Amennyiben a terminusok többszavasok, a grammatikai konstrukció a latin nyelv szabályait követi. A latin és más idegen szakkifejezések használatát az akadémiai orvosi helyesírás szabályozza, aktuális kérdéseivel pedig a Magyar Orvosi Nyelv folyóirat foglalkozik.

Az orvosi helyesírás egyik alapelve szerint, ha egy szót vagy szó szerkezetet a forrásnyelv szabályainak megfelelően használunk, akkor eredeti írásmódján, eredeti helyesírásán ne változtassunk. A másik alapelv szerint, ha egy idegen szó vagy szó szerkezetet a magyar nyelv szabályai szerint használunk, akkor a szó írásmódja is legyen magyaros.

A két alapelv annyiban mindenképpen kiegészítésre szorul, hogy az első esetben a kiejtésen se változtassunk, míg a második esetben a kiejtés is legyen magyaros.

Az első alapelv alkalmazása azért lehet problematikus, mert anatómiai, orvosi és embertani szakszavaink

- görög,
- görög-latin,
- latin és
- angol

eredetűek, ráadásul az angol kifejezések gyakran latin (görög-latin) eredetűek.

4.3. Az anatómiai nyelv

„Azt javaslom, hogy a megnevezéseket illetően továbbra se vedd figyelembe, hogy azok helyesek-e, vagy sem... Miután ilyennek születtek, a gyakorlatba így mentek át, ezért így kell alkalmazni őket tekintet nélkül arra, hogy valós helyzetet fejeznek-e ki... Az elnevezésben minden megengedett, így mindenki azt használja, amelyik neki tetszik.”

Galénosz, II. sz.

Az anatómiai nevezéktan fő fogalmai

- eredetüket tekintve jórészt
 - latin eredetűek, pl.: *ren* vese, *musculus* izom
 - görög eredetűek, pl.: *ganglion* idegdúc, *olecranon* könyökcsúcs
- felépítésüket tekintve lehetnek
 - egyszavasok, pl. *humerus* karcsont, *cranium* koponya
 - többszavasok
 1. melléknévi jelzőt vagy jelzőket tartalmazók, pl. *tibia dextra* jobb sípcsont, *os frontale* homlokcsont, *musculus pectoralis major* nagy mellizom
 2. birtokos jelzőt vagy jelzőket tartalmazók, pl. *caput humeri* a karcsont feje, *basis cranii* koponyaalap, *sulcus tendinis musculi* az ín hüvelyének barázdája
 3. mindkét fajta jelzőt tartalmazók, pl. *musculus rectus femoris* a comb egyenes izma, *arteria circumflexa scapulae* a lapockát körülvevő verőér

4.3.1. Történeti áttekintés

Az embertan nyelve, a tudományterület jellegzetességei miatt, az orvosi nyelvhez áll legközelebb, és mindkettő szavainak jelentős részét az anatómiai nevek adják. A ma használatos anatómiai nevek hosszú fejlődés eredményei.

Az ősi Egyiptomban a halottkultusz nyomán az évszázadok alatt igen fejlett konzerválási eljárásokat fejlesztettek ki, a balzsamozáshoz el kellett távolítani a zsigereket. A balzsamozást papok végezték, akik minden bizonnyal jelentős anatómiai ismeretekre tettek szert ezen boncolásra emlékeztető eljárás során. Az anatómiai ismeretek fejlettségére utal, hogy orvosaik (akik szintén papok voltak) igen sok sebészeti beavatkozást végeztek. Ezeket részletesen taglalja az Edwin Smith-féle papirusz, amit egyesek az „emberiség első sebészeti tankönyvének” neveznek, de a ma ismert anatómiai kifejezéseink valószínűleg nem innen erednek. Az európai ókori szerzők, mint pl. Galénosz (ógörögül: Κλαύδιος Γαληνός, latinul: Aelius Galenus vagy Claudius Galenus, 129–216 körül), még kevés szakkifejezést használtak írásaikban, és általában köznyelvi görög szavakat használtak. Azonban az ókori görög, latin, arab és héber szakszavak az évszázadok során egyre szaporodtak, áttekinthetatlenné váltak, a középkor anatómiai szakirodalma mai szemmel meglehetősen kaotikus, a XIX. századra pedig már több mint harmincezer szakszó nehezítette a kommunikációt. Jellemző példa, hogy amikor a 16. század elején Vesalius felhasználta mestere, Sylvius szójegyzékét, a csontok elnevezéseit 700(!) új névvel egészítette ki. A 16. század végén igazi innováció jellemezte az erek, izmok és idegek elnevezését. 1880-ban az *epiphysis*-nek (csöves csontok végei) 50 neve volt ismeretes.

A sokféleségen kívül az elnevezések és a kifejezések hibás vagy helytelen használata is régi probléma, már Galénosz is kifejtette véleményét e témában a *De nominibus medicis* című művében. Talán ezért jelentek meg a középkor latin nyelvű medicinájában a megértést és

fordítást segítő kéziratok, melyeket gyakran *Synonima* névvel jelöltek (pl. *Synonima Stephani*, XII. sz.). A XVI. századtól a vulgáris, arab és héber kifejezéseket is tartalmazó középlatint („latinobarbari”) a klasszikus latinra igyekeztek lecserélni, pl. Vesalius a *De humani corporis fabrica* (1543) című művében mindent latin kifejezésre cserélt ki. De összetett és hibrid szavak nélkül nem létezhetne orvosi nyelv, ezért csak a rosszul képzett vagy helytelen elnevezések elleni küzdelemnek van létjogosultsága.

A XIX. századtól az élő nyelvek kiszorították a latint, mint a tudomány és az oktatás nyelvét az egyetemekről, de az anatómiában, a göröggel együtt megmaradt a nominatív funkciója, a terminusok görög-latin elnevezések maradtak

Szükség volt, szükség van egy nemzetközileg elfogadott nevezéktanra, ezt a feladatot az *Anatomische Gesellschaft* (Német Anatómiai Társaság) felvállalta, és 1895-ben Bázelen tartott 9. kongresszusán elfogadta az első modern, rendszerezett anatómiai nevezéktant. (Az anatómiai fogalmaknak „latin” nevük van, ezek összessége a nómenklatúra, amely a szakmunkák megértését, a nemzetközi érintkezést könnyíti meg.)

A BNA (*Basle Nomina Anatomica*, *Baseler Anatomische Nomenklatur*) 5291 szakszót tartalmazott, nem alkotott új kifejezéseket (terminológiát), hanem kiválasztotta a korábbi közel 50 ezer szakkifejezésből a legmegfelelőbb elnevezéseket (terminuszokat). Hippokratésztől megtartotta például az *acromion*-t, Arisztotelésztől az *aorta*-t, Celsus-tól a *patella*-t és a *sutura*-t, Galénosztól a *tarsus*-t.

Mivel a BNA döntően német munka volt, az angol, a francia, az olasz és észak-amerikai anatómusok változásokat javasoltak, pl. *extremitas* helyett *membrum*, ezért 1933-ban megjelent a BR (*Birmingham Revision*), mely egyúttal 5124-re redukálta a szakkifejezések számát.

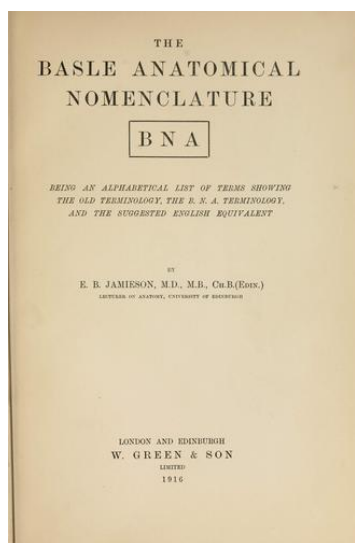
Közben a németek és a japánok is dolgoztak az új változaton, amely 1935-ben jelent meg Jénában. A JNA (*Jena Nomina Anatomica*) 1300 változtatásai javaslati közül az angolok csak 300-at fogadtak el. Elvetették az ortostatikus (álló) testhelyzetet, és új irányjelöléseket vezettek be: *superior* (felső) és *inferior* (alsó) helyett *cranialis* (koponya felőli) és *caudalis* (farokvégi, test közepétől lefelé eső); *lateralis* (oldalsó) és *medialis* (középső) helyett *radialis* (orsócsont felőli) és *ulnaris* (singcsont felőli), illetve *tibialis* (sípcsont felőli) és *fibularis* (szárkapocscsont felőli).

A Párizsi Nevezéktant (PNA, *Parisiensia Nomina Anatomica*, későbbi nevén NA, *Nomina Anatomica*) az IANC (*International Anatomic Nomenclature Committee*) készítette elő és 1955-ös párizsi konferenciájukon fogadták el. Legfontosabb irányelve a BNA-hoz való visszatérés mind az iránymegjelölésekben, mind az elnevezésekben. A *Nomina Anatomica* (NA) első kiadása 1956-ban jelent meg, 5640 kifejezést tartalmazott, amelyből 4286 változatlan volt a BNA-hoz képest. (Mivel a PNA nem volt kellő tekintettel az összehasonlító anatómiára, az állatorvos-anatómusok 1967-ben ennek alapján elkészítették az állatorvosi anatómiai nómenklatúrát (NAV, *Nomina Anatomica Veterinaria*)).

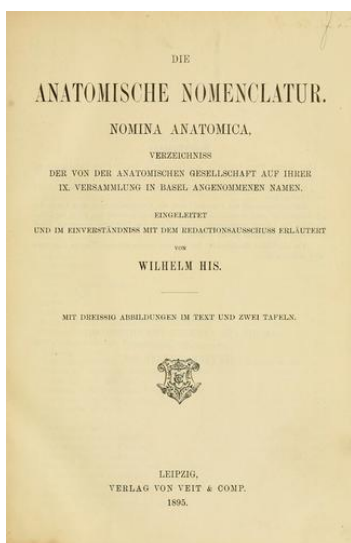
Az IANC (Nemzetközi Anatómiai Nómenklatúrabizottság) 1950 és 1991 között működött, ez alatt 6 alkalommal adták ki az NA módosítását. Teljes egyetértés sosem volt, és az egymás követő kiadások sem voltak következetesek, pl. 1966: *cavum nasi*, 1977: *cavitas nasi*. (a nemzeti szaknyelvet ez nem érintette, az angolban *nasal cavity*, a magyarban orrüreg maradt.) Az egyszerűsítések sokszor szembementek a latin nyelv szabályaival, a birtokos névmások melléknévi felváltása pedig angol hatást tükrözött.

1991-től a szakszójegyzék gondozását a 16 ország 20 képviselőjéből álló FCAT (*Federative Committee on Anatomical Terminology*) végezte és kiadványát *Terminologia Anatomica* néven jegyezte. Az új irányvonal kerüli az eponimák (szerzőneves szakmai megnevezések) alkalmazását, de kevesebb, mint felére csökkentés után is közel 300 személynév szerepel az anatómiai megnevezésekben, de mindegyiknek megadták a csak latin szavakkal történő elnevezését is. A *Terminologia Anatomica* név megmaradt napjainkig, de gondozását az IFAA (*International Federation of Associations of Anatomists*) keretein belül

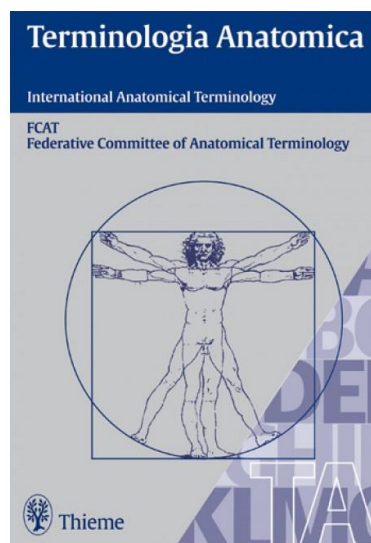
működő FIPAT (Federative International Programme for Anatomical Terminology) vette át 2019-től.

Basle Nomina Anatomica

Nomina Anatomica

Terminologia Anatomica

Példa a szakszójegyzék változására, a főbb irányjelzések összehasonlítása:

BNA	JNA			PNA
	fej	törzs	végtag	
<i>superior</i>	<i>superior maxillaris</i>	<i>cranialis</i>	<i>proximalis</i>	<i>superior</i>
<i>inferior</i>	<i>inferior mandibularis</i>	<i>caudalis</i>	<i>distalis</i>	<i>inferior</i>
<i>anterior</i>	<i>anterior frontalis rostralis</i>	<i>ventralis</i>	<i>volaris</i> (felső végtag) <i>ventralis</i> (alsó végtag)	<i>anterior</i>
<i>posterior</i>	<i>posterior occipitalis</i>	<i>dorsalis</i>	<i>dorsalis</i>	<i>posterior</i>
<i>medialis</i>	<i>medialis nasalis</i>	<i>medialis</i>	<i>ulnaris</i> (felső végtag) <i>tibialis</i> (alsó végtag)	<i>medialis</i>
<i>lateralis</i>	<i>lateralis temporalis</i>	<i>lateralis</i>	<i>radialis</i> (felső végtag) <i>fibularis</i> (alsó végtag)	<i>lateralis</i>

A szaknyelv folyamatos törődést igényel, a technikai eszközök és a vizsgálómódszerek fejlődésével együtt új kifejezések jelennek meg, és az egységesítésben is van hová fejlődni, például amit a brazil orvosok *cubiti*-nak neveznek, azt mi *ulna* néven ismerjük.

Kiragadott példák a Terminologia Anatomica (TA) javaslataiból a preferált kifejezésekre:

Hibás vagy elavult kifejezés	Preferált kifejezés	TA kód
<i>annulus fibrosus</i>	<i>anulus fibrosus</i>	A03.2.02.004
<i>C1–C7 (vertebrae)</i>	<i>CI–CVII</i>	A02.2.02.001
<i>facies pelvina (os sacrum)</i>	<i>facies pelvica (os sacrum)</i>	A02.2.05.009
<i>foramen cecum</i>	<i>foramen caecum</i>	A02.1.03.018
<i>foramen processus transversi</i>	<i>foramen transversarium</i>	A02.2.02.003

<i>linea nuchae suprema</i>	<i>linea nuchalis suprema</i>	A02.1.04.024
<i>linea nuchae superior</i>	<i>linea nuchalis superior</i>	A02.1.04.025
<i>linea nuchae inferior</i>	<i>linea nuchalis inferior</i>	A02.1.04.026
<i>os naviculare (manus)</i>	<i>os scaphoideum</i>	A02.4.08.003
<i>processus costarius (LI–LV)</i>	<i>processus costalis</i>	A02.2.04.003
<i>processus muscularis mandibulae</i>	<i>processus coronoideus mandibulae</i>	A02.1.15.032
<i>processus transversus (LI–LV)</i>	<i>processus costalis</i>	A02.2.04.003

Klinikai gyakorlatban használt kifejezések	Vonatkozó kifejezés a TA-ban	TA kód
<i>articulatio Choparti</i>	<i>articulatio tarsi transversa</i>	A03.6.10.201
<i>articulatio Lisfranci</i>	<i>articulationes tarsometatarsales</i>	A03.6.10.601
<i>cavum Meckel</i>	<i>cavum trigeminale</i>	A14.1.01.108

4.3.2. Terminologia Anatomica

„A terminológia megértése és ismerete minden tudományban való elmélyedés elengedhetetlen feltétele.”

Donáth Tibor, 1984

Az anatómia leíró tudomány, az egészséges emberi test felépítésével, szerveink alakjával és szerkezetével foglalkozik. A mai nemzetközi anatómiai nevezéktár, a Terminologia anatomica latin-angol szójegyzék közel 7600 anatómiai nevet tartalmaz, amelyek felépülhetnek latin és görög szóelemekből egyaránt, de mindig a latin nyelv nyelvtani szabályai szerint vannak megszerkesztve.

Egyszavas anatómiai nevek

Az egyszavas anatómiai nevek az egyes képletek jellemző tulajdonságait ábrázolják elnevezéseikben. Gyakran köznyelvi szavakból jöttek létre hasonlóságon alapuló névátvitellel. Pl. a *tibia* (sípcsont) elnevezésében nemcsak az alaki hasonlóság, hanem a felhasználás módjának egyezése is közrejátszhatott, hiszen állatsontból gyakran készítettek sípot. A hasonlóságon alapuló névátvitel (metafora) és az érintkezésen alapuló névátvitel (metonímia) minden korban az anatómiai nevek fontos névadási módja.

Többszavas anatómiai nevek

A többszavas anatómiai nevek minőségjelzős vagy birtokos jelzős szerkezetek, amelyek az anatómiai képlet alakjára vagy térbeli elhelyezkedésére, illetve valamely szerkezethez való tartozására utalnak. Tartalmaznak egy kulcsszót, amely mindig alanyesetben, a szószerkezet első helyén áll, ehhez kapcsolódnak a melléknevek vagy a birtokosok, amelyek a szabályos latin szórend szerint követik a kulcsszót.

Míg a leíró anatómia régebbi elnevezései inkább alakra vonatkozó jelzőket tartalmaznak, az újabbak a térbeli elhelyezkedést kifejezőket részesítik előnyben.

A többszavas anatómiai nevek kulcsszavai kifejezhetik az anatómiai képlet főbb osztályait, pl. os (csont), jellegzetes részleteit, pl. *processus* (nyúlvány), vagy összeköttetéseit *sutura* (varrat).

Sok szerzői nevet tartalmazó magyar anatómiai nevet használnak a (klinikumban dolgozó) orvosok, pl. *foramen caecum* - Morand-lyuk, *canalis pterygoideus* - Vidianus-csatorna, *impressio trigeminalis* - Meckel-árok, *linea arcuata* - Douglas-vonal, *foveolae granulares* - Pacchioni-gödrök. A Terminologia anatomica Ossa (Csontok) fejezetében azonban egyetlen szerzői név sincs (és az angol vagy az orosz leíró anatómiai nevek között sincs ilyen).

Az anatómiai nevekben birtokos jelzős szerkezet a valamihez való tartozás, valaminek a felszínén, belsejében vagy közelében való elhelyezkedés kifejezésére szolgál, pl.: *arcus vertebrae* - csigolyaív, *caput humeri* - karcsont feje. A nevezéktanban a birtokos szerkezetek egyre inkább háttérbe szorultak, a valamihez való tartozást is főnévből képzett melléknév fejezi ki.

A minőségjelzős szerkezetek főbb csoportjai

- leírhatják az anatómiai képlet alakját, pl. *foramen rotundum* - kerek szélű nyílás
- kifejezhetnek embert körülvevő tárgyakhoz, természeti jelenségekhez való hasonlóságot, pl. *os hamatum* - horgas csont
- az -ideus (gör. εἶδος, valamilyen alakú), illetve a -formis (lat. forma) szóelem járulhat mind a görög, mind a latin tövekhez, pl. *processus styloideus* - íróvesszőnyúlvány
- utalhatnak az anatómiai képlet térbeli elhelyezkedésre, rendszerint párokba vagy hármas csoportokba rendeződnek, pl. *condylus lateralis / medialis* – külső / belső sípcsontbütök, *phalanx distalis / media / proximalis* - alsó / középső / felső ujjperccsont

Caput I: ANATOMIA GENERALIS

Chapter 1: GENERAL ANATOMY

	Latin term	Latin synonym	UK English	US English	English synonym
1	Termini generales		General terms	General terms	
2	Verticalis		Vertical	Vertical	
3	Horizontalis		Horizontal	Horizontal	
4	Medianus		Median	Median	
5	Coronalis		Coronal	Coronal	
6	Sagittalis		Sagittal	Sagittal	
7	Dexter		Right	Right	
8	Sinister		Left	Left	
9	Intermedius		Intermediate	Intermediate	
10	Medialis		Medial	Medial	
11	Lateralis		Lateral	Lateral	
12	Anterior		Anterior	Anterior	
13	Posterior		Posterior	Posterior	
14	Ventralis		Ventral	Ventral	
15	Dorsalis		Dorsal	Dorsal	
16	Frontalis		Frontal	Frontal	
17	Occipitalis		Occipital	Occipital	
18	Superior		Superior	Superior	
19	Inferior		Inferior	Inferior	
20	Cranialis		Cranial	Cranial	
21	Caudalis		Caudal	Caudal	
22	Rostralis		Rostral	Rostral	
23	Apicalis		Apical	Apical	
24	Basalis		Basal	Basal	
25	Medius		Middle	Middle	
26	Transversus		Transverse	Transverse	
27	Longitudinalis		Longitudinal	Longitudinal	
28	Axialis		Axial	Axial	
29	Externus		External	External	
30	Internus		Internal	Internal	
31	Luminalis		Luminal	Luminal	
32	Superficialis		Superficial	Superficial	
33	Profundus		Deep	Deep	
34	Proximalis		Proximal	Proximal	
35	Distalis		Distal	Distal	
36	Centralis		Central	Central	
37	Periphericus		Peripheral	Peripheral	
38	Radialis		Radial	Radial	
39	Ulnaris		Ulnar	Ulnar	

Terminologia Anatomica (2019)

Terminologia Anatomica		
■ Home ► Organ Systems ▼ Terminologia Anatomica ■ General anatomy ■ Skeletal system ■ Articular system ■ Muscular system ■ Alimentary system ■ Respiratory system ■ Thoracic cavity ■ Urinary system ■ Genital system ■ Abdominopelvic cavity ■ Endocrine glands ■ Cardiovascular system ■ Lymphoid system ■ Nervous system ■ Sense organs ■ Integumentary system ■ Download ■ Credits		
◀ 1 2 3 4 5 6 7 ... 20 ▶		
Code	Latin	English
1 A02.0.00.000	OSSA; SYSTEMA SKELETALE	BONES; SKELETAL SYSTEM
2 A02.0.00.001	Pars ossea	Bony part
3 A02.0.00.002	<i>Substantia corticalis</i>	<i>Cortical bone</i>
4 A02.0.00.003	<i>Substantia compacta</i>	<i>Compact bone</i>
5 A02.0.00.004	<i>Substantia spongiosa; substantia trabecularis</i>	<i>Spongy bone; trabecular bone</i>
6 A02.0.00.005	Pars cartilaginea	Cartilaginous part
7 A02.0.00.006	Pars membranacea	Membranous part
8 A02.0.00.007	<i>Periosteum</i>	<i>Periosteum</i>
9 A02.0.00.008	<i>Perichondrium</i>	<i>Perichondrium</i>
10 A02.0.00.009	Skeleton axiale	Axial skeleton
11 A02.0.00.010	Skeleton appendiculare	Appendicular skeleton
12 A02.0.00.011	Os longum	Long bone
13 A02.0.00.012	Os breve	Short bone
14 A02.0.00.013	Os planum	Flat bone
15 A02.0.00.014	Os irregulare	Irregular bone
16 A02.0.00.015	Os pneumaticum	Pneumatized bone
17 A02.0.00.016	Os sesamoideum	Sesamoid bone
18 A02.0.00.017	Diaphysis	Diaphysis
19 A02.0.00.018	Epiphysis	Epiphysis
20 A02.0.00.019	<i>Cartilago epiphysialis</i>	<i>Epiphysal cartilage</i>
21 A02.0.00.020	<i>Lamina epiphysialis</i>	<i>Epiphysal plate; growth plate</i>
22 A02.0.00.021	<i>Linea epiphysialis</i>	<i>Epiphysal line</i>
23 A02.0.00.022	Metaphysis	Metaphysis
24 A02.0.00.023	Apophysis	Apophysis
25 A02.0.00.024	Tuber	Tuber; tuberosity
26 A02.0.00.025	Tuberculum	Tubercle

A Terminologia Anatomica online kiadása (2021)

4.4. A magyar anatómiai szaknyelv

A nemzeti anatómiai szaknyelvteremtő munka legfontosabb állomásának Bugát Pál 1828-ban megjelent Hempel fordítását tartják (Az egészséges emberi test bonctudományának alapvonatai). Bugát egy 85 oldalas magyar-latin függelékkel illesztett a fordításhoz Bonctudománybeli mű-, meg azon ritkább szavaknak deák-magyar, ill. magyar-deák szótára, melyek ezen munkában előfordulnak címmel. Bugát műszavai rövidek, gördülékenyek, elsősorban latin mintákat másolnak, ezért az orvosok könnyebben elsajátíthatták azokat. Ez művet tekinthetjük a magyar anatómiai szakszókincs forrásának, részben ma is ezt használjuk. Néhány kiragadott példa a szótárból:

acetabulum – ízvápa

alveus – fog meder

atlas – fejgyám

bucca – pof

cerebellum – agyacs

incisura - bevágány

larynx – gég

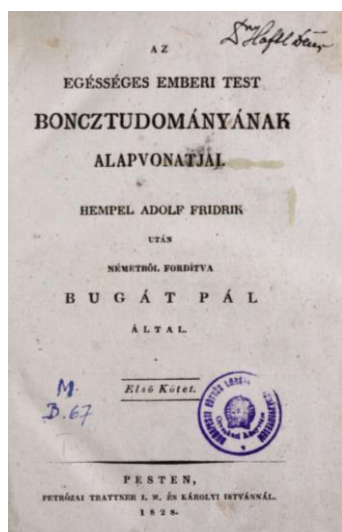
ligamentum – szálág
lunula – hódacs
pubertas – fanosodás
sutura - varrány
talus - szökcsont
tibia – sípkoncz
trochlea – sodor

Bugát 1843-ban kiadta Természettudományi Szóhalmazát, mely szintén tartalmazott olyan magyar anatómiai kifejezéseket, melyekre a mai napig ráismerhetünk szakszókincsünkben:

cartilago thyreoidea - paizsporcz
cellula – sejt
discus cartilaginosus - porczkorong
mentum - állcsúcs
perichondrium - porczhártya
tarsus – lábtő

És természetesen volt néhány feledésbe merült szakszava is:

articulatio coxae – csipizület
diploe - csontbél
foramen mentale - állcsucslik
foramen obturatorium – duglik
hyoideum - szakcsont
hyperostosis - csontbujálkodás
incisura ischiadica – ülbevágány
osteologia. - csonttanitmány
processus alveolaris - medernyujtvány
scapula - lapcsont
symphysis - porczizület
synchondrosis – porczizület
talus - ugra (ugracsont, szökcsont)

Bugát P (1828) Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonatai

Bugát P (1843) Természettudományi Szóhalmaz

Markusovszky Lajos 1857-ben indította el a napjainkig is legfontosabb és legismertebb magyar nyelvű orvosi folyóiratot, az Orvosi Hetilapot, amely a teljes orvostudomány művelését tűzte ki célul.

A Czuczor–Fogarasi-szótár munkálataikor a korszerű magyar orvosi szaknyelv alapjai tulajdonképpen megvoltak, de még nem szilárdultak meg, ezért átalakulási folyamatokat is rögzített az 1862 és 1874 között megjelent szótár, az elavulóban levő régi szavak mellett megtaláljuk a nyelvújítás új szavait is. Az anatómiai nevek értelmezésében sokszor a latin név megadása teszi egyértelművé a szaknyelvhez való tartozást.

ÁLLKAPCZA, (áll-kapcza, eredetileg: áll-kapcsa) ösz. fn. 1. ÁLLCSONT

ÁLLKAPOCSFICZAM, (áll-kapocs-ficzam) ösz. fn. Az állkapocs ízfejének kimenülése

BORSÓCSONT, (borsó-csont) ösz. fn. Ezen csont a kéztő első sorának egyike, melynek róna [= sima] lapja a hármoldalcsonttal [=os triquetrum] köttetik össze, többi része pedig gömbölyűs és érdes lapjával szabad

EKECSONT, (eke-csont) ösz. fn. Boncztanban jelenti az orrüreg közepén levő csontot, mely az orrot két felé választja

FORGÓCSONT, (forgó-csont) ösz. fn. 1) Általán, tekealakú, kerekded csont, mely az állati test, különösen tagok csontszárait öszvetartja és mozgékony természeténél fogva hajthatókká, foroghatókká teszi. Ilyenek, a térdkalács, vállpercz [kulcscsont] stb. 2) Különösen, a hátgerincz tövén levő csont (*Coxendix*) [csípőcsont]

HAJÓCSONT, (hajó-csont) ösz. fn. Csont az embernek felső lábszárában, mely nemileg hajóalakú (*Os naviculare*)

KARKÜLLŐ, (kar-küllő) ösz. fn. 1) Lemez, melyet hajdan a vivők, és katonák a csapás ellen karjokra kötöttek. 2) A boncztanban, a könyöknek felső kisebb csontja

ÖREGLIK, (öreg-lik) ösz. fn. Széles ért. a maga nemében nagyobb lik. Boncztani ért. lik a nyakszirton. (*Foramen magnum occipitis*)

VAKSZĚMCSONT, (vak-szēm-csont) ösz. fn. A koponyának azon csontjai két oldalt, melyek a vakszemet, azaz, halántékot képezik. (*Ossa temporum*)

Mihálikovics Géza 1881-ben nemcsak lefordította Krause munkáját, de a Bugát-féle szakszókincset felhasználva megteremtette a magyar anatómiai szaknyelvet. A leíró emberbonctan kézikönyvében minden latin anatómiai fogalom magyarul szerepel, és utána zárójelben, dőlt betűvel következik a latin megfelelője. Természetesen csontokról is olvashatunk, pl.:

os sphenoidale – ikcsont

ala magna – nagy szárnyak

sella turcica – török nyereg

„A bonctani elnevezések kialakítását a nyelvtani szabályok szigorú figyelembevételével kell, hogy jellemezze, noha ez olykor még a görögről latinra való áttételnél sem sikerül. Például a görög *mastoid* jelentése „emlő alakú”, ez megtoldva a latin *-ens* képzővel *mastoideus*, már „emlő alakú alakú”-t, tehát szófölösleget (pleonazmusos kifejezést) ad.”

Mihálikovics Géza, 1881

1963-ban jelent meg először Brencsán Orvosi Szótára, mely nem helyesírási, hanem értelmező szótár, azonban a címszavak írásmódja napjainkban is erőteljesen befolyásolja az orvosi írásmódot.

cuprum (Cu) réz (a 29. számú elem)

lege artis (röv l. a.) a művészet szabályai szerint, szabályszerűen, annak rendje és módja szerint

Az Orvosi szótár 1983-as kiadása (Új orvosi szótár) új koncepciót vezetett be: a magyar orvosi szakkifejezések címszóként is megjelennek, a szótár egyúttal orvosi helyesírási tanácsadó szótár, egyes idegen szakszavaknál a javasolt magyaros írásmódot is megadja.

1973-ban jelent meg Donáth Anatómiai nevek című szöveges gyűjteményének első kiadása, mely magyarázza, és egymáshoz viszonyítva identifikálja az anatómia lényeges fogalmait, pl.:

ala, -ae, f. lat.: szárny, szárnyszerű képlet

ala cinerea (BNA, JNA): trigonum n. vagi: sűrű szárny: a n. vagus dorsalis magjának megfelelő terület a IV. agykamra fenekén

ala cristae galli: a crista galli szárnyszerű oldalirányú kiemelkedései, melyek a homlokcsonttal együtt a foramen cecumot (TA szerint coecum, a szerk.) határolják

ala major ossis sphenoidalis: az ékcsont nagy szárnya

ala minor ossis sphenoidalis: az ékcsont kis szárnya

ala nasi: orrszárny, cimpa

ala ossis ilii: a csípőlapát felső végének szárnyszerű része

ala vomeris: a vomer felső szélének kettéágazó lemeze

anatomia, -ae, f. gör.: anatómia, bonctan; a szervezet alaki és szerkezeti kérdéseit kutató tudomány. A makroszkópos megismerés fő módszere a boncolás (anatemnein: felvágni)

nomen, -inis, n. lat.: név

nomenclatura, -ae, f.: nómenklatúra, terminológia: szakszavak rendszere valamely tudományágban

nomina anatomica: anatómiai nómenklatúra: a Bázelen (BNA) 1895, Jénában (JNA, 1935), valamint a ma nemzetközileg használatos Párizsban (PNA, 1955) összeállított, New York-ban (1960), Wiesbadenben (1965), Leningrádban (1970), Tokióban (1975) és Mexico Cityben (1980) módosított anatómiai szakszavak összessége

2001-ben elindult a Magyar orvosi nyelv folyóirat Bösze szerkesztésében, melyet 2009-ben követett A magyar orvosi nyelv tankönyve, melyet később tankönyvcsaláddá bővítettek. Ezen kiadványok túlmutatnak az anatómiai szaknyelven, a magyar orvosi nyelv ápolásának és helyes használatának követendő példái.

4.5. Az orvosi nyelv oktatására és használatára vonatkozó új elméletek, javaslatok és próbálkozások

Van olyan, az egészségügyi szakképzésben tanulók és egészségügyi főiskolai (BSc) képzésekben részt vevők számára írt tankönyv, amely a szaknyelvi használatban a terminus technicus köznyelvi formáját preferálja:

Latin kifejezés	Szaknyelvi használat	Jelentés
<i>anterior</i>	anterior	elülső
<i>caudalis</i>	kaudális	farokvégi
<i>cranialis</i>	kraniális	fejvégi
<i>dexter</i>	dekszter	jobb oldali
<i>distalis</i>	disztális	végtagon törzstől távoli
<i>dorsalis</i>	dorzális	hátoldali (kéz-, lábháti is), hát felőli
<i>externus</i>	ekszternusz	külső
<i>frontalis</i>	frontális	homlokirányú (sík)
<i>horizontalis</i>	horizontális	vízszintes (sík)
<i>inferior</i>	inferior	alsó
<i>(inter)medius</i>	intermédiusz	közbülső
<i>internus</i>	internusz	belső
<i>lateralis</i>	laterális	középsíktól távoli, oldalsó
<i>medialis</i>	medális	középsíkhöz közeli
<i>mediansagittalis</i>	mediánszaggitális	középső nyílrányú (sík)
<i>palmaris</i>	palmáris	tenyéri
<i>plantaris</i>	plantáris	talpi
<i>posterior</i>	poszterior	hátsó
<i>profundus</i>	profundus	mély, mélyen fekvő
<i>proximalis</i>	prokszimális	végtagon törzshöz közeli
<i>sagittalis</i>	szaggitális	nyílrányú, előlről hátrafelé haladó (síktengely)
<i>sinister</i>	sziniszter	bal oldali
<i>superficialis</i>	szuperficiális	felszíni
<i>superior</i>	szuperior	felső
<i>transversalis</i>	tranzverzális	harántirányú (síktengely)
<i>ventralis</i>	ventrális	hasoldali
<i>volaris</i>	voláris	tenyéri

Ebben az esetben előfordulnak furcsának tűnő kifejezések (dekszter), olyanok, melyek szembe mennek a kiejtési gyakorlattal (tranzverzális) és olyanok is, melyek a helytelen/téves kiejtést törvényesítik (szaggitális). Aki most tanulja a szaknyelvet, annak természetesen az lesz a természetes, amivel először találkozik.

Ambrus javaslata szerint a magyaros szaknyelvi írásmódban a latin ch, x mellett a ph, th, rh, q(u) és y is megmaradna; a latin ae, oe helyén ä, ö állna; a latin c, s és t átírásának módja, valamint a magánhangzók hosszúságának jelölése pedig a magyar helyesírásnak megfelelő lenne.

Latin	az Ambrus által javasolt magyaros írásforma
ch	pszichológia, iszchiász, tachykardia
ph	mikrokephália, nephrektómia, fotószenzibilitás
th	pathophyziológia, terápia, thrombózis
rh	rheuma, rhachitisz, rhinoszinuzítis
q(u)	aqua, frequencia, äquilibrium
x	fluxus, extra, xenophília
y	glykogén, heterozygóta, szindróma
ae	leukämia, prävenció, hämokultúra
oe	ödéma, fötus, ösztrogén

c	fakszimile, kollapszus, szkintigráfia, szkenográfia
s	státusz, szuszpenzió, infúzió, dózis
t	infekció, injekció, destrukció

Jövevénytörzsek és szó szerkezetek beilleszkedése összetett folyamat, alkalmazkodniuk kell a befogadó nyelv mondat szerkezetéhez is. A magyaros kiejtés és a magyar toldalék ugyan már vízválasztóként működik, de a mondattani eltéréseket a toldalékolás önmagában nem küszöböli ki. A latinban ugyanis többnyire a főnév után áll a jelző, amit a magyaros írásmód természetesen nem követhet, az *anatomia functionalis* nem lehet *anatómia funkcionális*. Nem egyeztetjük továbbá magyar szövegkörnyezetben a jelzőt a főnévvel *nemben*, *számban*, *esetben*. Ambrus szerint ezt kiküszöbölhetné a háromalakú (-us, -a, -um végű) és a kétalakú (-is, -e végű) melléknevek és igenevek csonkolása, ahogy azt a nyelv az abszolút, akut, passzív stb., illetve a stabil, mobil, debil stb. esetében már megtette.

	Csonkolt melléknevek és igenevek
jelző -us, -a, -um végződés nélkül	pathologik lipámia, pernicios anémia
jelző -is, -e végződés nélkül	bronchiál asztma, kardiovaszkulár centrum

5. AZ EMBERTANI SZAKNYELV

„Minden tudománynak saját nyelve van, amelyet a kezdő számára elsőként kell tanítani, különben tanulmányai sikertelenek lesznek.”

Isaac Joubert, XVI. sz.

5.1. A magyar embertani nyelv története

antropológia <gör. 'embertan'>

Részletesen meg kell vizsgálnunk, mi magunk mit értünk embertanon (antropológia, humánbiológia, Anthropology) és szaknyelvén, és milyen szavakkal lehet a legpontosabban kifejezni. Általában nem is próbáljuk egy szóval lefedni a tudományterületet (Biological Anthropology, Physical Anthropology) és ennek a körülírásnak van magyar hagyománya is (történeti embertan). Az embertanon belüli specializáció (Paleopathology) és az embertan inter- és multidiszciplinárisává válása (Chemical Anthropology, Paleomicrobiology, Archeogenetics) természetesen az elnevezésekben is tükröződik, sokszor segítve az azonosítást. A tanulmányban a klasszikus történeti embertan, azon belül a paleopatológia szaknyelvét tekintjük át, mert talán ezen a szakterületen érezhető leginkább egyrészt az orvosi latin, másrészt a nemzetközi publikációkban szinte egyedülivé vált angol nyelv mindennapokba begyűrűző hatása, mely nemcsak a magyar, de a latin szavakat is kiszorítja. Ezt a folyamatot erősíti a hallgatói attitűdök változása (Miért kell latin kifejezéseket tudni? Miért kellene magyarul publikálni?) és a kutatói lét megváltozása, és nem tudni, hogy a kihívásokhoz való alkalmazkodás során mely értékek maradnak fenn, és melyeket hagyjuk veszni. A magyar antropológiai szaknyelv hagyományosan megtartja a magyar orvosi latin elnevezéseket, de törekszik az idegen szakkifejezések beolvasztására, ugyanakkor törekszik a magyar szakszókincs ápolására is. De csak a latin elnevezések oktatására és használatára törekszik, magának a latin nyelv oktatására és használatára nem, az természetesen nem szerepelhet céljai között, különösen, hogy a latin szavak jelentős része görög eredetű, és sok esetben megmaradt a görög írásmód és kiejtés.

Az embertan nyelve egyidős magával a nyelvvel, mert biztosak lehetünk benne, hogy az első szavak között jelen voltak az emberi testtel, testrészekkel és betegségeikkel kapcsolatos kifejezések. De természetesen (és egyezményesen) csak az első írásos emlékektől (pl. a kósi orvosi iskola, Hippokratész) kezdődően beszélhetünk a szaknyelv formálódásáról, mely sokáig az orvosi nyelvben létezett, kezdetben mesterségnyelvként, később tudománynyelvként, és csak az embertani szókincs rendszerezésével vált önálló tudománynyelvvé.

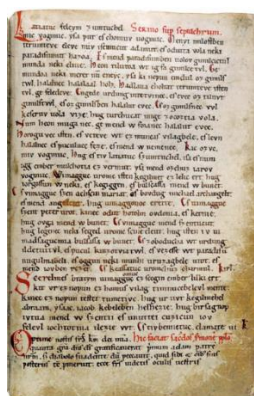
A magyar embertani nyelv korszakai

A magyar nyelv történetének korszakai	A magyar anatómiai/embertani nyelv forrásai		
ősmagyar kor (i. e. 1000 – i. sz. 896)	-	-	
ómagyar kor (896–1526)	szójegyzékek, szótárak, levelek, kódexek	Halotti beszéd és könyörgés, 1192/1195	szem, torok, test, ember
		Besztercei szójegyzék, 1395 k.	far
		Schlägli szójegyzék, 1405 k.	altetem (<i>maxilla</i>) mutato vy (<i>index</i>) hwuelk (<i>pollex</i>) porczogo (<i>cartilago</i>)

			seng (<i>ulna</i>) terd kalach (<i>patella</i>) tetem (<i>costa</i> , os) zap fog (<i>molaris</i>) agy, áll, ér, iny, homlok, hüvelyk, máj, lép, vese
		Soproni szójegyzék, 1435 k.	hanal (hónalj) kerem (köröm) keldek (köldök) porchogo (<i>cartilago</i>) veley (velő)
		Murmeli Lexicon, 1533	fog hel (<i>mandibula</i>) izeknet hailasa (<i>condylus</i>) töröt wer (tabes, a szifilisz következménye)
		Jókai-kódex, XIV– XV. sz.	fej, hát, mell, kar, nyak, térd, szív
középmagyar kor (1526–1772) XVI. sz.: a magyar orvosi nyelv első százada XVII. sz.: tudatos szóalkotás	szótárak, tudós orvosló könyvek	Sylvester János: Grammatica hungarolatina, 1536	<i>homo</i> ember <i>unguis</i> kördöm (köröm) <i>caro</i> hus (hús)
		Sylvester János: Ulj Testamentü Mag'ar nélveñ mell'et az Görög és Diak nélvboñ vijonnan fordijtank az Mag'ar nipnek Kereßt'en hűben valo ippűlifire, 1541	AZ BETEGSHIGEKről emberi test
		Pesti Gábor: Nomenclatvra sex lingvarvm, 1538	oldalcsont (<i>costa</i>) sark (<i>calcaneus</i>)
		Szikszai Fabricius Balázs: Nomenclatvra Dictionarium Latino- vngaricum, 1590	forgo czöt, vag' farcziga (<i>coxendix</i> , <i>coxa</i>) szaar tetem (<i>crus</i> , <i>fibula</i>) a' kiben fogak alnak (<i>maxilla in qua</i> <i>fixi sunt dentes</i>) bölcsebeli gyermek a' ki meeg nem szolhat (<i>infans</i>)
		Várad Lentsés György: Ars Medica, 1577	Csontbéli nyavalyákról Csontnak töréséről Törött csontnak kivételéről Ízeknek kimenéséről <i>Dearticulatio</i> , <i>Subluxatio</i> Csontnak az ízből kieséséről <i>Exarticulatio</i> Állkapcának leesése <i>Luxatio</i> <i>mandibulae</i> Nyakcsont helyéből kiesése <i>Spondilia</i> Felső karcsontnak vállból kiesése <i>Adactorium cubitus</i>
		Melius Juhász Péter: Herbarium: az faknac fuveknec nevekroel, természetekroel, és hasznairól / magyar nyelwre, és ez rendre hoszta az doctoroc koenyveiboel az Horhi Melius Peter, 1578	ember bőr (bőr) czont (csont) czomb (comb) fog fűl (fűl) fő (fej) has gyomor lép

			toroc (totok)
		Beythe András: Fives koenuev fiseknek es faknac nevökröl, tervezetoekroel es hasznokrul irattatot, es szoeroeztetoet mag'ar nyelvöen, 1582/1595	gyomor has far torok köldök
		Ambrosii Calepinus: Dictinarivm decem lingvarv lygdvni, 1585	boka, tswd (<i>astragalus</i> , <i>talus</i>) dög, holt test (<i>cadauer</i> , <i>cadaver</i>) el száradás, el aszás (<i>atrophia</i>) porczogo (<i>cartilago</i>)
		Frankovith Gergely: Hasznos és fölötte szikséges könyv, 1588	ember test has in fő azzonyallat
		Szenczi Molnár Albert: Dictionarivm Latinovngaricum, 1604	<i>Abolus</i> . Vemheczke, kinek még esztendőjelentő foga nem nőt. <i>Anatome</i> . Testnek fölmetélése. <i>Anatomicus</i> . Holt test metélő. <i>Cóndylus</i> . Vyaid izeinec czomoia. <i>Cóxa</i> . Czipoeizont. <i>Eúgium</i> . Az aßbonyjallat ßemerres testénec kapu hartyaja, mely az Venus első Ostromán rontatikel. <i>Menses</i> . Aßbonyi allat Holnapos nyavalyaja. <i>Perióstion</i> . Egy vékony hartya, ki az egesz émbernec minden czontyait befödi. <i>Pubértas</i> . Kimohozott ifiusag; az Ferfinac 14. az Leanzonac 12. eßtendős korában. <i>Foetus</i> . Tölgyellő.
		Apáczai Csere János: Magyar Encyklopaedia, 1653	ér köntöse (érfal, <i>tunica vasorum</i>), rezegteti és veri az vér kalapátsotska, kalapátsotska tsontotskája (<i>malleus</i>) ülőhöz hasonló tsontocska (<i>incus</i>) rostás tsont (rostacsont, os <i>ethmoidale</i>)
		Pápai Páriz Ferencz: Pax Corporis, 1690	háta-gerentzi velei (gerincvelő, <i>medulla spinalis</i>) a' ízek mellett a' hártýákat és a' tsontokat öszve kötő szörös haj nevelők (ínszalag, <i>tendon</i>)
		Pápai Páriz Ferencz: Dictionarium Latino-Hungaricum et Ungarico-Latinum, 1708	<i>Aequimanus</i> . Jobb és bal-kézzel egyaránt élő. Os, ossis: n. Tsont, tetem.
		Misskóltzy Ferentz: Manuale chirurgicum, avagy chirurgiai útítárs, 1742	<i>Clavicula</i> a nyak aló részén lévő csont <i>Claviculae</i> Peretz-csont: Hát hosszában lévő geréb csontok Os <i>Cribrosum</i> spongiás csont Os <i>Ilion</i> vég-bélnek csontya

			<i>Os Occipitis</i> Nyak-szűn csont <i>Ossa Petrosa temporum</i> Az két halánték csontok <i>Ossa Sincipitis</i> A' Fej' közepin lévő két csontok <i>Scapula</i> ember keze lapitzkái <i>Styolides</i> Kéz bokájának csontya ki-fordulása
újmagyar kor (1772–1920) XVIII. sz.: a tudományos orvosi nyelv kezdete XIX. sz.: az egyetemes magyar orvosi nyelv kialakulása	nyelvújítás korában keletkezett művek, antropológia tankönyvek, antropológiai folyóiratok	Comenius, Joan[nes] Amos (1798) <i>Orbis pictus</i>. – A világ lefestve. Ford. Sz[ombathi] J[ános].	tsont kaponya all-kapcza harmintzkét fogok gerintz oldal tsntok mely tsont váll-lapolzkák a' kéz karjai könyök könyökorsó far-tsgia tzomb-tsont térd kaláts láb szár tsonton jobb éi bal szárcapóts
		Bugát Pál: Természettudományi szóhalmoz, 1843	álkapocs csonthártya halántékcsonst szegycsont csontállvány (csontváz) szökcsonst (<i>talus</i>, ugrócsont)
		Rácz Sámuel: Orvosi tanítás. I., II., 1778-1780	mely-tábla (mellkas)
		Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek I-II., 1829	csontépület (csontváz)
		a Magyar Tudós Társaság szak- és műszótárai	
újabb magyar kor (1920–)	szakkönyvek, szakfolyóiratok, némenklatúrák, tankönyvek	Terminologia Anatomica Nomenclature in Palaeopathology Brencsán Orvosi szótár Szentágothai Funkcionális anatómia Donáth Anatómiai Atlasz	

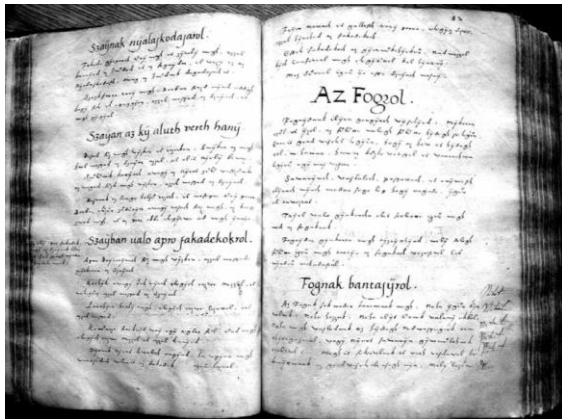

Halotti beszéd és könyörgés, 1192/1195, Pray-kódex 136. o.

Sylvester J (1541) Újtestamentum magyar nyelven

Lentsés Gy (1577) Ars Medica

HERBARIVM. AZ FAKNAC FVV ENNEC NEVEIKRÖL, TIRMESETELK. röl. é. habnauol. Magyar nyelwre, és ez renlie hofra az Doctores Könyuciböl az Horstii Melius Peter.

Nyomtatott Colofúrat Helai Gaspárne
Műhelyéből, a. j. 78. Évtendőben.

Melius Juhász P (1578) Herbarium

**DICTIONARIUM
LATINOVNGA-
RICVM.**
OPVS NOVVM ET HACTE-
NVS NVSQVAM EDITVM: IN QVO
OMNES OMNIVM PROSAE ET POESIS LINGVAE LATINA
torum didones de rerum vocabula quodvisi pona, pproprietate & ex-
tensionem sunt Vngaricè reddita. Nomina item propria Deorum Ge-
ographiam, Historiam, Mathematicam, Astronomiam, Medicinam, Jurispru-
dentiam, Philosophiam, Grammaticam, Rhetoricam, Poeticam, Musi-
cam, & per-sonas defici-ones Vngarica sunt interper-
tationes quae singula ita sunt digesta, ut fuit initiali
sua littera facile reperiantur.

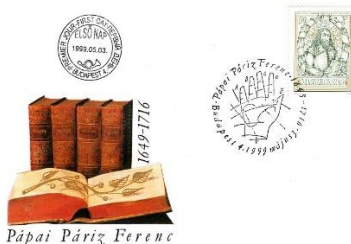
Item vice versa
**DICTIONARIUM VNGARI-
COLATINVM** IN QVO PRÆTER DITIONVM VN-
garicarum interpretationem Latinarum, a quodam fuit in Vngaricis, quoniam in his
id est in his Vngaricis interpretationibus, quodam fuit in Vngaricis, quoniam in his
id est in his Vngaricis interpretationibus, quodam fuit in Vngaricis, quoniam in his

ALBERTVM MOLNAR
Szcenciensem Vngarum:
Accedunt ad eadem libri, Difficiles aliquot voces in Jure Vngarico;
cum notatione Ioannis Sambuci. Ciceronia. A. item Epistolarum
Austriacae & adjectis.

Procurante ELIA HETTERO Germano:
NORIBERGÆ,
Cum Sacrae Caesaris Maiestatis: Gr. nec non Regis
Galliarum & Navarræ, Gr. Privilegio.

ANNO: MDLXIII.

Szenczi Molnár A (1604)
Dictionarivm Latinovngaricum

Pápai Páriz Ferenc FDC (első
napi boríték), 1999

**P A X
CORPORIS.**
Az-az:
Az emberi Test Ny-
valyáinak Okairól, Fészkei-
ről, 's azoknak Orvoslásának mód-
gyáról való
T R A C T A.
Mellyet mind élő Tudós Ta-
nitóinak szájokból, mind a Régieknek
tudos Írásokból, 's mind pedig magafok
Betegek körül való Tapasztalásból sum-
máson öszve-ízedett, és fok ügye-fogyott Sze-
gényeknek hasznokra, mennyire lehetett,
értelmelen 's világosan Magyar nyelven kiadott:

PAPAI PARIZ FERENCZ
M.D. Helvétiaiban azon Facultásban His-
tor Afflor; az Enyedi Collegiumban egyik Tanító.
Mostan pedig újabbban, az Auctor Fia
PAPAI PARIZ ANDRÁS
M.D. Inspectioja, 's némelly helyeken
tett igazítása alatt, sokaknak vára-
sokra, Világba bocsátatott.

KOLOSVARATT az Acad. Btűkkel 1747. Éltetve.

Pápai Páriz F (1690) PAX
CORPORIS. Az-az: az emberi
test nyavalyáinak okairól,
fészkeiről, 's' azoknak
orvoslásának módgyáról való
Tracta. Mellyet mind élő tudós
tanítóinak szájokból, mind a'
Régieknek tudos Írásokból, 's
mind pedig maga sok Betegek
körüli való Tapasztalásból
summáson öszve-szedett, és
sok ügye-fogyott
Szegényeknek hasznokra,
mennyire lehetett, értelmessen
's világosan magyar nyelven
kiadott.

**IOANN. AMOS COMENII
ORBIS PICTUS,**
IN
HUNGARICUM ET GERMANICUM
TRANSLATUS,
ET HIC IRIVE
EMENDATUS.

**A'
VILÁG LE-FESTVE.**
Magyarra fordítatott,
és.
hellyel-hellyel meg-jobbíttatott
Sz. J. által
S. Patakon 1790-dik eszt.

Die Welt in Bildern.
In die
Ungarische und Deutsche Sprache übersezt
und
hin und wieder verbessert.

Nyomtatott Pozsonban,
Wéber Simon Peter költőgevel és betűir. 1793.

Comenius JA (1798) Orbis
pictus

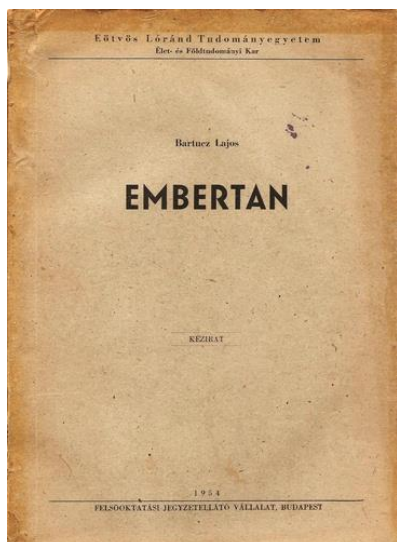
Szombathi János Orbis pictus fordítása
Comenius JA (1798) Orbis pictus. – A világ le-festve.

A' tsontok ezek a' főben, a kaponya; 6. a' két all-kapczák, 7. harmintzkét fogokkal; 8. továbbá a' gerintz, 9. a testnek oszlopa, a' melly huszonnegy forgó tsontokból áll, hogy a' test meg hajthassa. Ismét az oldal tsontok, 10 szám szerint huszon negyen. A' mely tsont, 11. a' két váll-lapolzkák, 12. a' kéz karjai, 15. a' könyök, és könyökorsó. A' far-tsigája. 15. a' tzomb-tsont, 14. a' térd kaláts a' láb szár tsonton, 16. 17. a' jobb éi bal szárkapóts. A' kéznek tsontjai 18. szám-szerint huszon-két, a' lábe 19. huszon-két. A' tsontokban velő vagon.

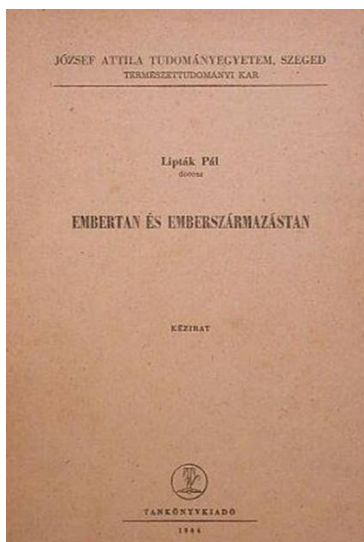
A test részeinek megnevezése az alapszavak eredete szerint

finnugor, uráli	áll, fej, homlok, ín, íny, ízület, könyök, ujj, váll
ótörök	boka, kar, térd
bizonytalan (uráli? szláv?)	agy, csukló, csont, gerinc, láb, talp, tenyér
ismeretlen	köröm, nyak, ököl, tag

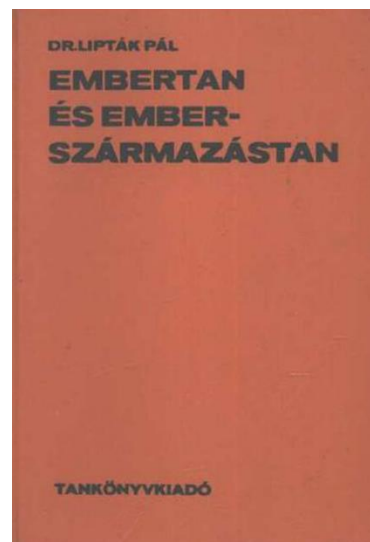
Az embertan meglehetősen fiatal anyatudományához, az orvosláshoz képest, de ugyan az az anyanyelve és osztozik történetében is. Míg az orvoslás kezdete a homályba vész, és bár Arisztotelész antropológusnak nevezte mindazokat, akik az emberről értekeztek, az antropológia csak 1859-ben „született” meg a Párizsi Antropológiai Társaság megalapításával. Az európai orvoslás görög nyelven kezdett íródni, a XI–XIV. században latinná formálódott, és a tudós latin nyelv egyben a művelt Európa közös nyelve lett. Deákul írtak, deákul tanultak, a nemzeti nyelvek a hivatalos tudományokból ekkor még kiszorultak, ezért is maradhatott kéziratban Váradi Lencsés Györgynek az 1500-as évek végén elkészült magyar nyelvű munkája (Egész orvosságról való könyv, Ars medica). Azóta „nevehomályosult” és „nevemegörzött” jeles személyek pallérozták a magyar orvosi nyelvet, mert ráébredtek, hogy a magyar orvostudomány nem létezhet magyar orvosi nyelv nélkül (ahogy magyar embertan sem létezhet magyar embertani nyelv nélkül). Az első magyar nyelvű antropológiai munkát Antropológia vagyis az ember ismertetése címmel Fejér György jelentette meg 1807-ben. A magyar antropológiai nyelv kezdeményei Apáczai Csere Jánosnál és Bél Mátyásnál is megfigyelhetők, az igazi kezdet a Török Aurél által alapított Anthropológiai Füzetek (1882) volt, a folytatást az egyetemi oktatók által a saját kurzusaikhoz írt jegyzeteik adták, de egészen 1969-ig kellett várni az első magyar nyelvű egyetemi embertani tankönyvre (Lipták Pál). Napjaink magyar nyelvű szakirodalma konferenciakiadványokban, a Folia Anthropologica-ban és főleg az Anthropológiai Közleményekben jelenik meg.

Bartucz L (1954) Embertan
(kézirat)

Lipták P (1964) Embertan és
emberszármazástan (kézirat)

Lipták P (1969) Embertan és
emberszármazástan (tankönyv)

5.2. Napjaink magyar embertani nyelve

Az embertani nyelv fogalma

Az embertani szaknyelv elsősorban a biológiai antropológiával foglalkozó (és a biológia más területein dolgozó) szakemberek egymással folytatott kommunikációjukban használt nyelvváltozat. Olyan elvont, egységesített fogalmi jelentések rendszeréről van szó, amelyek használata a nyelvhasználók részéről egyaránt feltételez előzetes tanulást és szakmai szocializációt.

Az embertani nyelv tudománynyelv.

Egyetemes, nemzetközi, nemzetközileg használt szókészlettel, nemzetközi bizottságok törekszenek a szakfogalmakat meghatározására, szókészlete folyamatosan bővül, nemzetközi nyelve ma az angol.

Embertani szókincs az antropológia fogalomkörével (pl. anatómia, szövettan, élettan, stb. minden része, variációi és betegségei) kapcsolatos minden szakkifejezés.

A magyar embertani nyelv hiányos, csak részben felel meg a magyar embertan, biológia és orvostudomány igényeinek.

Szaknyelvünk, a hagyományos latin és görög szakszavak mellett, tele van angol szakkifejezésekkel, angolul írt fogalmakkal. Az elmúlt száz-kétszáz évben az orvosi latin és görög kifejezések túlnyomó többségét magyarították, részben magyarosodtak, és ezeket az embertan is átvette. Az angol szakkifejezések, szakszavak jelentős részének azonban nincs magyar megfelelője, vagyis a magyar szókincstár hiányos, nem alkalmas minden új dolog maradéktalan kifejezésére.

A magyar orvosi nyelv kezd elsatnyulni: az angol szavak sokaságától felhígul, s hemzsegek benne a hibásan képzett és öszvérszavak, a mindenféle, hasztalan rövidítések és az oly sokszor fölösleges betűszók is. És ez egyértelműen kihat a paleopatológia nyelvezetére is.

Az anatómiai képletek, orvosi szakkifejezések jelentős részét a latin–görög orvosi nyelv szerint használjuk, egyesek szerint a magyar formák rovására. A magyar embertani szaknyelvben az anatómiai latinnak, az orvosi latinnak, az embertani latinnak hagyománya van,

szerepeltetésük indokolt és nem megy a magyar embertani szaknyelv rovására. A mindennapos egyetemi oktatási tapasztalat azt mutatja, hogy szükség van mind a latin, mind a magyar szakszavak használatára, a párhuzamos használat segíti a megértést, segíti a hétköznapi tudás és az iskolai tudás közötti kapcsolat kialakítását. Természetesen a hallgatók egy része igényli az angol (spanyol, kínai, hindi...) kifejezéseket is, de a biológushallgatók között általános nézet, hogy egy csontanatómiai képletet precízen megnevezni csak latinul lehet. Ami azért is öröndetes, mert a biológushallgatókat és a leendő biológusokat úgy szocializálják tanulmányaik során, hogy mindennek angol rövidítése van, amit csak angolul lehet kibontani.

A magyar embertani nyelv helyesírása magyartalanodik, a magyar antropológusok az érettségi után ritkán foglalkoznak a magyar nyelv ápolásával, és a publikáló szerzők is csak az angol nyelvtan rejtelseivel foglalkoznak éveken, évtizedeken keresztül, hiszen angolul kell publikálni, angolul kell kommunikálni. És az angol nyelvtani gondolkodásmód átszivárog a magyar nyelvhasználatba is.

Az anatómia latin–görög nevezéktanának, fogalomrendszerének oktatása és használata is nélkülözhetetlen. Túl kulturális, művelődési jelentőségén, ez szakmánk meghatározó eleme és „tolvajnyelve”. Végzetes hiba volna egyetemeink évszázados klasszikus oktatási módszerét feladni, a rosszul értelmezett, erőszakolt magyarítás miatt! Nemcsak megfér egymás mellett az orvosi latin–görög és a magyar orvosi/embertani nyelv, de egyik sem a másik rovására és mindkettő teljes értékű.

A magyar szakkifejezések képzési elvei és módjai

- Az idegen szakkifejezéseknek egyetlen magyar megfelelőjét fogadjuk el hivatalosnak (akkor is, ha hasonló is megfelelő lenne). Meghatározásként – dolgozatokban, könyvekben, előadásokon, hétköznapi beszédben – mindig csak azt az egy hivatalos magyar megfelelőt használjuk (a többit csak a változatosság kedvéért, szöveggazdagításra használhatjuk).
- A hivatalosnak tekintett meghatározásokat az MTA által elfogadott, jóváhagyott szakszótárban közre kell adni.
- A magyarítás manapság inkább szakemberek csoportjának együttes munkája, mintsem egyéneké. A közösen megfogalmazott, egyetértésből született szakkifejezések terjedjenek el és váljanak általánossá.

A magyar embertani nyelvre ható változások

- a tudományterület fejlődése
- szakmapolitikai elvárások
- nemzetközi együttműködések
- társtudományok fejlődése módszerekben és műszerekben
- angol nyelv térhódítása

5.3. A magyar (nyelvű) embertani szakirodalom

„A szaknyelv szerszám. Miként az alkotóművész, a kreatív iparos sem képes szerszám nélkül kifogástalanul dolgozni, így a tudományok világában a tudományos eredmények megfogalmazása is szerszámot, azaz közérthető, egységes szaknyelvet kíván. Ezt a szaknyelvet a tudományos dolgozónak kell új közleményei írása során állandóan csiszolnia, frissítenie.”

Donáth Tibor, 2009

Az antropológia, sok más tudományterülethez hasonlóan, nemzetközi: a határok nélküli kutatás és együttműködés egy egységes fogalomrendszer kialakulására hat. A közös értelmezés nagyon fontos, de az embertanban nincs szükség arra, hogy az orvosokhoz hasonlóan nemzetközi bizottságokat hozzunk létre a fogalmak megszövegezésére, legalábbis addig, amíg az egyes országok nem kezdenek olyan saját meghatározásokat alkalmazni, ami a tudományterületet áttekinthetetlenné nem teszi.

Az antropológia nemzetközi nyelve az angol, s ezt sokan helyénvalónak tartják, mert az országokat, a földrészeket áthidaló kapcsolattartás csak közös nyelven lehetséges. Közös nyelv feltétlenül kell, de miért az angol? A non-nativ speaker-ek hátrányból indulnak, az antropológust nem az alapján ítélik meg, hogy milyen antropológus, hanem hogy milyen angolos. Ha a nemzetközi nyelv egy kitalált nyelv lenne, vagy egy holt nyelv, például a latin, akkor minden kutató egyforma nehézséggel publikálna.

Mivel az antropológia nemzetközi, az új ismeretek angol nyelven születnek. Az angol nyelv térhódítása viszont visszahat magára az angol nyelvre: milliók zagyva angolja az irodalmi angol nyelvet hígítja és zülleszt, a világnyelv szükségszerűen egyszerűsödik, silányul. Jellegzetes törekvés a görög betűk, római számok elhagyása, mondván: sokan nem ismerik a tengerentúlon, ráadásul az internetes keresőrendszerek sem tudják kezelni a különleges karaktereket. És „természetesen” a tudós alkalmazkodik a digitális világhoz, és nem fordítva.

Napjainkban az Anthropologiai Közlemények a legjelentősebb magyar nyelvű embertani folyóirata, melyet a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya ad ki a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Tudományok Osztályának felügyeletével és támogatásával. Minden kéziratot legalább két független, anonim lektor bírál el, a tanulmányok jelentős része magyar nyelvű (angol nyelvű összefoglalóval), de angol nyelvű kéziratokat is elfogad a Szerkesztőség.

5.4. A magyar embertani nyelv megőrzése és fejlesztése

„Ne tévesszük szem elől, hogy nem csupán passzív használói vagyunk nyelvünknek, hanem épp a használat révén teremtoi is. Nyelvünk olyanná válik, amilyenné mi magunk alakítjuk.”

Németh Éva, 2007

Miért fontos a magyar embertani nyelv?

- A magyar (a portugál, a dán, az orosz stb.) embertan csak a magyar (a portugál, a dán, az orosz stb.) embertani nyelven létezhet.
- Magyar anyanyelvűek körében az egyértelmű, félreérthetetlen párbeszédet csak a magyar embertani nyelv használata biztosítja maradéktalanul.
- Napjaink átlagemberében fokozott a kíváncsiság az orvoslás, a biológia és ezen belül az embertan kutatási eredményei iránt. A magyar társadalom elvárásának egyedül a magyar szakkifejezések alkalmazásával tehetünk eleget, az idegen nyelvű szakfogalmak a köznyelvben többnyire céltalanok. Ismeretterjesztés, tájékoztatás csak szabatos magyar embertani nyelven lehetséges.
- A magyar embertani nyelv – mint minden szaknyelv – a magyar nyelv teljesítőképességének, ebből következően versenyképességének, áttételesen pedig az anyanyelvi közösség versenyképességének is fontos tényezője.

Minden nemzetnek joga (kötelessége?), hogy az oktatásban a szakkifejezéseket saját nyelvén is megjelenítse, illetve ezeket a nemzeti nyelven alkotott szakkifejezéseket cikkekben, könyvekben és konferenciákon használhassa, hiszen ez az alapja a nemzeti szaknyelvnek (lingua franca). Ennek a folyamatnak a része lehetne az angol IAT-hez vagy a francia nomenclature anatomique française-hez hasonlóan egy magyar embertani nevezéktan elkészítése, mely természetesen a magyar orvosi, azon belül is a magyar anatómiai szaknyelven alapulna. A munka nyelvészeti szempontból nem olyan egyszerű, mint az angol esetében, ahol a szaknyelv legalább 70%-a latin vagy görög eredetű pl. *arteria* – artery, *maior* – major. A magyar szakszókincsben nincs az angolhoz hasonló latin-görög tő, amit prefixekkel és igealakokkal láthatnánk el, minden latin kifejezésre új magyar szót kell alkotni, és a magyar antropológusok rendkívül alacsony száma sem tesz lehetővé olyan széles merítést, mint a magyar orvosi nyelv esetében.

A magyar embertani nyelvben sem kerülhető el az eponimák használata (pl. Achilles-ín), a képletek szerzőneves használatának nagy hagyománya van, és jobban segíti mind az oktatást, mind a kommunikációt szakmán belül és szakmán túl, mint a hosszú latin körülírások.

Az embertani szaknyelv manapság főleg angol szakszavakkal bővül, a magyar orvosi szaknyelvvvel foglalkozók szerint ezen szavaknak és fogalmaknak általában nem fontos sem a magyarítása, sem a latinositása, használhatjuk/használjuk őket angolul. A mindennapokban az embertan területén alkotók is ezt teszik, de a jövőben máshogy is dönthetünk közösen.

A számítógépek terjedése, az internet, a biológiai szakterületek „forradalmi” miatt robbanásszerűen bővülnek ismereteink, ezáltal százával születnek új elnevezések és kifejezések, de szinte csak angolul. Ezek az angol szavak előzönlük a szaknyelveket és azokon keresztül a köznyelvet is. Ennek számos következménye van/lehet:

- angol szavak túlzott beépülése az embertani nyelvbe,
- angol-magyar keverékszavak keletkezése,
- idegen szókapcsolatok, idegen mondszerkesztés átvétele,
- alaktani és hangtani módosulások,
- rövidítések és betűszavak elterjedése.

A nyelv az antropológus (biológus és kiváltképp a biológianár) legfontosabb általános munkaeszköze: tájékozódik, tájékoztat, és oktat/tanít is vele. Az elemi nyelvi ismeretekre minden hallgatónak feltétlenül szüksége van, az antropológusoknak (biológusoknak, biológianároknak) úgy kellene kikerülni az egyetemről, hogy:

- tisztában van az alapvető nyelvi, embertani/biológiai nyelvi ismeretekkel, valamint a szaknyelvvnyelv sajátos helyesírási szabályaival és a helyes magyar mondszerkesztéssel,
- legyen tájékozott a tudományos közlemények írásáról, szerkesztéséről, bírálatáról és értékeléséről; a folyóiratokról; a szakkönyvekről; a tudomány világhálós keresési lehetőségeiről, a nagy adattárakról
- ezek ismeretében képes legyen megítélni, hogy a keresési javaslatok, a közölt adatok és javaslatok mennyire mérvadóak és alkalmazhatók-e a saját gyakorlatukban,
- alkosson fogalmat tudományos társaságokról, szövetségekről, a tudományos rendezvényekről és a tudományos előadások tartásáról, a poszterek készítéséről, jelentőségéről,
- tudatosuljon benne a magyar embertani/biológiai nyelv és nyelvhasználat fontossága: az, hogy ő is felelős a szakmai nyelvért, ezen keresztül pedig a magyar nyelvért

Következő lépések:

- döntések meghozatala:

- dönthetünk úgy, hogy nemzetköziül angolul beszélünk, és dönthetünk úgy, hogy magyarul orvosiul beszélünk, vagy valami orvosi-biológiai keveréknyelven,
- vagy dönthetünk úgy, hogy feltárjuk a magyar embertani nyelv alapjait és aktívan felépítjük rá a jelen tudományos konszenzusos nyugvó embertani nyelvét, a mi szaknyelvünket
- a magyar embertani szakírás tanulása és tanítása,
- magyar szakkifejezésekkel írt tudományos közlemények,
- tudományos és az egyetemi előadások tartása magyar szavakkal, szakkifejezésekkel,
- a magyar tudományos folyóiratok, könyvek, tankönyvek pallérozása,
- a magyar nyelvű tudományos munkák rangjának helyreállítása, méltánytalan az angolul írt, nemzetközi folyóiratokban megjelent közlemények egyoldalú túlértékelése,
- magyar értelmező és helyesírási embertani szótár megalkotása,
- folyóiratok hasábjain rendszeresen foglalkozni a magyar embertani nyelv aktuális kérdéseivel (pl. szaknyelvünket veszélyeztető hatások: globalizáció, társadalmi változások, nyelvhasználat színtereinek változása).

„Legyünk azonban tudatában annak, hogy ha nem folytatódik töretlenül az anyanyelvű tudományművelés (az orvostudományban, a matematikában, a fizikában, a biológiában, a nyelvtudományban és így tovább), az anyanyelvű tudományos képzés (az egyetemeken és főiskolákon) és az anyanyelvű tudományos ismeretterjesztés (beleértve az általános és középiskolai oktatást is), akkor egy bizonyos idő után arra kényszerülhet bármely közösség értelmisége, hogy a társadalom versenyképességéhez szükséges új ismereteket saját társadalma felnövekvő nemzedékeinek is idegen nyelven továbbítsa, közvetítse.”

Kiss Jenő, 2009

Számtalan feladat vár ránk a magyar embertani nyelv megőrzése és fejlesztése terén, de a legfontosabbat már elkezdtük: anyanyelvünkön ápoljuk szeretett szakmai nyelvünket. De ez kevés. Miénk a felelősség, hogy olyan embertani szaknyelvet alakítsunk ki, mely alkalmas a tudományterület művelésére és melyet a társadalom is elfogad tudományos nyelvként. Fontos, hogy minden magyarul beszélő megértse egymást embertani témában, de legalább olyan fontos, hogy legyen egy olyan (belső) embertani nyelvünk, amely a laikusokban a tudományosság és a hozzáértés érzését kelti. Intő példaként álljanak előttünk a pedagógusok:

„Más előjelet kapott a pedagógusok és a szülők közti társadalmi távolság. A kis fizetésből adódó alacsony társadalmi presztízsnél még fontosabb a szakmai professzionalizáció hiánya. A tanár és a szülő ugyanazt a nyelvet használja az iskolai kérdések, problémák megbeszélésénél. Nincs szakmai nyelv, amelynek segítségével világosan el lehet határolni egymástól a laikusi és szakmai szerepeket.”

Kuczi Tibor, 2001

„**Anthropology teacher** (noun) like a normal teacher but cooler”
Internet meme, 2022

6. EMBERTANI SZÓTÖRTÉNETI TÁR

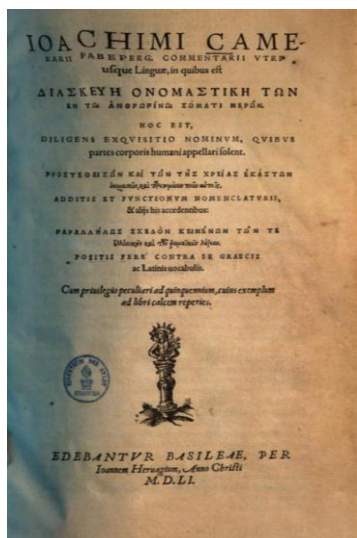
„Arkhé paideúszeosz hé tón onomatón episzkepszisz – a műveltség alapja a szavak vizsgálata.”

Szókratész (görögül: Σωκράτης), i.e. 469 – i.e. 399)

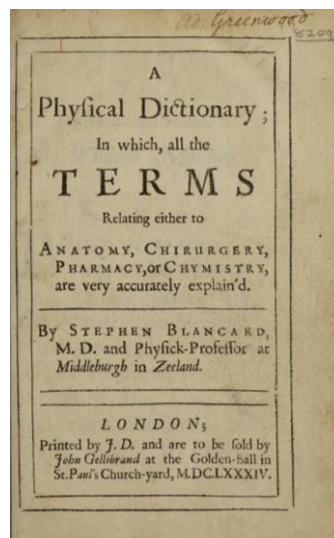
„Azt az orvosi tanulmányt, amit nem görögül írtak, még azok sem tartották sokra, akik nem tudtak görögül.”

Caius Plinius Secundus Maior (23/24 – 79)

A világot, a gondolatainkat és érzéseinket fogalmakkal, ún. ideákkal (eidosz), ezeket pedig szavakkal (lexisz) fejezzük ki. A szavak szimbólumok, melyek azt szimbolizálják, amit a fogalom megnevez (Platón: a dolog azonos a nevével). Az emberek mindig is jelentőséget tulajdonítottak a neveknek, és elnevezéseknek, és ez napjaink tudományos szakemberei között sincs másként. A rómaiak a görög terminológiát szinte változtatás nélkül átvették, a görög terminológia etimológiai gyökerei a szanszkritra, az pedig a még régebbi senzárra vezethető vissza, és ez a szanszkrit eredet minden indoeurópai civilizáció ókori tudományos nyelvében fellelhető. Az anatómiai szavak megalkotásának és magyarázatának az ókorban és a középkorban is voltak előzményei, a medicohistographia hosszú múlttal rendelkezik, már a hellenisztikus korban írtak orvosi szójegyzékeket, de az első igazi anatómiai szótár csak 1551-ben látott napvilágot (Joachim Camerarius: Diaszkeué onomasztiké, sive commentarii utrisque linguae). Az első szóeredetet is magyarázó szótárt Blancard írta 1684-ben, az első orvosi etimológiai szótárt pedig csak 1840-ben adta ki Kraus. A későbbiekben számos etimológiai mű született orvosi nyelv témában, de szinte kizárólag nyelvészekről.

Camerarius J (1551) Diaszkeué onomasztiké, sive commentarii utrisque linguae

Blankaart S (1684) A physical dictionary; in which all the terms relating either to anatomy, chirurgery, pharmacy, or chymistry, are very accurately explain'd

Görög	Arab	Latin	Jelentés	Magyarázat	Első ismert említés	Jegyzet
		ab d omen	hasfal, üreg, pocak, az étvágy helye	<i>ab+do+men</i> <i>abdo</i> el/dug/rejt/tesz/takarít <i>omen</i> elő/intő/jel	Celsus: De Medicina IV.	Aulus Cornelius Celsus (i.e. 25 k. – i.sz. 40 k.)
aposztémata		abs cessus	el/menet/el, tályog	<i>ab+cedo</i> <i>apo</i> (nyíllal) megöl <i>cedo</i> megyek, mozdulok; válik valamivé	Hippokratész: Aphorismoi Celsus: II.	Hippokratész (i.e. 460–377k.)
		acet abulum	a csípőcsont ízvápája	<i>acetum+abulum</i> <i>acetum</i> ecet <i>abulum</i> tartó, szélesszájú kis edény	Plinius: XXVIII.	Caius Plinius Secundus (23/24–79)
akro mion		acro mion	vállcsúcs	<i>akrosz+ómosz</i> <i>akrosz</i> sarok, legfelső, legmagasabb <i>ómosz</i> váll	Hippokratész: Peri arthron	
	al kohol	alcohol	szesz	<i>al+kuhl</i> a legfinomabb	al-Rāzī, Libavius: Neoparacelsica, 1594	Abū Bakr al-Rāzī (865–925)
ana tómia			bonctan	<i>ana+temnein/temnó</i> <i>ana</i> fel, ismét, mindenütt, végig <i>temnein/temnó</i> vág <i>anatomé</i> (gör.) /fel/vágás <i>temno</i> (lat.) vág	Arisztotelész: Historia Animalum; Galénosz: De anatomicis administrationibus libri novem; Mondino: Anathomia, 1316; Vesalius: De Humani Corporis Fabrica, 1543	Arisztotelész (i.e. 384–322), Aelius Galenus (129–216 k.)
				<i>boncz</i> nyaki ékesség, Baróti Szabó Dávid 1792; Bugát: boncztudomány; Kunoss: boncztan	Bugát: Orvosi Szókönyv, 1833; Kunoss: Szófüzér, 1834	
antropo lógia			embertan	<i>anthróposz+logosz</i> <i>anthróposz</i> férfi, aki előre néz <i>antérész+óposz</i> aki felegyenesedett <i>logosz</i> szó/beszéd, értelem, bölcsesség	Arisztotelész: Ethika Nicomacheia; Blumenbach: Über den Bildungstrieb und das Zeugungsgeschäfte, 1781	Arisztotelész az anthrópologosz kifejezést hiú, magamutogató személy megjelölésére használta
arthro lógia			ízülettan		Galénosz: De anatomicis administrationibus libri novem	
atlasz			az első nyakcsigolya		Pollux: Onomasztikon; Vesalius: De Humani Corporis Fabrica, 1543	Julius Pollux (2. század)

		bacillus/bacillus	bot		Otto Friedrich Müller	Otto Friedrich Müller (1730-1784)
biósz			élet	a régi görögök 3 különböző élet-fogalmat különítettek el: - <i>zoe</i> általában az élet (a <i>thanatosz</i> halál ellentéte) - <i>biósz</i> az emberi/állati élőlények - <i>phüszisz</i> a növényi élet, a természet		
bregma			fejtető		Hippokratész: Peri tón encephalé trómatón	
cadaver			tetem, hulla	<i>cado</i> el/leesik, <i>cadaver</i> elesett	a „ <i>caro data vermibus</i> a hús a férgeknek adatott” kifejezésből	
karkinóma		carcinoma	rákos daganat	Karkinosz a lerneai mocsarakban élő rák, Héraklész és Hüdra harcában megharapta a hős sarkát.	Hippokratész: Epidémion	
diarthroszisz			(szabadon mozgó) ízület	<i>di</i> + <i>arthron</i> , <i>diarthreó</i> szét/választok/osztok, összekötők	Hippokratész: Peri phüsziosz paidion	
em brüo, embryo		f/o/etus	magzat, 3 hónaposnál fiatalabb magzat	<i>en</i> + <i>brüon</i> <i>duzzadok, növekszem, embrüosz belül növ/ekv/ő</i>	Hippokratész: Aphorizmoi; Gellius: Noctes Atticae	Aulus Gellius (125 k. – 180)
				Berzsenyi: ébrény (ébredő lény)	Berzsenyi Dániel Összes munkái, 1864	
		fe mur	comb/csont	<i>femen/femur</i> genitália, comb/csont/, „az, ami terem”, a fe szótő nemzéssel, szaporodással, szüléssel kapcsolatos; Dionüszosz Zeusz combjából született, Szt. Anna apja combjából jött világra	Theodorus Priscianus: Medicinae praesentaneae	Theodorus Priscianus (4. sz.)
		foramen		nyílás, lyuk, azok a nyílások a testben, amelyeken át az	Celsus: De Medicina VIII.	

				érzetek a lélekhez jutnak		
		h umerus	fel/karcsont, váll	<i>ómosz</i> (gör.) váll	Celsus: De Medicina VIII.	
		juvenis	fiatal, ifjú	<i>Juventas</i> a serdülőkorból a férfikorba trténő átmenetet (13-14. év) védelmező római istennő.		
lepra			pikkelyes/hám ló bőrbetegség, bélpoklosság	leprával sújtani vagy ebből kigyógyítani az istenek közül <i>Alphitó</i> -nak (a Fehér Gabona-istennőnek) volt joga; <i>lepó</i> hámoz, lehánt	Hippokratész: Aphorizmoi	
morpho logia			alaktan	<i>morphé</i> alak, forma, termet + <i>logosz</i> szó/beszéd, értelem, bölcsesség	Goethe: Zur Morphologie, 1817	
	múmi a		balzsamozott holttest	<i>mumija</i> viasz, balzsam, kátrány		
noszo logia, nozológia			megbetegedések osztályozása tünetek és körlefolyás alapján	<i>noszosz</i> betegség, kór + <i>logosz</i> szó/beszéd, értelem, bölcsesség		
	nucha		tarkó, nyakszirt		Avicenna: al-Kánún fí Tíb	Ibn Szína/ Avicenna (980 – 1037)
		ob esitas	kövértség, elhízás	<i>edó</i> (gör) eszem, <i>esus</i> (lat) evés, <i>obeso</i> rágok, <i>obesus</i> kövér, elhízott	Plinius XVII.	
megalosz szpondülosz (nagy csigolya, Hippokratész)		os sacrum		<i>herun, heron</i> (héber) gesztáció, szülés, <i>hierosz</i> (gör) Héra, a gyermekáldás istennőjének nevéből a gerincoszlop alsó végét szentnek tartották a zsidók és a mohamedánok is, mitikus szerepe volt Indiában és Egyiptomban is, <i>sacrum</i> (lat) szent, <i>hieron oszteon</i> (gör) szent/elt csont, a keresztcsont elnevezés a	Tacitus: Annales II.	

				keresztre feszítésre utal és Galénosz rosszul értelmezett fordításából származhat (akárcsak a crossbone)		
		patella	térd/kalács	<i>patina</i> tál, kicsinyítve: <i>patella</i> kis csésze/tál	Celsus: De Medicina VIII.	
patológia, pathologia			kórtan	<i>pathosz</i> hatás, érzék/elés, szenvedés, balszerencse, betegség, baj + <i>logosz</i> szó/beszéd, értelem, bölcsesség	Hippokratész: Peri tón entosz pathosz	
phalanx			ujjperc, fahasáb, rúd, csatasor		Arisztotelész: Historia animalium	
		radius	orsócsont, küllő, sugár		Celsus: De Medicina VIII.	
szplathé (Hippokratész), ómoplaté (Arisztotelész)		scapula	lapocka, váll	<i>szkaptó</i> (gör) ások, kapálok, a lapocka az ásó/kapa fejéhez hasonló alakú	Celsus: De Medicina VIII.	
szarko phag/ia, szarkophag/osis			húsevés, díszes kőkoporsó	<i>szarko phag/ia/</i> (gör) húsevés/emésztés Plinius szerint a húst emésztő kövekből készített koporsó (<i>szarkophagosz</i>) nagy /tim/sótartalmánál fogva a holttesteket 40 nap alatt elemésztí	Arisztotelész: Historia animalium Plinius II. Celsus: De Medicina IV.	
szarx/szarkosis			hús/izom		Homérosz: Odüsszeia	
szkeleton			/kiszáradt/ múmia, csontváz		Galénosz	
		talus	boka	<i>Talósz bikafejű rézóriás volt, aki Zeusz parancsára Európát őrizte Kréta szigetén, Médeia kihúzta a rézdugót a bokáján elrejtett érből, így elvérzett</i>	Celsus: De Medicina VIII.	
		tendo	ín		Homérosz: Iliász	
		ulna	könyök, sing/csont		Plinius XVI.	

		vertebra	csigolya		Celsus: De Medicina VIII.	
--	--	-----------------	----------	--	------------------------------	--

„Az antróposz (ember) név arra utal, hogy míg a többi élőlény nem figyeli meg, nem hasonlítja máshoz, nem veszi alaposan szemügyre (anathrei) amit lát, az ember, ha egyszer látott valamit (opópe), szemügyre is veszi (anathrei), gondolkodik azon, amit látott. Épp ezért az összes élőlény közül egyedül az ember kapta meg az anthr(óposz) nevet, hiszen ő az, aki szemügyre veszi azt, amit lát (anathron ha opópe).”

Platón (görögül: Πλάτων,
i.e. 427 körül – i. e. 347): Kratülosz

7. EMBERTANI LATIN-MAGYAR SZÓTÁR

Főnevek – vocabuli

A szótár a főnevek esetében első helyen a főnév egyes számú alanyesetét tünteti fel, majd a vessző után a birtokos esete következik, végül pedig a főnév neme (m: masculinum, hímnem; f: femininum, nőnem; n: neutrum, semleges nem) zárja a sort. A főnevek szótári alakja:

os,	<i>ossis</i>	<i>n (neutrum)</i>
csont,	csontnak a ...	semleges nem
a főnév alanyesete	a főnév birtokos esete	a főnév neme

abdomen, <i>abdominis n</i>	has
abductio, <i>abductionis f</i>	a végtag oldalirányú eltávolítása a törzstől
abductor, <i>abductoris m</i>	távolító
abrasio, <i>abrasionis f</i>	horzsolás
adductio, <i>adductionis, f</i>	a végtag közelítése a törzshöz
adductor, <i>adductoris m</i>	közelítő
adultus, <i>adulti m</i>	felnőtt
acromion, <i>acromii n</i>	vállcsúcs
ala, <i>alae f</i>	szárny
anatomia, <i>anatomiae f</i>	bonctan, anatómia
angulus, <i>anguli m</i>	szöglet
antebrachium, <i>antebrachii n</i>	alkar
apex, <i>apicis m</i>	csúcs
arcus, <i>arcus m</i>	ív
arteria, <i>arterae f</i>	verőér, artéria
arthritis, <i>arthritidis f</i>	ízületi gyulladás
arthrosis, <i>arthrosis f</i>	nem gyulladásos ízületi betegség, ízületi porckopás
articulatio, <i>articulationis f</i>	ízület
atlas, <i>atlantis m</i>	fejgyám, 1. nyakcsigolya
auris, <i>auris f</i>	fül
axilla, <i>axillae f</i>	hónalj
axis, <i>axis m</i>	2. nyakcsigolya
barba, <i>barbae f</i>	szakáll
basis, <i>basis (baseos) f</i>	alap, fenék rész
brachium, <i>brachii n</i>	kar
bucca, <i>buccae f</i>	pofa
calcaneus, <i>calcanei m</i>	sarokcsont
calvaria, <i>calvarae f</i>	koponyatető
calx, <i>calcis, f</i>	sarok
canalis, <i>canalis m</i>	csatorna
capitulum, <i>capituli n</i>	fejec(s)ke
caput, <i>capitis n</i>	fej
caries, <i>cariei f</i>	fogszuvasodás
carpus, <i>carpi, m</i>	kéztő
cartilago, <i>cartilaginis, f</i>	porc

cauda , <i>caudae f</i>	farok
cavum , <i>cavi n</i>	üreg, barlang
cementum , <i>cementi n</i>	cement
cerebrum , <i>cerebri n</i>	agy
cervix , <i>cervicis, f</i>	nyak
circumductio , <i>circumductionis f</i>	végtagkörzés (szabad ízületben)
clavicula , <i>claviculae f</i>	kulcscsont
collum , <i>colli n</i>	nyak
columna , <i>columnae f</i>	oszlop
contractio , <i>contractionis f</i>	összehúzódás
cor , <i>cordis n</i>	szív
corpus , <i>corporis n</i>	test
costa , <i>costae f</i>	borda
coxa , <i>coxae, f</i>	csípő
cranium , <i>cranii n</i>	koponya
crista , <i>cristae f</i>	taraj, lécs
crus , <i>cruris n</i>	lábszár
cubitus , <i>cubiti m</i>	könyök
cutis , <i>cutis f</i>	bőr
dens , <i>dentis m</i>	fog
dentinitis , <i>dentitidis f</i>	foggyulladás
dentinum , <i>dentini n</i>	dentin
diaphysis , <i>diaphysis f</i>	a csöves csont közepe
digitus , <i>digiti m</i>	ujj
discopathia , <i>discopathiae f</i>	porckorong-bántalom
discus , <i>disci m</i>	ízületi korong
dislocatio , <i>dislocationis f</i>	elmozdulás
distorsio , <i>distorsionis f</i>	rándulás
dorsalflexio , <i>dorsalflexionis f</i>	a láb lábháti irányú hajlítása
dorsum , <i>dorsi, n</i>	hát
endosteum , <i>endostei n</i>	a velőüreget bélelő hártya
epiphysis , <i>epiphysis f</i>	a csöves csont vége
eversio , <i>eversionis f</i>	a láb kifelé fordítása
extensio , <i>extensionis f</i>	feszítés, a hajlásszög nyitása
extensor , <i>extensoris m</i>	feszítő izom
extremitas , <i>extremitatis f</i>	végtag, vég
facies , <i>faciei f</i>	arc, felszín
fascia , <i>fasciae f</i>	izompólya
fasciculus , <i>fasciculi m</i>	izomköteg
fibra , <i>fibrae f</i>	izomrost
fēmina , <i>fēminae f</i>	nő
femur , <i>femoris n</i>	comb, combcsont
fibula , <i>fibulae f</i>	szárkapocs
flexio , <i>flexionis f</i>	hajlítás, a hajlásszög zárása
flexor , <i>flexoris m</i>	hajlító izom
foramen , <i>foraminis n</i>	lyuk, nyílás
forma , <i>formae f</i>	alak
fossa , <i>fossae f</i>	árok

fovea, foveae f	gödör, árok
fractura, fracturae f	törés
frons, frontis, f	homlok
genu, genus n	térd
gingiva, gingivae f	fogíny, foghús
glandula, glandulae f	mirigy
gomphosis, gomphosis f	beékelődés
hallux, hallucis m	nagylábujj, öregujj
hepar, hepatis n	máj
homo, hominis m	ember
humerus, humeri m	karcsont
incisura, incisurae f	bemetszés
index, indicis, m	mutatóujj
infans, infantis m/f	csecsemő (<1 éves)
inversio, inversionis f	a láb befelé fordítása
kyphosis, kyphosis f	hátrahajló ív
laesio, laesionis f	sérülés
latus, lateris n	oldal
levator, levatoris m	emelő izom
ligamentum, ligamenti, n	szalag
linea, lineae f	vonal
lordosis, lordosis f	előrehajló ív
luxatio, luxationis f	ficam
mandibula, mandibulae f	alsó állcsont
manubrium, manubrii n	markolat
malleolus, malleoli m	boka
mamma, mammae, f	emlő
manus, manus f	kéz
margo, marginis m	szél, él
mās, māris m	férfi
maxilla, maxillae f	felső állcsont
medulla, medullae f	velő
membrum, membri n	végtag
meniscus, menisci m	félhold alakú porc
mentum, menti, n	áll
metacarpus, metacarpi, m	kézközép
metatarsus, metatarsi, m	lábközép
morbus, morbi m	betegség
musculus, musculi m	izom
nasus, nasi, m	orr
neonatus, neonati, m	újszülött (0-2 hét)
nervus, nervi, m	ideg
nucha, nuchae f	tarkó
occiput, occipitis n	nyakszirt
oculus, oculi, m	szem
olecranon, olecrani n	könyökcsúcs
oppositio, oppositionis f	a hüvelykujj szembefordítása a többi ujjal
orbita, orbitae f	szemüreg

organum, organi n	szerv
os, oris n	száj
os, ossis n	csont
os breve	rövid, köbös csont
os capitatum	fejes csont
os coccygis	farokcsont
os coxae	medencecsont
os ethmoidale	rostacsont
os frontale	homlokcsont
os hamatum	horgas csont
os hyoideum	nyelvcsont
os ilium	csípőcsont
os ischii	ülőcsont
os lacrimale	könnycsont
os longum	hosszú, csöves csont
os lunatum	holdas csont
os metacarpale	kézközépcsont
os metatarsale	lábközépcsont
os nasale	orr csont
os naviculare	sajkacsont a lábtőben
os occipitale	nyakszirtcsont
os palatinum	szájpadcsont
os parietale	falcsont
os pisiforme	borsócsont
os planum	lapos csont
os pubis	szeméremcsont
os sacrum	keresztcsont
os scaphoideum	sajkacsont a kéztőben
os sphenoidale	ékcsont
os temporale	halántékcson
os trapezium	trapezium csont
os trapezoideum	trapezoid csont
os triquetrum	háromszöges csont
os zygomaticum	járomcsont
ossiculum, ossiculi n	csontocska
osteoma, osteomatis n	csontdaganat (jóindulatú)
osteomalatia, osteomalatie f	csontlágyulás
osteomyelitis, osteomyelitis f	csontvelőgyulladás
osteoporosis, osteoporosis f	csonttrikulás
osteosarcoma, osteosarcomatis n	rosszindulatú csontdaganat
osteosynthesis, osteosynthesis f	törött csontvégek egyesítése pl. lemezzel, csavarral
osteotomia, osteotomie f	csontvésés
palatum, palati n	szájpad(lás)
palma, palmae, f	tenyér
pars, partis, f	rész
parvulus, parvuli m	kisgyermek (1-6 év)
patella, patellae f	térdkalács

pectus, pectoris n	mellkas
pelvis, pelvis, f	medence
periosteum, perioste n	csonthártya
pes, pedis m	láb, lábfej
phalanx, phalangis f	ujjperc
physiologia, physiologiae f	élettan
pilus, pili m	szőr
planta, plantae, f	talp
plantarflexio, plantarflexionis f	a láb talpi irányú hajlítása
pollex, pollicis, m	hüvelykujj
processus, processus m	nyúlvány
pronatio, pronationis f	a tenyér lefelé/hátrafelé fordítása
pronator, pronatoris m	a tenyeret hátrafordító
puella, puellae f	leány
puer, pueri m	fiú
pulmo, pulmonis m	tüdő
pus, puris n	genny
radius, radii m	orsócsont
ramus, rami m	ág
regio, regionis f	tájék
ren, renis m	vese
repositio, repositionis f	a hüvelykujj visszahúzása normál helyzetbe
retroflexio, retroflexionis f	a kar vagy a fej hátrahajlítása
rotatio, rotationis f	forgatás
rotator, rotatoris m	forgató
ruptura, rupturae f	szakadás, repedés
scapula, scapulae f	lapocka, lapockacsont
sceletum, sceleti n	csontváz
sinus, sinus m	öböl, üreg
sphincter, sphincteris m	záróizom
spina, spinae f	tővis, gerinc
spondylosis, spondylosis f	gerinc kopásos megbetegedése, degeneratív gerincbetegség
sternum, sterni n	szegycsont
substantia, substantiae f	állomány, anyag
sulcus, sulci m	barázda
supinatio, supinationis f	a tenyér felfelé/előrefelé fordítása
supinator, supinatoris m	a tenyeret előrefordító
sutura, suturae f	varrat
symphysis, symphysis f	kapcsolat, összenövés
synarthrosis, synarthrosis f	folyamatos csontösszeköttetés
synchondrosis, synchondrosis f	porcos csontösszeköttetés
syndesmosis, syndesmosis f	szalagos kapcsolat
synostosis, synostosis f	összecsontosodás
talus, tali m	ugrócsont
tarsus, tarsi, m	lábtő
tela, telae f	szövet
tempora, orum, n (plur.)	halánték(ok)

tempus , temporis n	halánték, idő
tendo , tendinis m	ín
tensor , tensoris m	feszítő, feszesítő
thorax , thoracis m	mellkas
tibia , tibiae f	sípcsont
trochlea , trochleae f	csiga, hengeres felszín
truncus , trunci, m	törzs
tuber , tuberis n	gumó
tuberculosis , tuberculosis f	gümőkór
tuberculum , tuberculi n	gümő, dudor
tuberositas , tuberositatis f	érdesség
tumor , tumororis m	daganat, duzzanat
ulna , ulnae f	síngcsont
unguis , unguis m	köröm
vena , venae f	visszér, véna
vertebra , vertebrae f	csigolya
vir , viri, m	férfi
vola , volae, f	tenyér
vomer , vomeris n	ekecsont
vulnus , vulneris, n	seb

Melléknevek - adiectivi

abducens (gen.: abducentis)	távolító
anatomicus , anatomica, anatomicum	anatómiai
anterior , anterieus	elülső
anterolateralis , anterolaterale	elülső-oldalsó
apertus , aperta, apertum	nyílt
articularis , articulare	ízületi
basilaris , basilare	alapi
brevis , breve	rövid
caesus , caesa, caesum	vágott
calcaneus , calcanea, calcaneum	sarokcsonti
caudalis , caudale	farokvégi
cavus , cava, cavum	üreges, öblös
cerebralis , cerebrale	agy-, aggyal kapcsolatos
cervicalis , cervicale	nyaki
collateralis , collaterale	mindkét oldali
comminutivus , comminutiva, comminutivum	szilánkos
compactus , compacta, compactum	tömött
congenitus , congenita, congenitum	veleszületett
contusus , contusa, contusum	zúzott
cranialis , craniale	fejvégi, koponyai
dentalis , dentale	foggal kapcsolatos
dexter , dextra, dextrum	jobb oldali
distalis , distale	végtagon törzstől távoli
dorsalis , dorsale	hátdoldali (kéz-, lábháti is)
externus , externa, externum	külső
extremus , extrema, extremum	szélső

femoralis, femorale	combcsonti
fractus, fracta, fractum	törött
frontalis, frontale	homlokirányú (sík); homlok-
gracilis, gracile	karcsú
horizontalis, horizontale	vízszintes (sík)
inferior, inferius	alsó
intercostalis, intercostale	bordaközi
intermedius, intermedia, intermedium	közbülső
internus, interna, internum	belső
interossealis, interosseale	csontok közötti
intervertebralis, intervertebrale	csigolyák közötti
laesus, laesa, laesum	sérült
lateralis, laterale	középsíktól távoli
latus, lata, latum	széles
longus, longa, longum	hosszú
lumbalis, lumbale	ágyéki
magnus, magna, magnum	nagy
maior, maius	nagyobb(ik)
maximus, maxima, maximum	legnagyobb
medius, media, medium	középső
medialis, mediale	középsíkhöz közeli
mediansagittalis, mediansagittale	középső nyílrányú (sík)
metacarpalis, metacarpale	kézközéphez tartozó
metatarsalis, metatarsale	lábközépi
minimus, minima, minimum	legkisebb
minor, minus	kisebb(ik)
palmaris, palmare	tenyéri
paravertebralis, paravertebrale	gerinc melletti
parvus, parva, parvum	kis, kicsi
piriformis, piriforme	körte alakú
plantaris, plantare	talpi
posterior, posterius	hátsó
profundus, profunda, profundum	mély, mélyen fekvő
proximalis, proximale	végtagon törzshöz közeli
quadratus, quadrata, quadratum	négyszögletes
rectus, recta, rectum	egyenes
sacer, sacra, sacrum	szent, áldozati
sagittalis, sagittale	nyílrányú, előről hátrafelé haladó (sík/tengely)
serratus, serrata, serratum	fűrész, fogazott
sinister, sinistra, sinistrum	bal oldali
spinalis, spinale	gerincvelővel kapcsolatos
spongiosus, spongiosa, spongiosum	szivacsos
superficialis, superficiale	felszíni
superior, superius	felső
temporalis, temporale	halántéki
thoracicus, thoracica, thoracicum	mellkasi
transversalis, transversale	harántirányú (sík/tengely)

transversus , transversa, transversum	haránt
ventralis , ventrale	hasoldali
vertebralis , vertebrale	csigolya-, csigolyákkal kapcsolatos
visceralis , viscerele	zsigeri
volaris , volare	tenyéri

Az emberi test főbb síkjai és irányai - *plana et directiones*

<i>anterior</i> , <i>anterior</i>	elülső (<i>sagittalis</i> sík)
<i>aspectus anterior</i>	előlnézet
<i>aspectus lateralis</i>	oldalnézet
<i>axis longitudinalis</i>	függőleges tengely
<i>axis sagittalis</i>	nyílirányú tengely
<i>axis transversalis</i>	haránt tengely
<i>caudalis</i>	farokvégi (<i>cauda</i> = farok)
<i>caudalis</i> , <i>caudale</i>	farokhoz közelebbi
<i>cranialis</i>	fejvégi (a test hossztengelye mentén a fejhez közelebbi irány, <i>cranium</i> - koponya)
<i>cranialis</i> , <i>craniale</i>	fejhez közelebbi
<i>dexter</i> , <i>dextra</i> , <i>dextrum</i>	jobb (páros testrészek esetén), jobb oldali
<i>distalis</i>	végtagon, annak hossztengelye mentén a törzstől távolabbi helyzet
<i>distalis</i> , <i>distale</i>	végtagon törzstől távoli
<i>dorsalis</i> , <i>dorsale</i>	hátdoldali (<i>sagittalis</i> sík, <i>dorsum</i> = hát); kézháti; lábháti
<i>externus</i> , <i>externa</i> , <i>externum</i>	külső elhelyezkedés
<i>fibularis</i> , -e	szárkapocscsonti
<i>frontalis</i>	homlokirányú sík (a test hossztengelyével párhuzamos, a testet elülső és hátsó részre osztja)
<i>frontalis</i> , <i>frontale</i>	homloki
<i>horizontalis</i>	vízszintes sík (a testet felső és alsó részre osztja)
<i>horizontalis</i> , <i>horizontalis</i>	vízszintes
<i>inferior</i> , <i>inferius</i>	alsó
<i>intermedius</i> , <i>intermedia</i> , <i>intermedium</i>	közbülső, 3 közül a középső
<i>internus</i> , <i>interna</i> , <i>internum</i>	belső elhelyezkedés
<i>lateralis</i>	a <i>median</i> síktól távolabbi (<i>frontalis</i> sík)
<i>lateralis</i> , <i>laterale</i>	test középvonalától távoli
<i>lateris dextri</i>	jobb oldali
<i>lateris sinistri</i>	bal oldali
<i>lateris utriusque</i>	mindkét oldali
<i>longitudinalis</i> , <i>longitudinale</i>	hosszanti irányú
<i>medialis</i>	a <i>median</i> síkhoz közelebbi (<i>frontalis</i> sík)
<i>medialis</i> , <i>mediale</i>	középvonalhoz közeli
<i>median sagittalis</i>	nyílirányú középsík (a testet középen jobb és bal félre osztó sík)
<i>mediansagittalis</i> , <i>mediansagittale</i>	középső nyílirányú sík

<i>medianus</i>	a középsíkban helyezkedik el
<i>medius, media, medium</i>	három, közel párhuzamos képződmény közül a középső
<i>palmaris, palmare</i>	tenyéri
<i>paramedian sagittalis</i>	nyílírányú sík, a <i>median sagittalis</i> -al párhuzamos (<i>sagitta</i> - nyílvevessző)
<i>plantaris, plantare</i>	talpi
<i>planum coronale</i>	homloksík
<i>planum frontale</i>	homloksík
<i>planum horizontale</i>	vízszintes sík
<i>planum mediansagittale</i>	középső nyílírányú sík
<i>planum sagittale</i>	nyílírányú sík
<i>posterior, posterius</i>	hátsó (<i>sagittalis</i> sík)
<i>profundus, profunda, profundum</i>	mély, mélyen fekvő
<i>proximalis</i>	végtagon, annak hossz tengelye mentén a törzshöz közelebbi helyzet
<i>proximalis, proximale</i>	végtagon törzshöz közeli
<i>radialis, radiale</i>	orsócsonti
<i>sagittalis</i>	nyílírányú sík, a <i>median sagittalis</i> -al párhuzamos (<i>sagitta</i> - nyílvevessző)
<i>sagittalis, sagittale</i>	nyílírányú
<i>sinister, sinistra, sinistrum</i>	bal (páros testrészek esetén), bal oldali
<i>superficialis, superficiale</i>	felszíni
<i>superior, superius</i>	felső
<i>tibialis, tibiale</i>	sípcsonti
<i>transversalis</i>	vízszintes sík (a testet felső és alsó részre osztja)
<i>transversalis, transversale</i>	harántírányú
<i>ulnaris, ulnare</i>	síngcsonti
<i>ventralis, ventrale</i>	hasoldali (<i>sagittalis</i> sík, <i>venter</i> = has)
<i>volaris, volare</i>	tenyéri

Az emberi test részei - *partes corporis humani* (főnév + melléknév; birtokos szerkezet)

<i>antebrachium dextrum</i>	jobb alkar
<i>antebrachium sinistrum</i>	bal alkar
<i>apparatus locomotorius</i>	mozgásrendszer
<i>articulatio ellipsoidea</i>	tojásízület
<i>articulatio sellaris</i>	nyeregízület
<i>articulatio sphaeroidea</i>	gömb-/dióízület
<i>articulatio temporomandibularis</i>	rágóízület
<i>articulatio trochoidea</i>	forgóízület
<i>basis cranii</i>	koponyalap
<i>brachium dextrum</i>	jobb kar
<i>brachium sinistrum</i>	bal kar
<i>caput articulare</i>	ízületi fej
<i>cartilago articularis</i>	ízületi porc
<i>cavitas articularis</i>	ízületi vápa

<i>cavitas glenoidalis</i>	a lapocka ízvápája
<i>cavum articulare</i>	ízületi üreg
<i>cavum medullare</i>	a diaphysis ürege
<i>cavum/cavitas oris</i>	szájüreg
<i>cervix dentis</i>	fognyak
<i>cingulum extremitatis</i>	csontos függeszt öv
<i>cingulum pectorale</i>	vállöv
<i>columna vertebralis</i>	gerincoszlop
<i>concha nasalis</i>	orrkagyló
<i>corona dentis</i>	fogkorona
<i>corpus humanum</i>	az emberi test
<i>cranium cerebrale</i>	agykoponya
<i>cranium viscerale</i>	arckoponya
<i>dens caninus</i>	szemfog
<i>dens deciduus</i>	tejfog
<i>dens incisivus</i>	metszőfog
<i>dens molaris</i>	nagyórlő
<i>dens permanens</i>	maradandó fog
<i>dens praemolaris</i>	kisórlő
<i>digiti pedis</i>	lábujjak
<i>digitus anularis</i>	gyűrűs ujj
<i>digitus medius</i>	középső ujj
<i>digitus minimus</i>	kisujj
<i>dorsum manus</i>	kézhát
<i>dorsum pedis</i>	lábhát
<i>extremitas inferior</i>	alsó végtag
<i>extremitas superior</i>	felső végtag
<i>junctura cartilaginea</i>	porcos összeköttetés
<i>junctura fibrosa</i>	kötőszövetes összeköttetés
<i>junctura ossea</i>	csontos összenövés
<i>junctura synovialis</i>	ízület
<i>labium/labrum articulare</i>	ízület porcos pereme
<i>ligamentum articulare</i>	ízületi szalag
<i>manus dextra</i>	jobb kéz
<i>manus sinistra</i>	bal kéz
<i>membrum inferius</i>	alsó végtag
<i>membrum superius</i>	felső végtag
<i>ossa brevia</i>	köbös csontok
<i>ossa carpi</i>	kéztőcsontok
<i>ossa corporis</i>	a test csontjai
<i>ossa cranii</i>	a koponya csontjai
<i>ossa cuneiformia</i>	ékcsonatok a lábtőben
<i>ossa digitorum</i>	az ujjak csontjai
<i>ossa et articulationes</i>	csontok és ízületek
<i>ossa extremitatum</i>	a végtag csontjai
<i>ossa irregularia</i>	szabálytalan csontok
<i>ossa longa</i>	csöves csontok
<i>ossa manus</i>	a kéz csontjai

<i>ossa metacarpalia</i>	kézközépcsontok
<i>ossa metatarsalia</i>	lábközép csontjai
<i>ossa plana</i>	lapos csontok
<i>ossa pneumatica</i>	légtartalmú csontok
<i>ossa tarsi</i>	a lábtő csontjai
<i>ossa trunci</i>	a törzs csontjai
<i>palatum durum</i>	kemény szájpad
<i>partes principales</i>	főbb testrészek
<i>phalanges manus</i>	kézujjpercek
<i>phalanges pedis</i>	lábujjpercek
<i>phalanx distalis</i>	körömperc
<i>phalanx media</i>	középperc
<i>phalanx proximalis</i>	alapperc
<i>planta pedis</i>	talp
<i>processus mastoideus ossis temporalis</i>	a halántékcsonthúlványa
<i>regio sacralis</i>	keresztcsonttájék
<i>sceletum humanum</i>	az ember csontváza
<i>sinus maxillaris</i>	arcüreg
<i>substantia compacta</i>	tömör csontszövet
<i>substantia spongiosa</i>	szivacsos csont
<i>sutura plana</i>	sima varrat
<i>sutura serrata</i>	fogazott varrat
<i>sutura squamosa</i>	pikkelyvarrat
<i>symphysis pubica</i>	a szeméremcsontok porcos kapcsolata
<i>vertebra prominens</i>	VII. nyakcsigolya
<i>vertebrae cervicales</i>	nyakcsigolyák
<i>vertebrae lumbales</i>	ágyékcigolyák
<i>vertebrae thoracales/thoracicae</i>	hátcsigolyák

Gyakran előforduló orvosi kifejezések (*terminus technicus medicinalis*)

<i>anatomia chirurgica</i>	sebészeti anatómia
<i>anatomia comparativa</i>	összehasonlító anatómia
<i>anatomia radiologica</i>	röntgenanatómia
<i>anatomia systematica</i>	leíró- vagy rendszeres anatómia
<i>anatomia topographica</i>	tájanatómia
<i>craniectomy</i>	koponyalékelés
<i>craniomalaria</i>	koponyacsont-lágyulás
<i>discus hernia</i>	porckorong sérv
<i>distorsio</i>	rándulás
<i>fractura</i>	törés
<i>fractura basis cranii</i>	koponyalapi törés
<i>fractura colli femoris</i>	a combcsont nyakának törése
<i>fractura calcanei</i>	a sarokcsont törése
<i>fractura dentis</i>	fogtörés
<i>fractura tibiae</i>	a sípcsont törése
<i>lingua latina medicinalis</i>	orvosi latin
<i>literae</i>	irodalomjegyzék

<i>luxatio</i>	ficam
<i>luxatio humeri</i>	karcsont ficama
<i>luxatio mandibulae</i>	alsó állcsont ficama
<i>necrosis cerebri</i>	agyelhalás
<i>neoplasma cranii malignum</i>	rosszindulatú koponyacsont-daganat
<i>ostalgia</i>	csontfájdalom
<i>osteoclasia</i>	csont sebészi törése
<i>osteomalacia/osteomalatia</i>	csontlágyulás
<i>osteomyelitis</i>	csontvelőgyulladás
<i>osteopenia</i>	a csontok csontszövettartalma kórosan csökken
<i>osteoplastica</i>	csont plasztikai műtete
<i>osteoporosis</i>	csontritkulás
<i>osteosclerosis</i>	csontkeményedés
<i>osteosynthesis</i>	tört csontvégek egyesítése
<i>osteotomia</i>	csontvésés
<i>ostitis/osteitis</i>	csontgyulladás
<i>pyarthrosis</i>	ízületi gennyedés
<i>spondylarthrosis</i>	gerinc kopásos megbetegedése, amelyben a csigolyákat összekötő kisízületek is érintettek
<i>spondylolysis</i>	csigolyaív folytonosságának megszakadása, tönkremenetele
<i>trauma</i>	sérülés

Elöljárószók – *praepositiones*

<i>a, ab + abl.</i>	-tól, -től, által
<i>ad + acc.</i>	-hoz; -nál, -ig
<i>ante + acc.</i>	előtt (időben, térben)
<i>contra + acc.</i>	ellen
<i>cum + abl.</i>	-val, -vel
<i>extra + acc.</i>	vmin kívül
<i>in + abl.</i>	-ban, -ben, -on, -en, -ön
<i>in + acc.</i>	-ba, -be, -ra, -re
<i>infra + acc.</i>	alatt
<i>inter + acc.</i>	között
<i>intra + acc.</i>	-ba, -be, belülre
<i>per + acc.</i>	át, keresztül
<i>pro + abl.</i>	-ért, számára, részére
<i>post + acc.</i>	után (időben, térben)
<i>sine + abl.</i>	nélkül
<i>supra + acc.</i>	felett

Számok – numeri

	Tőszámnevek	Sorszámnevek
I	<i>unus, una, unum</i>	<i>primus, prima, primum</i>
II	<i>duo, duae, duo</i>	<i>secundus, secunda, secundum</i>
III	<i>tres, tria</i>	<i>tertius, tertia, tertium</i>
IV	<i>quattuor</i>	<i>quartus, quarta, quartum</i>
V	<i>quinque</i>	<i>quintus, quinta, quintum</i>
VI	<i>sex</i>	<i>sextus, sexta, sextum</i>
VII	<i>septem</i>	<i>septimus, septima, septimum</i>
VIII	<i>octo</i>	<i>octavus, octava, octavum</i>
IX	<i>novem</i>	<i>nonus, nona, nonum</i>
X	<i>decem</i>	<i>decimus, decima, decimum</i>
XI	<i>undecim</i>	<i>undecimus, undecima, undecimum</i>
XII	<i>duodecim</i>	<i>duodecimus, duodecima, duodecimum</i>

8. NYELVHELYESSÉGI KÉRDÉSEK, HELYESÍRÁSI SZABÁLYOK ÉS MEGFONTOLÁSOK

8.1. Az anatómiai nyelv, mint az embertani nyelv alapja

Az anatómiai nevezéktan fő fogalmai

eredetüket tekintve:

- latin eredetűek: pl. *ren* (vese), *auris* (fül), *musculus* (izom),
- görög eredetűek: pl. *ganglion* (idegdúc), *olecranon* (könyökcsúcs),

felépítésüket tekintve:

- egyszavasok: pl. *humerus* (karcsont), *cranium* (koponya),
- többszavasok:
 1. melléknévi jelzőt vagy jelzőket, pl. *tibia dextra* (jobb sípcsont), *os frontale* (homlokcsont) *musculus pectoralis major* (nagy mellizom), jelezve az adott struktúra helyét, milyenségét stb.,
 2. illetve birtokos jelzőt vagy jelzőket pl. *caput humeri* (a karcsont feje), *basis cranii* (koponyaalap), *sulcus tendinis musculi* (az ín hüvelyének barázdája); jelölve az adott csont vagy szerv részét,
 3. vagy mindkét fajta jelzőt pl. *musculus rectus femoris* (a comb egyenes izma), *arteria circumflexa scapulae* (a lapockát körülvevő verőér).

A magyar szakszavak alkotásának 3 fő szempontja van:

- jelentésbeli (szemantikai) azonosság,
- nyelvi elfogadhatóság,
- taníthatóság (pedagógiai gyakorlatiasság).

További elvi kérdések és lehetőségek:

- főnevek esetében értelmező magyar elnevezés: pl. *regio* – tájék, *regio deltoidea* – válltájék,
- latin melléknévek magyar melléknévekkel való kifejezése: pl. *rectus* – egyenes,
- határozószavak magyar megfelelőinek használata: pl. *abductor* – távolító, *adductor* – közelítő,
- a *Terminologia Anatomica* alapvetően nem tartalmaz igéket, csak azok különféle alakjait, de a magyar nyelvre ezek is átültethetők: pl. *rotare/rotator* – forogni/forgató,
- szóalkotás nemcsak fordítással, hanem értelmezéssel is lehetséges: pl. *junctura synovialis* – valódi ízület,
- a magyar megfelelő legyen gördülékeny,
- a jövevényszavak magyaros írásmóddal és kiejtéssel is használhatók, pl. *anatomia* – anatómia (bonctan helyett).

8.2. Helyesírási megfontolások az embertani nyelvben

A magyar embertani szaknyelv helyesírásához született néhány ajánlás elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott A magyar helyesírás szabályai korábbi kiadásain, illetve az orvosi nyelv témakörében született cikkeken alapulnak. Azonnal felhasználható ismereteket

is tartalmaz, de egyben felhívás is az embertan művelői felé, hogy beszéljünk az embertani nyelv jelenlegi helyzetéről, változásairól és jövőjéről.

A latin és más idegen szakkifejezések használatát az akadémiai orvosi helyesírás szabályozza. Egyik alapelve, hogy ha egy szót, szó szerkezetet a forrásnyelv szabályainak megfelelően használunk, akkor eredeti írásmódján, helyesírásán ne változtassunk. (A kiejtésén sem.) A másik alapelv kimondja, hogy ha egy idegen szó, szó szerkezet a magyar nyelv szabályai szerint alakult, akkor írásmódja is magyaros legyen. (Kiejtése szükségszerűen az.)

Noha mindkét alapelv világos, az idegen nyelvű, elsősorban latinból, valamint élő nyelvekből való átvételek írásmódja szakmai-nyelvi viták kereszttüzében áll, még a szakcikkek írásmódja sem egységes, a mindennapi gyakorlaté pedig még kevésbé.

Az akadémiai szabályzás az idegen eredetű, elsősorban latin gyökerű orvosi szakkifejezések magyaros írásmódjához csak esetenként járul hozzá, ott, ahol az orvosi szakszó már köznyelvvé vált, pl.: orális.

A legtöbb ajánlás szerint a széles olvasóközönségnek szánt ismeretterjesztő szövegben a fonetikus (kiejtés szerinti) írásmódot célszerű használni, míg a szakmai szövegekben a latinos írásmódot, kivéve a tudományágak és szakterületek neveit (citológia), valamint az orvosi eljárások és műszerek elnevezéseit (laringoszkóp). Szakmai szövegekben célszerűbb a latinos írásmódot használni, mert könnyebb a már megtanult latinos írásmódot átírni fonetikusan, mint egy magyaros írásmóddal megtanult szót átírni latinosan.

A klasszikus latin szerinti kiejtés csak a klasszika filológiában használatos, a hazai orvosi latin elvileg a hagyományos „humanista” vagy „erasmusi” kiejtés alapján áll. De a mindennapi gyakorlatban a magyaros kiejtsésmód érvényesül, ami főleg az első szótagra eső hangsúlyban, a magánhangzók magyaros időtartamában és a latin c, s és t magyar hangértékében nyilvánul meg, pl.: *patiens* [paciénsz] helyett *páciens*, *necrosis* [nekrószisz] helyett *nekrózis*. A kiejtés és az írásmód viszonya kölcsönös: ha azt írjuk, hogy *anamnesis*, akkor következetes ejtése [anamnézisz] lenne, viszont ha már azt mondjuk, hogy *anamnézis*, akkor következetes írásmódja is *anamnézis*.

A magyaros írásmódnak, amellet, hogy a kiejtésnek szükségszerűen egyeznie kell a köznyelvvél, nyilvánvalóan igazodnia kell a nyelv helyesírásához is, ám nem szükséges teljesen azonosnak lennie, lehetnek szaknyelvi sajátosságai is.

8.3. MTA állásfoglalás az orvosi helyesírás ügyében

Az MTA Helyesírási Bizottságának állásfoglalása az orvosi helyesírás ügyében (1987)

Állásfoglalás az orvosi helyesírás ügyében

I.

A latin (görög) eredetű orvosi műszavak latinos és magyaros (fonetikus) írásmódjában meglévő bizonytalanság és nem egy ízben a kevert (hibrid) írásmód elszaporodása miatt szükségessé vált a magyar orvosi szaknyelv helyesírásának szabályozása. Az MTA Helyesírási Bizottsága 1985. december 9-i határozatával albizottságot alakított az orvosi helyesírás helyzetének megvizsgálására és az írásmódra vonatkozó javaslat kidolgozására. Az albizottság egy korszerű, az általa kimunkált elvek alapján álló orvosi helyesírási tanácsadó szótár készítésére tett javaslatot. Az orvosi szakkifejezések egységes használatának és helyesírásának szabályozására vonatkozó előterjesztést - némi módosítással - az MTA Orvosi Tudományok Osztálya 1987. június 16-i ülésén, az MTA Helyesírási Bizottsága és Anyanyelvi Bizottsága 1987. november 9-i együttes ülésén elfogadta; hangsúlyozva azt az általánosan érvényes

irányelvet, hogy ha a magyar szavak vagy kifejezések az idegennel azonos jelentésűek és tartalmúak, tehát nem veszélyeztetik a szakszerűséget, a már bevált megfelelő magyar szavak használata részesüljön előnyben az idegenek helyett. Az alábbiakban meghatározott alapelvek az akadémiai orvosi helyesírási tanácsadó szótár megjelenéséig is iránymutatónak tekintendők a különféle orvosi tárgyú írásművekben.

II.

A latinos és a magyaros írásmód elvei

Latin (görög) eredetű orvosi szavaink írásában mind a latinos, mind a magyaros írásmódnak megvan a maga létjogosultsága.

A latinos vagy a magyaros írás eldöntésekor két általános rendező elvnek kell érvényesülnie.

A) Az első a köznyelvivé válás szerinti rendező elv. Ez a következőket jelenti.

Ha egy orvosi szakszó vagy szakkifejezés már **a köznyelvben is meghonosodott**, azaz a mindennapi nyelvben is széles körben ismert, illetőleg a köznyelvben való meghonosodás útján van, akkor — mint tendencia — a **magyaros (fonetikus) írásmód érvényesül**.

A köznyelvivé válás elvéből következőleg magyarosan (fonetikusan) írjuk a helyesírási és az értelmező szótárakban található orvosi szavakat, továbbá a szótárakban nem található, de már közkeletűvé vált (az orvosi szakma körén kívül is ismert) latin (görög) eredetű szavakat és kifejezéseket; pl. *embrió, embriológia, citológia, hisztokémia, bronchoszkópia, diagnosztika, diagnózis, szindróma, trombózis, terápia, szepszis, tetanusz, szifilisz, spektroszkóp, akut, kollapszus, inkubáció, vakcina, rehabilitáció, reuma, karcinóma, eufória, immunitás, rezisztencia, prevenció, szedativum, narkózis, dekompresszió, ciszta, punkció, purgáció, aberráció, aritmia, citoplazma, katéter, szegmentum, szekrécio, lumbágó, anamnézis, dizentéria, infekció*.

B) A második a **szövegfajták**, vagyis a címzettek (kinek írunk ?) szerinti rendező elv. Ez a következőket jelenti.

a) Az **orvos olvasóknak** szánt **szakmai szövegekben**, például tudományos szaklapokban, tudományos dolgozatokban, orvosi kézikönyvekben, az egészségügyi felsőoktatás tankönyveiben, a kórházi és klinikai praxisban (kórlapokon, zárójelentésekben stb.) általában a **latinos írásmód** következetes alkalmazását kell elfogadottnak tekinteni még egyes közkeletűvé vált (vagy a közkeletűvé válás útján levő) szakszavak esetében is; pl. *extrasystole* (extraszisztolé helyett), *arteriosclerosis* (arterioszklerózis helyett), *thrombophlebitis* (tromboflebitisz helyett), **aerophagia** (aerofágia helyett), *dyspepsia* (diszpepszia helyett) stb.

Ennek az elvnek az alkalmazása során figyelembe kell venni azonban az orvosi szakma **tárgyi valóságának** (mit írunk? miről írunk?) szempontját is.

E szerint az **orvos olvasóknak** szánt szövegekben **latinosan írjuk** a nemzetközileg is használt

anatómiai, kór-, élet- és szövettani neveket;

a **kórokozók** neveit;

a **betegségmegnevezéseket**, a **műtéti eljárásokat** és a **védett gyógyszerneveket**; (az érvényes gyógyszerkönyv szerint);

pl. *histiocyta, epidermis, ihyreoidea, caudalis, anaemia perniciosa, glomerulonephritis, erythropoiesis, Penicillium viridans, streptococcusok, Vertebrata, Seduxen* stb.

Még az **orvos olvasóknak** szánt szövegekben is **magyarosan (fonetikusan)** írjuk azonban:

a **tudományágak és szakterületek** neveit: *hematológia, citológia, ortopédia, patológia, szerológia, laringológia* (de lehet: laryngitis) stb.;

az **orvosi technikai eljárások és műszerek** neveit: *akupunktúra, amputáció, biopszia, immunizáció, precipitáció, transzplantáció, laringoszkóp, laringoszkópia* (de lehet: laryngitis), *gasztrioszkópia, spektroszkóp*) stb.;

a **kémiai vegyületek és gyógyszerkészítmények** neveit (ezekre nézve l.: A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai I-II. Bp., 1972.; Kémiai helyesírási szótár. Bp., 1982.);

a **társtudományok** (biológia, kémia, biokémia, fizika, állattan, növénytan stb.) szakkifejezéseit, ha azok e tudományokban fonetikusan írandók (pl.: kémiai szabályzatok, l. fent; Az állatorvosi szakkifejezések használatának és helyesírásának szabályai. Magyar Állatorvosok Lapja 1983: 309-11. stb.).

Általános irányelvnek tekintendő az orvos olvasóknak szánt közleményekben is, hogy a már bevált magyar szavakat, kifejezéseket használjuk az idegenek helyett.

b) A széles olvasóközönségnek, vagyis a nem szakember olvasóknak szánt **ismeretterjesztő szövegekben** lehetőleg a **magyar megnevezéseket** kell használni, pl. *áttét, gyomorhurut, rózsahimlő, tüdőgyulladás, epekő*; vagy ha ilyen nincs, akkor az **idegen megnevezések fonetikus írásmódját** célszerű alkalmazni, pl. *cirrózis* (cirrhosis helyett), *metaplázia* (metaplasia helyett), *szkoliózis* (scoliosis helyett), *urémia* (uraemia helyett) stb.

Ilyen közleményekben - a rendszertani nevek és a védett gyógyszerek kivételével - a következetesen alkalmazott fonetikus írásmódot elfogadottnak kell tekinteni, de zárójelben a latin forma is megadható.

Egyéb elvek

1. A **több szóból álló**, a latin nyelv ragozási, egyeztetési és szórendi szabályai szerint szerkesztett orvosi **kifejezéseket** mindig **latinosan** írjuk; pl. *locus minoris resistentiae, myoma laeicellulare* (de lehet: mióma), *cysia mammae benigna* (de lehet: ciszta), *injectio intra venam* (de intravénás injekció).

2. A **görög eredetű** szavakat is **latinosan** írjuk, beleértve a valójában görög eredetű *ph, th, rh, x* és *y* használatát is.

3. **Magyar képzővel** ellátott latinosan írt szavaknál törekedni kell az egész szó magyaros írására, de csak akkor, ha a szó már közkeletűvé vált, vagy ha a latinos szó szerkezet szabályait nem sértjük meg; pl. *injekciós, anémiás, diagnosztizál, trombotizál*; de: a **máj excretiós** működése.

4. A **szóbookrok** írásában is legyen meg a rendező elv(ek) szerinti következetesség; pl. *myalgia*, de *miogén, miográf, miokardiográf*; vagy *diagnózis, diagnosztika, diagnosztizál, diagnosztizálás*.

5. Az **összetett szavak** írásában a magyar helyesírás szabályai szerint kell eljárni. A vegyes nyelvű összetételek esetében hibrid íráskép is kialakulhat.

6. Az idegen szavak és kifejezések szótárában (Bakos Eerenc; Bp., 1973. és további lenyomataiban) található, magyarosan írt latin (görög) utótagok és képzők írásmódjában is az ismertetett elvek szerint kell eljárni. Ennek megfelelően a Bakos-féle szótárban magyarosan írt szóvégzödések (pl. *-áció, -ális, -búlia, -cefália, -cita, -émia, -gnózis, -gráfia, -mánia, -mnézia, -óm, a, -ópia, -opszia, -ózis, -pátia, -fág, -fágia, -filia, -szkóp, -témia, -trófia, -úria*) a köznyelvvé még nem vált, orvos olvasóknak szánt anatómiai, kór-, élet-, szövet- és rendszertani szavak esetében latinosan írjuk; pl. *hydrocephalia, haemophilia*.

Ha viszont a köznyelvben is már széles körben használt szavakról van szó, törekedni kell a magyaros írásra, azaz az egész szó magyaros írására; pl. *immunizáció, implantáció, epilepszia, sztetoszkóp, diagnózis, ödéma, logopédia, szarkóma, neurózis, hipertónia, elektrokardiográfia*. A hibrid írás, vagyis a latinosan írt szótó + magyarosan írt szóvégzödések vagy fordítva: a

magyarosan írt szótó + latinosan írt szóvégződés (pl. *myelogén, haemofília, hidrocephalia*) nem engedhető meg.

7. Fontos követelmény, hogy **egy írásművön belül** az írásmód egységes és következetes legyen.

Halász Béla
az Orvosi Tudományok
Osztályának elnöke

Lőrincze Lajos
az Anyanyelvi Bizottság elnöke

Keresztury Dezső
a Helyesírási Bizottság elnöke

8.4. Az Orvosi szótár alapelvei

Az Új orvosi szótár (1983) alapelvei

- idegen kifejezés helyett lehetőleg használjunk annak magyar megfelelőjét
- latinos írásmóddal írjuk a nemben, számban, esetben egyeztetett, latin szórendben álló kifejezéseket, pl. az anatómiai neveket
- a görög eredetű szavakat is latinosan írjuk
- magyarosan írjuk az idegen eredetű szakszavakat, amelyek a köznyelvbe átmentek, ilyennek kell tekinteni azokat, amelyek megtalálhatók az alábbi gyűjteményekben:
 - o A magyar helyesírás szabályai szójegyzéke
 - o Helyesírási tanácsadó szótár
 - o Idegen szavak és kifejezések szótára
 - o MTA Orvosi Szaknyelvi és Helyesírási Bizottság által közzétett szójegyzék
- a különböző tudományterületek (pl. biológia, kémia) szakkifejezéseit az illető tudományágban elfogadott módon magyarosan írjuk
- az összetett szavak írására a magyar helyesírás szabályai érvényesek (két tagból álló összetett szót egybeírjuk, akkor is, ha egyik vagy mindkét tagja latin)
- a rendszertani megnevezéseket nagy kezdőbetűvel és dőlt betűvel írjuk
- ismeretterjesztő művekben minden idegen eredetű szót magyar helyesírással írunk (kivétel fajok nevei, védett terméknevek)

Példák a szótárból:

ágyékcsigolya vertebra lumbalis (t: vertebrae lumbales)

ágyéki lumbális; ~ **borda** costa lumbalis; **ágyéki-bordai** lumbokosztális

agygümőkör tuberculosis cerebri

8.5. Válogatás az embertani kommunikációban leggyakrabban szükséges szabályokból

8.5.1. Az idegen szavak írásának megfontolásai

Az idegen szavak írása alapvetően attól függ, hogy a szavak latin vagy nem latin betűsek-e. A nem latin betűs szavak a magyar nyelvben nem ismert és nem is értelmezhető betűkből állnak (görög, japán, kínai, cirill stb. betűk). Ezek nem építhetők be nyelvünkbe, ezért az ilyen szavakat (közsavakat, tulajdonneveket, szakszavakat) átírjuk a magyar ábécé betűivel, lehetőleg a forrásnyelvből és nem más nyelv közvetítésével. Néhány idegen, nem latin betűs

nyelvből – elsősorban a görög ábécéből (α, β, δ stb.) – származó betűt nyelvünk mégis megtartott, akárcsak a római számokat.

8.5.2. Az akadémiai orvosi helyesírás két alapelve idegen szakkifejezések használatára

A latin és más idegen szakkifejezések használatát az akadémiai orvosi helyesírás szabályozza, aktuális kérdéseivel pedig a Magyar Orvosi Nyelv folyóirat foglalkozik.

Az orvosi helyesírás egyik alapelve szerint, ha egy szót vagy szószerkezetet a forrásnyelv szabályainak megfelelően használunk, akkor eredeti írásmódján, eredeti helyesírásán ne változtassunk. A másik alapelv szerint, ha egy idegen szó vagy szószerkezetet a magyar nyelv szabályai szerint használunk, akkor a szó írásmódja is legyen magyaros.

A két alapelv annyiban mindenképpen kiegészítésre szorul, hogy az első esetben a kiejtésen se változtassunk, míg a második esetben a kiejtés is legyen magyaros.

Az első alapelv alkalmazása azért lehet problematikus, mert szakszavaink

- görög,
- görög-latin,
- latin és
- angol

eredetűek, ráadásul az angol kifejezések gyakran latin (görög-latin) eredetűek.

Szakkifejezés	Megjegyzés	Szakkifejezés	Megjegyzés	Magyarul meghonosodott szakkifejezés
<i>carcinoma colli</i>	görög-latin (carcinoma görög)	collum carcinoma	latinnak néz ki, de angol, kiejtése angol	méhnyakrák
<i>necrosis tumoris</i>	görög-latin (necrosis görög)	tumor necrosis	latinnak néz ki, de angol, kiejtése angol	tumornekrózis
<i>bacterialis</i>	vegyes (hibrid) görög-latin alak	bacterial	angol, kiejtése angol	bakteriális
Obstetrics and <i>Gynecologia</i>	angol és latin, tudatosan megkülönböztető írásmóddal	Obstetrics and <i>Gynaecology</i> (British English) or <i>Gynecology</i> (American English)	angol, kiejtése angol	szülészet és nőgyógyászat

Az akadémiai orvosi helyesírás által magyar szövegben javasolt formák:

Szakkifejezés	Megjegyzés	Helytelen forma	Megjegyzés
<i>carcinoma colli</i>	latin (görög-latin) kifejezés önállóan, dőlt betűvel	collum carcinoma	normál betű, de helyette latin vagy magyar szakkifejezés
<i>carcinoma colli-t</i> diagnosztizáltunk	görög-latin kifejezéshez kötejjel kapcsoljuk a magyar toldalékot, csak a szakkifejezés dőlt betűs, a szószerkezetet nem a magyar nyelv szabályai szerint használjuk	collum carcinoma-t diagnosztizáltunk	helyette latin vagy magyar szakkifejezés

8.5.3. A meg nem honosodott latin szavak

Az anatómiai szakszavak őrzik latinos helyesírásukat, az orvosok nem írják őket fonetikusan. Következésképpen az Orvosi helyesírási szótárban található formában írják őket, de előfordul, hogy a szavak írásmódja eltér a szabályzatban olvasható alaktól, vagy a szabályzatban feltüntetett lehetséges alakok közül a kevésbé javasolt formában használják őket a szerzők, pl. *anatomia* a javasolt *anatómia* helyett. Helytelenek a hibrid alakok is, melyeket félfonetikusan írnak, pl. *distális* a szabályzat által javasolt *distalis* helyett.

8.5.4. Az egyszerű és az összetett idegen embertani szavak

Az egyszerű és az összetett idegen embertani szakszavakat is háromféleképpen is írhatjuk (az orvosi szakszavak mintájára):

- a már köznyelvi jövevényszóvá váltakat kizárólag magyarosan (baktérium),
- a szaknyelvi jövevényszavakat magyaros (fonetikus) vagy idegen, a forrásnyelv szerinti írásmóddal,
- a nem elterjedteket pedig csak idegenesen.

A magyaros írásmódnál a hangjelölés szabályait követjük, a szavakat kiejtésüket tükröztetően írjuk (mikroszkóp, izotóp, digitális), következésképpen jelöljük az alapszó magánhangzójának kiejtés szerinti megnyúlását is. A magyarosan írt idegen szavak toldalékolásának, képzésének és az elő-, utótagok csatlakoztatásának helyesírási szabályai megegyeznek a magyar szavakéval.

Az idegen írásmóddal írt szakszavakban is megtartjuk a magyarban nem használatos mellékjeles betűket (ö, á, â, ë, ï, ñ, ð, ä stb.). Ha a szövegben nem tudjuk a mellékjeles betűt megjeleníteni, az alapbetűt írjuk, kivételnek csak a nemzetközileg elfogadott helyettesítések számítanak: Þ → th, ŋ → ng, œ → oe, ß → ss, æ → ae, ð → dh, ø → oe.

A magyar és az idegen írásmódot egyetlen idegen szóban sem szabad keverni. Az ilyen keveredésekből származó ún. öszvér- (felemás, kevert, hibrid-) szavak előfordulása a magyar tudományos írás egyik leggyakoribb súlyos helyesírási hibája.

8.5.5. Az idegenes írásmódú embertani szavak toldalékolása

8.5.5.1. Idegenes írásmódú szó + magyar toldalék

Az idegenes írásmódú szavak toldalékolása attól függ, hogy egyszavas vagy két, esetleg több különírt elemből álló kifejezésről van-e szó.

Az önálló, megszokott hangértékű betűre végződő idegen szavakhoz közvetlenül kapcsoljuk a toldalékot. Ha a szóvégi hangok a magyar kiejtés szerint megnyújtva fordulnak elő, magyar toldalék kapcsolásakor a magánhangzó megnyúlik: *ossificatiójának*, *endocrinopathiák*, *glykaemiás*, *microangiopathiás*, *decerebratiós*, *vascularisatióval*. (Hibának tekintendő, ha a toldalék kapcsolásakor a szóvégi magánhangzó időtartama változatlan marad.) Hasonlóan: *mikroszkóp* → *mikroszkópos*, *mikroszkóposan*, *mikroszkóppal*, *mikroszkopikus*.

Kivételt az -ae végződésű latin szavak képeznek, mivel a két betűvel jelölt hang kiejtve önmagában is hosszú: *vena portaen keresztül*.

Kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot, ha az idegenes írásmódú szó végén hangérték nélküli betű van, vagy ha az utolsó kiejtett hangot a magyarban szokatlan betűkapcsolat jelöli. Az orvosi helyesírás az előzőekben tárgyaltak miatt nem tekinti az -ae végződést magyarban szokatlannak

a kiejtése miatt (ezért vena portaen keresztül és NEM vena portae-n keresztül). Szokatlan hangértékű betűre végződő idegen szó pl.: curettage-t (végeztek). A -val, -vel rag v-je az utolsóként kiejtett mássalhangzóhoz hasonul, pl.: curette-tel.

Ha két (vagy több) elemből álló idegenesen írt szót (köznevet és tulajdonnevet egyaránt) toldalékolunk, az írásmód a toldalék fajtájától függ. A képzőket kötőjellel (Edward Jenner-i), a ragokat és a jeleket (scala tympanit, nervus opticusban) kötőjel nélkül illesztjük.

Ha az idegen szavakhoz magyar toldalékokat kapcsolunk, a szóvégi a, e, o és ö kiejtésbeli megnyúlását az írásban is jelöljük, avagy ha a szóvégi magánhangzó eleve megnyúlt, azt megtartjuk (lymphocyta, lymphocytás, lymphocyták, lymphocytákat; vesicula, vesiculák, vesiculákban). Az ae végződésű szavakban a szóvégi megnyúlás nem érvényesül, mert a szóvégi ae-val jelölt, de már kiejtésében é-ként megjelenő magánhangzó önmagában is hosszú

8.5.5.2. Idegenes írásmódú szó + idegen toldalék (latin eredetű képző)

Idegen képző

Az idegenesen írt szavakkal társított idegen képzők írásában nem jelöljük a szóvégi a, e, o és ö kiejtésbeli megnyúlását, mivel az ilyenforma szavak a forrás- és nem a magyar nyelvben alakulnak ki (vertebra, vertebralis).

Latin eredetű képző esetében az ékezetes -ális/-áris formát helyteleníti az orvosi nyelv és az -alis/-aris formát javasolja, mert a szó végén csak magyar toldalék kapcsolódásakor nyúlnak a magánhangzók, latin toldaléknál nem, ezért pl.: abdominalis és NEM abdominális.

A teljes szó fonetikus átírása (nem csak a képzőé) csupán néhány, a köznyelvben meghonosodott szó esetében megengedhető, pl.: orális, fokális, aktuális.

A latin -icus végződést nem lehet magyaros -ikus formában alkalmazni, kivéve, ha az egész szót magyarosan írjuk, pl.: sangvinicus vagy szangvinikus.

Kevert írásmódú alakok sem javasoltak, pl.: osteoporoticus és NEM osteoporotikus.

Amennyiben a szókapcsolat egyik tagja csak magyarosan írható, akkor a szókapcsolat is magyaros jellegűt kap, pl.: extracelluláris tér, extracelluláris folyadék.

8.5.6. Összetett embertani szavak írása

Az összetett szavak legkevesebb két szóösszetételi tagból (elő- és utótag) állnak. A szóösszetételi tagok mellé- és alárendelő viszonyban lehetnek egymással. A mellérendelő szóösszetételeket szokásosan kötőjellel társítjuk, az alárendelő szóösszetételeknél azonban már szaknyelvi megfontolások is érvényesülnek. Az alárendelő szóösszetételek egybe- vagy kötőjeles írását a szótagszám és a szóösszetételi tagok száma szabályozza az ún. 6:3-as szabály szerint.

A 6:3-as szabály

A két egyszerű közszóból/szakszóból alakult összetételeket egybeírjuk, akárhány szótagból is állnak, pl. értelmezésváltozás [két szóösszetételi tag (értelmezés + változás) és hét szótag].

A három vagy több szóösszetételi tagból álló, ún. többszörös összetett szavakat, ha

- a szótagok száma az összetett szó alapformájában (rag és jel és az -i képző nélküli alakjában) hat vagy kevesebb, egybeírjuk (vastagbélgyulladás),

- ha a szótagok száma hatnál több, kötőjellel társíthatjuk a két főösszetételi tag határán (petefészek-gyulladás [három szóösszetételi tag (pete + fészek + gyulladás) és hét szótag])
- az igeekötők közül, gyakorlati megfontolásból, csak a két vagy több szótagúakat tekintjük külön szóösszetételi tagnak, az egy szótagúakat nem
- az önálló jelentésű egyszerű idegen szavakat szóösszetételi tagnak számoljuk
- az önállótlan jelentésű (nincs saját jelentése) idegen szavak csak akkor tekintjük szóösszetételi tagnak, ha önálló jelentésű szóval társulnak (a carcino/karcino-szóösszetételi előtag a carcinosarcoma/karcinoszarkóma kifejezésben, mert a sarcoma/szarkóma önállóan használt szó)

A szabály hatos száma tehát a szótagok, a hármas pedig a szóösszetételi tagok számát jelöli.

Kivételes írásmód

- ha az összetételi előtag hosszú mássalhangzóval végződik, és az utótag ugyanezzel a mássalhangzóval kezdődik, a három azonos mássalhangzó közé kötőjelet kell tenni, mivel az összetételi határon egyszerűsíteni nem szabad (hossz-számítás),
- ha az egyébként egybeírandó szavak előtagja néma betűre vagy a magyarban szokatlan betűcsoportra végződik, szintén kötőjelezünk (plaque-képződés),
- kötőjelezzük az olyan szóösszetételi tagokat, amelyek kötőjelet tartalmazó taggal társulnak (A-hepatitis-fertőzés); továbbá a tagoló kötőjeles összetételek újabb szóösszetételi tagjait az első mozgószabály szerint (anyagcsere-vizsgálat – anyagcserevizsgálat-kérés).

Mozgószabályok

1. A tagoló kötőjel elmozdulása

Ha a szótagszámlálás (6:3-as) szabály szerinti tagoló kötőjellel írt szókapcsolathoz újabb szóösszetételi (főnév) vagy képzőszerű utótag társul, az eredetileg kötőjelezett szót egybeírjuk, és az utótagot csatoljuk kötőjellel.

petefészek-daganat + eltávolítás (3 szóösszetételi tag, 7 szótag) → petefészekdaganat-eltávolítás

Nem alkalmazhatjuk az első mozgószabályt az össze nem írható szerkezeteknél:

- idegen írásmódú kötőjeles szerkezeteknél (e-mail, feed-back), és az összes utótagját különírjuk (e-mail cím, feed-back rendszer),
- valódi rövidítéseknel,
- kötőjeles földrajzi neveknél,
- személynevet tartalmazó kötőjeles szerkezeteknél (Tawara-szár + blokk – Tawara-szár-blokk).

2. Különírt szókapcsolatok összevonása

Ha egy jelzős szerkezethez olyan szóösszetételi vagy képzőszerű utótagot (ritkán előtagot) teszünk, amely az egész kapcsolathoz járul, az eredetileg különírt szerkezetet egybeírjuk, és az utótagot (előtagot) kötőjellel társítjuk, a szótagszámtól függetlenül. Ha az utótag/előtag a jelzős szerkezet valamelyik tagjával kapcsolatos, nem alkalmazhatjuk a második mozgószabályt.

törött kar + gipszelés → töröttkar-gipszelés
anatómia + tantermi előadás → anatómia-tantermi előadás

Nem alkalmazzuk a második mozgószabályt

- az egybe nem írható szerkezeteknél, forrásnyelv szerint írt idegen szószerkezeteknél (tumor necrosis factor vizsgálat),
- szokatlan betűegyüttesre vagy néma betűre végződő szót tartalmazó jelzős szerkezeteknél,
- három azonos mássalhangzó kerül egymás mellé (cikk-kezdemény),
- mozaikszavas és betűjeles szószerkezetek (hibás DNS vizsgálat; x tengely szerkesztés),
- mellérendelő kötőjeles szerkezeteknél (orvosi-embertani nyelv tanítás).

Idegen szót tartalmazó szóösszetételek

Ha egy idegen írásmódú szó összetételt alkot egy magyaros írásmódú utótaggal, elvileg írhatjuk egybe vagy kötőjellel, de akár külön is, az orvosi nyelvben mégsem.

Az, hogy egy szóösszetétel egy vagy több tagja idegen szó, nem változtatja meg az egybeírásra vonatkozó szabályokat.

Az orvosi helyesírásban elterjedt volt a „magyar” és az „idegen” szavak kötőjeles alkalmazása, és egyes nyelvészek és az orvosok többsége a mai napig elfogadhatónak tartja, de a jelenlegi szabályozás a szavak közvetlen egybeírását írja elő. Pl. vitaminhiány, atomsúly, pancreasmirigy, thymusműködés. (Ez utóbbiak magyarosítása tiltott, tehát nem lehet pl. pankreásmirigy.)

Ha az idegen írásmódú előtag utolsó betűje a magyarban is megszokott hangértékkel rendelkezik, a két szót egybeírjuk, pl.: pancreasmirigy.

Kötőjelet akkor használunk, ha az idegen írásmódú előtag néma betűre végződik, vagy amikor az utolsó kiejtett hangot a magyar orvosi nyelvben szokatlan betűegyüttes jelöli. Ilyen szavak a latinban nagyon ritkák (de például az angol nyelvben gyakoriak).

A két elemből álló idegen előtagot nem írhatjuk egybe, ezért teljes különírást kell alkalmazni, pl.: Staphylococcus aureus fertőzés (ilyen esetekben az orvosi nyelv inkább a körülírást javasolja: Staphylococcus aureus okozta fertőzés).

8.5.7. Bekezdés

A magyar helyesírás szabályai a bekezdést nem szabályozzák, mert ez főleg tipográfiai kérdés. A magyar írásgyakorlatban a bekezdés mindig beljebb kezdéssel különül el. A bekezdés alaki jelölője a bekezdés első sorának beljebb kezdése, de szokásban van az első bekezdés első sorának sor elején való kezdése is.

8.5.8. Évszámok, évszámcsoportok, keltezés

Az évszámot arab számmal írjuk, a teljes keltezésben utána pontot teszünk. A hónap neve teljesen kiírható vagy rövidíthető, jelölhető római vagy arab számmal is. A napot arab számmal írjuk, s utána pontot teszünk, vagy a számjegyhez (pont nélkül) kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot, pl.:

- 2014. február 28. / 2014. febr. 28. / 2014. II. 28. / 2014. 02. 28.
- 2014. febr. 28-a, 2014. 02. 28-án

Pontot teszünk az évszám (évszámcsoporthoz) után, ha az utána következő hónapnévvel vagy időjelölő szóval nincs nyelvtani viszonyban, pl.:

- 1848. március 9.
- 1848. márciusban (de: 1848 márciusában)
- 1526. augusztus folyamán (de: 1526 folyamán)
- 1848. áprilisi
- 1848. évi
- 1848. március–áprilisban
- 1849. tavaszi–nyári
- 1848. október végén (de: 1848 októberének végén)

Összekapcsolt sorszámnevek esetén csak a második szám után kell kitenni a pontot, például:

- 1848-1849. vagy 1848/1849. vagy 1848-49. vagy 1848/49. évi
- 1849. április 28–30.
- 20–21. század vagy XX–XXI. század

Két (majdnem) teljes dátum összekapcsolásakor nagykötőjel, és mindkét dátum végére pontot kell tenni, pl.:

- 1849. április 11. – 1848. október 10.
- 1849. I. 15. – VIII. 23.

Ha keltezésben a napok sorszáma után névutó következik, a számok után pontot vagy kötőjeles birtokos személyjelet kell tenni, pl.:

- 1213. december 20. és 31. között vagy 1213. december 20-a és 31-e között
- 2000. december 10. óta vagy 2000. december 10-e óta.

A valamettől valameddig tartamot néha két (majdnem) teljes dátum összekapcsolásával jelöljük. Ilyenkor a nagykötőjel egyik oldalon sem tapad, hogy a két keltezés jól elkülönüljön egymástól, és a nagykötőjel előtti dátum végére pontot kell tenni, pl.:

- 1014. április 11. – 1016. október 10.
- 2003. I. 15. – VIII. 23.

Az évszámok után a következő esetekben nincs pont:

- a) Ha az évszámot (évszámcsoporthoz) névutó vagy névutóból képzett melléknév követi, vagy ha az évszám (évszámcsoporthoz) birtokos jelzője egy másik szónak, nem teszünk utána pontot, pl.:
 - 1848 előtt
 - 1849 mártírjai
 - 1867 és 1896 között
 - 1526 augusztusában
- b) Nem teszünk pontot az évszám (évszámcsoporthoz) után, ha a mondatban az alany szerepét tölti be, pl.:
 - 1492 fordulópont az emberiség történelmében.
- c) Elhagyható a pont egyéb esetekben is: sírfeliratokon, emléktáblákon, könyvek címlapján, zárójelbe tett évszámok mellől, pl.:
 - A mohácsi vész (1526) máig emlékezetes történelmi esemény.
- d) Az évet és a napot jelölő számjegyekhez a toldalékok pont nélkül, kötőjellel kapcsolódnak, pl.:
 - Magyarország 1514-ben
 - 1848. márc. 15-én

8.5.8.1. Korok

Értelmező kéziszótárunk a kor főnévnek ötféle jelentését tárgyalja:

- A történelem valamely időszaka. A felvilágosodás kora; Széchenyi kora.
- A földtörténet egy-egy szakasza. Geológiai korok.
- Életkor. Élemedett kor. Kifejezésekben: öregedés, öregkor. Benne van a korban.
- Tárgy, anyag meglétének és állapotának (bizonyos) időszaka. Új korában.
- Idő. Egy kor óta.

A több jelentésű kor szó többféle tudományterület nyelvén is szerepelhet önálló szóként, különböző szó szerkezetek alaptagjaként és összetételek elő- vagy utótagjaként. Néhány példaszó középiskolai tankönyvekből:

- történelem: bronzkor, őskor, őskőkor, reformkor, kuruc kor, pogány kor, történelem előtti kor, Anjou-kor, Árpád kora;
- biológiai könyvekből: csecsemőkor, életkor, felnőttkor, gyermekkor, matuzsálemi kor, serdülőkor;
- művészettörténet: barokk kor, modern kor, reneszánsz kor;
- nyelvtan: nyelvméltos kor, nyelvméltatlan kor, ómagyar kor, kései ómagyar kor;
- földrajz: miocén kor, paleocén kor, pleisztocén kor

A példaként felsorolt szavak azt mutatják, hogy a kor szót tartalmazó szerkezeteket nem egyetlen helyesírási szabály alapján írjuk le, hiszen egyaránt van példa egybeírásra, különírássra és kötőjelezésre. A helyesírási szabályzat (AkH. 1984) ide vonatkozó iránymutatásai:

AkH. 107. b) ha a tagok együttes jelentése más, mint az előtag és az utótag jelentésének összege, akkor a kapcsolatot egybeírjuk, pl. hőskor

AkH. 114. minőségjelzőként nemcsak melléknév, hanem főnév is állhat, amelyet általában különírunk az alaptagtól, de a fajtajelölő főnévi minőségjelzős alakulatokat egybeírjuk, pl. csecsemőkor, felnőttkor, fiatalkor, kamaszkor, serdülőkor

AkH. 128. a) a birtokos jelzős szókapcsolatok azon fajtáját, amelyben a birtokszón birtokos személyjel jelzi a kapcsolat típusát, általában külön írjuk egymástól, pl. Árpád kora, Árpád korabeli

AkH. 128. c) a jelöletlen, azaz birtokos személyjel nélküli szerkezeteket egybeírjuk, pl. életkor

AkH. 168. egy- vagy többelémi személynevek és köznevek gyakran lépnek egymással valamilyen jelöletlen összetételnek tekinthető kapcsolatba, ilyenkor a személynév és a köznév szoros összetartozását kötőjellel érzékeltetjük, pl. Árpád-kor, Erzsébet-kor

AkH. 169.; 140. az olyan összetételszerű kapcsolatokat, amelyek egy- vagy többelémi személynevek és többnyire -i, -beli, -s, -ú, -ű, -jú, -jű képzős melléknevek együtteséből állnak, kötőjellel fűzzük össze, pl. Árpád-kori, Erzsébet-korabeli

Viszont helytelen pl. a IV. Béla-kori írásmód. Jelöletlen összetételként (IV. Béla-kor) sem a köznyelvben, sem a szaknyelvben nem használatos a két szó kapcsolata. A birtokos személyjeles IV. Béla kora alakulattal nevezzük meg IV. Béla király uralkodásának időszakát. A jelölt szerkezetek melléknévi formája: IV. Béla korabeli vagy IV. Béla kori. A viszony jelöltsége ezekben az alakokban is megmarad, tehát a tagokat változatlanul külön kell írunk.

Helyesírásunk értelemtükröző, az Árpád-kori és az Árpád kori két alak kétféle jelentést hordoz. Az azonos szóalakokban a kötőjel megléte egyértelműen az Árpád-ház korára utal, hiánya pedig Árpád vezér korára.

8.5.8.2. Századok

A századok egyaránt írhatók betűkkel és római/arab számjegyekkel. A betűírást folyamatos szövegben részesítik előnyben, de csak ha a szóalak rövid. A nem folyamatos szövegekben a számjegyekkel történő írás a bevett gyakorlat. Tehát egyaránt helyes:

- tizedik század,
- 10. század,
- X. század.

8.5.9. Római számok

Használatuk leginkább olyankor tanácsolható, ha az arab számokkal szemben megkülönböztető vagy tagoló szerepük lehet, pl.: IV/3-as tábla.

A szakmai szokások is tiszteletben tartandók, pl.: IV. ágyéki csigolya, X. agyideg.

Általában sorszámnévként jelennek meg, ilyenkor pontot teszünk utánuk, pl.: XXI. század (és NEM XXI.-ik század). Az oldalszám elvileg sorszámnév, ezért pontot kellene tenni utána, de a kiadói gyakorlatban az oldalszámok után nem tesznek pontot, függetlenül attól, hogy arab vagy római számozással látták el az oldalakat.

Egyaránt helyes pl.: 3. kötet vagy III. kötet, 16. század vagy XVI. század, XIX. kerület vagy 19. kerület.

8.5.10. A földrajzi nevek

Magyarország fontosabb hivatalos földrajzi neveit Magyarország Földrajzinév-tára tartalmazza.

Ha egy földrajzi név egyelemű (azaz egyetlen egyszerű szó), az alapformát nagybetűvel, az -i képzős származékot kisbetűvel kezdjük, pl.:

- Európa, európai
- Duna, dunai
- Tamási, tamási
- Magyarország, magyarországi
- Biczó István-kert, Biczó István-kerti
- József Attila-lakótelep, József Attila-lakótelepi
- Füredi úti lakótelep, Füredi úti lakótelepi
- Hollóháza, hollóházi

Ha egy földrajzi név egy földrajzi köznévből és egy eléje járuló közszóból vagy tulajdonnévből áll, a nagybetűvel kezdett előtaghoz kötőjellel kapcsoljuk a kisbetűvel kezdett utótagot. Az -i (-beli) képzős származékokban ha az alapforma előtagja tulajdonnév, ennek nagy kezdőbetűjét megtartjuk, egyébként az alakulatot kisbetűvel kezdjük, pl.:

- Arany-patak, arany-pataki
- Velencei-tó, velencei-tói v. -tavi

- Dunántúli-középhegység, dunántúli-középhegységi
- Dunazug-hegység, Dunazug-hegységi
- János-dűlő, János-dűlői
- Szent Anna-tó, Szent Anna-tói v. -tavi
- Balaton-felvidék, Balaton-felvidéki
- Délkelet-Magyarország, délkelet-magyarországi
- Győr-Moson-Sopron (megye), győr-moson-soproni

A háromelemű földrajzi nevek -i képzős származékokban megtartjuk az alapul szolgáló nevek tagjainak kötőjeles kapcsolását, a közsői tagokat kisbetűvel, a tulajdonnévi tagokat nagybetűvel kezdjük, pl.:

- Alcsi-Holt-Tisza, alcsi-holt-tiszai
- Belső-János-dűlő, belső-János-dűlői
- Kelet-Közép-Európa, kelet-közép-európai
- Kelet-európai-síkság, kelet-európai-síksági
- Holt-Tisza-berek, holt-Tisza-bereki

A mai és a történelmi államnevekben minden tagot külön szóba írunk, valamint az és kötőszó kivételével nagybetűvel kezdünk. Az ilyen nevek -i (-beli) képzős származékában megtartjuk a különírást, de az alkotó tagokat általában kisbetűvel kezdjük, csak a tulajdonnévi (vagy annak tekintett) elemeket hagyjuk meg nagy kezdőbetűsnek, pl.:

- Egyesült Királyság, egyesült királysági
- Amerikai Egyesült Államok, amerikai egyesült államokbeli
- Római Birodalom, római birodalmi
- San Marino Köztársaság, San Marino köztársasági
- Ipoly Eurorégió, Ipoly eurorégióbeli

A mai és a történelmi államrészek nevében a kis kezdőbetűs járás, kistérség, városkörnyék, bánság, terület, megye, régió, grófság, állam stb. utótagot különírjuk az előtte álló névrészekről, akárcsak a közterületek nevében a kis kezdőbetűs utca, út, tér, köz, híd stb. szót, pl.:

- Ungvári járás, ungvári járási
- Baranya megye, Baranya megyei
- Váci utca, Váci utcai
- Erzsébet híd, Erzsébet hídi stb.
- Duna-Tisza köze, Duna-Tisza közí

8.5.11. Kötőjel

Az embertani–orvosi–biológiai szakkifejezések alkalmi (mellérendelő) kapcsolatát vagy kötőjellel, vagy nagykötőjellel fejezzük ki. A kétféle írásforma jelentéskülönbséget tükröz.

Kötőjellel társítjuk az alkalmilag kapcsolódó szakkifejezéseket, ha a mellérendelés a szóösszetételek egészére vonatkozik („és” viszonyt jelölő mellérendelések, a szószerkezet elő vagy utótagja közös), pl. kéz-láb törés, ahol a mellérendelés az egész szószerkezetet (kéz-láb törés) érinti. Az ilyen szerkezetek másként is írhatók, jelen esetben: kéztörés, lábtörés; kéztörés és lábtörés; kéz- és lábtörés.

Ha a mellérendelés a szóösszetételnek csak az utó-, ritkábban előtagjára terjed ki, a mellérendelést nagykötőjellel írjuk, pl. ideg-izom átmenet, itt a szószerkezetnek csak az egyik tagja (ideg-izom) lép egymással mellérendelő kapcsolatba.

Ugyancsak nagyköötőjellel társítjuk a valamitől valameddig viszonyt jelölő szakkifejezéseket, pl. talp–térd távolság, L2–L4 törés; két vagy több nép/nyelv és szakpár alkalmi kapcsolatát, pl. görög–latin, biológia–kémia; és a tulajdonnevek alkalmi kapcsolatát is, pl. Szent-Györgyi–Krebs-ciklus (köötőjel, nagyköötőjel, köötőjel; az utótagot a mellérendelt tulajdonnevekkel köötőjellel társítjuk, minden más esetben különírjuk).

Ha a valamitől valameddig tartó viszonyt nem ragos alak fejezi ki, akkor nagyköötőjel használatos: január–március hónapban (január elejétől március végéig); a 10–50. oldal (a 10. oldaltól az 50. oldalig); Pécs–Budapest (Pécsről Budapestig). Tehát az irodalomjegyzék oldalszám-megadásánál is nagyköötőjel használatos: Anthropologiai Közlemények 3:111–120.

Ha a köötőjellel társított egyik vagy mindkét tag toldalékot (képzőt) kap, az nem változtat az eredeti írásmódon.

Nagyköötőjelet szavak között a következő esetekben szokás használni:

- a) két vagy több nép (nyelv, stb.) nevének kapcsolatát nagyköötőjellel érzékeltetjük, pl.:
 - angol–magyar (szótár) (utolsó tagjához köötőjel nélkül kapcsoljuk a toldalékokat: a magyar–angolban),
 - biológia–kémia (tanár),
 - Osztrák–Magyar Monarchia.
- b) két vagy több tulajdonnév kapcsolatát nagyköötőjellel érzékeltetjük, pl.:
 - Hadrovics–Gáldi (szótár) (utolsó tagjához köötőjel nélkül kapcsoljuk a toldalékokat: a Hadrovics–Gáldiban).
- c) nagyköötőjellel fűzzük egymáshoz az olyan szavakat, amelyek valamitől valameddig viszonyt érzékeltetnek, pl.:
 - Budapest–Bécs (utolsó vagy mindkét tagjához közvetlenül kapcsoljuk a toldalékokat: Budapest–Bécsen át, budapest–bécsi),
 - 1983–1984. évi,
 - a 128–9. lapon (128–9.-en),
 - kelet–nyugat irányban (kelet–nyugati),
 - június–augusztus hónapban.
- d) bonyolultabb esetekben a nagyköötőjel nem tapadva is illeszkedhet a tagok közé, pl.:
 - 2011. április 25. – 2012. május 13.,
 - Szójuz–24 – Szaljut–5 űrkomplexum.

8.5.12. Pont és kettőspont

Pontot teszünk a keltezésben az évet, a hónapot és a napot jelölő szám után, pl.:

- 1848. III. 15.

Kettőspontot teszünk a szerző neve és az írásmű címe közé akkor, ha a nevet és a címet mondattani viszonyítás nélkül említjük egymás mellett (felsorolásban, katalógusban stb.), pl.:

- Vörösmarty: Csongor és Tünde.

Birtokos szerkezetben azonban a név és a cím közé nem teszünk kettőspontot, pl.:

- Arany János Toldija fellelkesítette Petőfit.

Pont nélkül írjuk

- az égtájak rövidítését: D (= dél), ÉK (= északkelet),
- a vegyjeleket: S (= kén), Cl (= klór),
- a fizikai mennyiségek jelét: a (= gyorsulás), v (= sebesség)
- a matematikai jelöléseket: log (= logaritmus), sin (= szinusz),
- olyan rövidítések után, amelyeknek a vége teljes összetételi tag: Bpest (= Budapest).

8.5.13. Mértékegységek és jelek

A mértékegységek nevének, illetve jelének egy részét a nemzetközi SI (Système International d'Unités) mértékrendszer határozza meg. Lehetnek latin betűvel jelölt mértékegységek, pl.: cm (= centiméter v. centi), m (= méter), km (= kilométer), kB (= kilobyte), MB (= megabyte). Részben görög betűvel jelölt mértékegység pl.: μm (= mikrométer).

Szóköz nélkül kapcsolódik a számhoz

- a fokjel (90°),
- a százalékJel (100%),
- az ezrelékJel (1000‰)

Szóközzel áll a mérőszám után

- a Celsius-fok jele (25°C),
- rövidített mértékegységek, pl.: 12 m, 2500 Ft, 3 kg, 60 s.

A toldalékok mindig olyan alakjukban járulnak a rövidítésekhez és a jelekhez, amilyenben a kiejtett formákhoz kapcsolódnának (tehát tekintetbe vesszük az illeszkedés és a hasonulás szabályait, kiírjuk az esetleges előhangzót is), pl.:

- u.-ban (= utcában),
- ÉK-en (= északkeleten),
- K-ot (= káliumot),
- m^2 -es (= négyzetméteres),
- $^\circ\text{C}$ -on (= Celsius-fokon),
- mm-beosztás.

8.5.14. Rövidítések és betűszók

Rövidítések

- jelszerű rövidítés: pont nélküli (pénzfajták rövidítései, égtájak rövidített alakjai, mértékegységek rövidítései, fizikai mennyiségek jelei és a vegyjelek; helyesírásukat nemzetközi szokások, szabványok határozzák meg)
- valódi rövidítés: ponttal jelölt rövidítés

Egyszerű (nem összetett) szavakat általában a szó kezdőbetűjével rövidítünk, pl.: n. = nervus. Anatómiában a nervus szó többes számának a megszokott rövidítése nn., melynek feloldása nervi, vagyis kivételesen, de az orvosi latinban nem egyedi módon a kezdőbetű kettőzésével érzékeltetjük, hogy több idegről van szó. A gl. = glandula többes száma: gll. = glandulae, ez esetben pedig a betűcsoportnak az utolsó betűjét, az l-t kettőzik.

Az összetett szavak rövidítése többnyire az elő- és utótag kezdőbetűjével történik, egymás mellé írva őket, a végén ponttal lezárva. Pl.: fvs. = fehérvérsejt, vvt. = vörösvértest.

Szókapcsolatok rövidítése annyi ponttal és szóközzel elkülönített tagot tartalmaz, ahány különírt szóból áll a teljes szerkezet, pl.: j. o. = jobb oldal.

Nincs olyan szabály, hogy egy fogalom csak egyféleképpen rövidíthető.

Betűszók

többszavas kifejezés kezdőbetűiből jönnek létre, többnyire tulajdonnevekből és intézménynevekből, pl. SZTE = Szegedi Tudományegyetem, de köznévi betűszók is léteznek, pl.: tbc = tuberkulózis. A tulajdonnévi betűszókat csupa nagy-, míg a köznéveket csupa kisbetűvel jelöljük. (A tbc betűszó tébécé alakváltozatban is létezik, a betűző kiejtésnek megfelelően leírva, hasonlóan mint a tv és tévé, WC és vécé.)

Néhány szaknyelvi betűszó egyszerre tartalmaz kis- és nagybetűket, pl. mRNS = messenger RNS. Sok orvosi nyelvi betűszó írásformája idegenes, de teljes alakjuk már magyaros, pl.: CT = komputertomográfia.

A rövidítések és a mozaikszók toldalékolása

A rövidítések toldalékolása mindig a teljes alakhoz igazodik, és figyelembe kell venni a hangkapcsolódási szabályszerűségeket, pl.: gl.-val = glandulával.

Ha a rövidített idegen szó utolsó betűje másként ejtendő, akkor a rövidített alak esetén is ugyanúgy jelöljük a teljes hasonulást, pl.: a nervus szó -val/-vel ragos alakjának helyes írásmódja nervusszal (nem pedig nervussal), ezért a rövidített alak n.-szal (nem pedig n.-sal vagy n.-val).

A betűszókhöz a kiejtett alakjuknak megfelelően kapcsoljuk a toldalékokat, pl.: DNS-sel [déenessel].

Rövidítésekkel és mozaikszókkal alkotott összetételek

A rövidítésekhez és a mozaikszókhöz mindig kötőjellel kapcsoljuk az összetételi utótagokat, pl.: rtg. + felvétel = rtg.-felvétel, DNS + vizsgálat = DNS-vizsgálat.

8.5.15. Kiegészítő betűk és számok

A kiegészítő betűk és számok írására az embertani/orvosi/biológiai irodalomban nincs bevett nemzetközi vagy magyar gyakorlat, és a helyesírási szabályzatban sem találunk állásfoglalást a kiegészítő betűk alcsoportjaival kapcsolatban. Általában a nemzetközi folyóiratokban megjelenő formákhoz próbál mindenki igazodni, de az írásmódok sokszor egy kiadványon belül sem egységesek.

Kiegészítő betűk

- betűjelek: az abc jelzőszerű betűje, egyet jelöl a sok hasonló közül (B épület)
- tartozékbetűk: a magyar vagy görög abc tartozékszerű betűje, valami nevének a része (B-vitamin), a betűnek kijelölő/megnevező szerepe van, önálló fogalmi jelentése nincs
- betűszók: az abc önálló jelentésű betűje, egy szakszó egyetlen betűvel helyettesített rövid formája (B-limfocita)

Kiegészítő számok

- jelölőszámok: a betűjelet kiegészítő számok (B2 épület)
- tartozékszámok: valami nevének a részét képező arab vagy római számok (B6-vitamin)

Ha az adott szakkifejezés több csoportot is magába foglal, akkor általában a főcsoportok jelölésére nagybetűt, az alcsoportok jelölésére kisbetűt, az alformák jelölésére pedig görög betűt alkalmaznak, pl. HbA_{1c}, TGFβ₁. A görög és római számok értelmezése között nincs különbség, de ez utóbbiakat általában már csak a hagyomány őrzi, pl. MHC I, mert betűszavakkal egybeírva zavarók lehetnek (pl. MHCI).

Az indexbe tett tartozékszámok és betűk egyaránt elfogadottak, pl. B₁₂-vitamin, B₁₂-vitamin. A szakszavakat és a tartozékbetűket vagy tartozékszámokat ún. szerkezeti kötőjel kapcsolja egybe, amihez további szóösszetételi tagokat szintén kötőjellel kapcsoljuk, pl. C-vitamin-hiány. Nemzetközi szinten az 1979-től tevékenykedő Human Gene Nomenclature Committee (HGNC, Emberi Génnevezéktani Bizottság) ezirányú állásfoglalásai lehetnek irányadók, amelyek egyre inkább a probléma megszüntetése irányába mutatnak, pl.:

- ha a jelölésben korábban görög betűk vagy római számok voltak, akkor legyen új megnevezés csak latin betűkkel és arab számokkal

- a nevek görög előtagját cseréljük latin nagybetűre (pl. α -galactosidase: α Gl helyett AGL)
- mindent egy sorba írjunk, ne használjunk indexeket
- az első írásjel mindig nagybetű

8.5.16. Tömeg és súly

A tömeg és a súly nem ugyanaz, de sajnos az embertani cikkekben is gyakran és következetesen rosszul használják a súly szót, pl. „a hamvak súlya 448 g”.

A tömeg a fizikai testek anyagmennyiségét jellemzi; a tehetetlenség mértéke, jele: m, mértékegysége: kilogramm (kg). A súly erő, amellyel a test (a Föld nehézségi erejének hatására) az alátámasztási pontot nyomja, vagy a felfüggesztési pontot húzza, jele: Q, mértékegysége: newton (N). A gravitációs térerősség a Földön változó mennyiség, többek között a földrajzi szélességtől és a tengerszint feletti magasságtól függ. Magyarország földrajzi szélességén a gravitációs térerősség 9,81 N/kg, ezért az 1 kg tömegű nyugvó test súlya 9,81 N.

Jelen példában a hamvak tömege 448,00 g, a hamvak súlya pedig 4,39 N, de csak addig, amíg a hamvakat nem szállítjuk északi vagy déli irányba. A tömegük természetesen változatlan marad.

8.5.17. Szakzsargon

Minden emberi közösség, bármi is összetartozásának alapja (jelen esetben a szakma, a hivatás) előbb-utóbb megteremti a maga sajátos nyelvhasználatát, szókincsét, kifejezésrendszerét. Ez a rendszer természetesen szervesen illeszkedik a magyar nyelv rendszerébe, mégis sokszor csupán az adott közösség tagjai, a beltágok értik.

Zsargonkeletkezési módok:

- barátságosított szakszavak: tüdőgyulladás - tüdőgyuszi / tüdőnyuszi, Streptococcus baktérium – sztreptogombóc / sztreptokókusz, tumor - tumi, tumcsi, tumesz
- rövidítő-becéző formák: discus hernia – dizsi / diszkó
- eufemizálás, kímélés / bántás, titkolózás: alkoholista - etiles, hidroxilos, hidroxietiles, fogyasztó, abúzor, heparátor, steril torkú, etilapu, etilanyu, pumukli / pumesz / pumcsi, neoplasma / daganat - neoplazma, neoplázia, neop, tumor cerebri / agydaganat – tucer, áttét / metastasis - metaszt (metasztos), meta (metás), met (metes), metkó (metkós)
- rövidítés: decubitus / felfekvés – deku, infúziót adni – fundizni
- vulgarizálás, szakszó társalgási helyzetbe való átvitele - reggel viszonylag benignus volt a forgalom; nagyon malignusan állt a dologhoz

8.5.18. Angol, broken English, angomagy

Napjaink nemzetközi nyelve az angol. Elengedhetetlen egy közös nyelv a nemzetközi érintkezésben és kapcsolattartásban. A fogalmak pontos körülhatárolása is elengedhetetlen, és ennek érdekében nemzetközi erőfeszítések történtek, hiba lenne minden országnak saját meghatározásokat megfogalmazni, áttekinthetlenné tenné a helyzetet. A közös nyelv és a közös értelmezés a határok nélküli kutatás elengedhetetlen része. Ez azonban nem vezethet a hazai tudományos nyelv elsovasztásához. Számos oka lehet az angol térhódításának, a nyelvészek napjainkban leginkább a számítógépeket, és a hozzájuk kapcsolódó technikai

kifejezéseket teszik felelőssé, és az interneten keresztül folyó kapcsolattartás még hangsúlyosabbá tette e nyelvi mozzanatot.

Az angol (eredetű) szavak nemcsak gazdagítják, hanem általában szegényítik is a magyar nyelvet (pl. az információ szó a nyelvészek szerint 29 magyar szót szorított ki). A tendencia legszembetűnőbb példái a magyar orvosok szakmai rendezvényeinek magyar nyelvű meghívói, mert abban magyar szavak már csak legfeljebb jövevényszavakként fordulnak elő (konferencia, workshop, szimposium, regisztráció, credit).

Az „egységes” angol tudományos nyelv azonban nem csak a nemzeti nyelvekre hat, hanem rontja az angolt is. A sok, nem angol anyanyelvű tudós közismerten nem angolul beszél és ír, hanem az ún. „broken English”-t használja.

Az embertani szakkikkekben, ahogy az orvosi szakkikkekben is, terjed az angol szakkifejezések használata, és az eredetileg görög–latin kifejezések angolos írásmódja is. Az angol nyelv uralma már a fogalmazásunkat is rontja és hatással van a gondolkodásmódunkra is. A fogalmazástorzulás következtében sem nem angol, sem nem magyar, hanem valamilyen öszvér nyelvi mondatok keletkeznek, Bösze Péter nyomán ezt angomagyos írásmódnak nevezik.

Példa: „Több vizsgálat eredményei azt sugallják...”

- a többes szám halmozott használata az angol szerkezet (results of several studies) hatása: a több vizsgálat egyes számú főnévi szószerkezet, birtokos jelzői szerepben, alaptagja is egyértelműbb egyes számban
- a több vizsgálat kifejezés is angol indíttatású, magyarul: vizsgálatok (akkor lehet jogosultsága, ha nem az összes, hanem csak a vizsgálatoknak egy része sugallja azt a valamit)
- a sugallja ebben a szövegkörnyezetben az angol seems to be kifejezés magyarítása. Az angol szeret általánosan, felelősséget nem vállalva fogalmazni, például: úgy tűnik (de mosom kezeimet, ha nem így van)

I'M A
~~ANTROPOLOGIST~~
~~ANTHROPOLOGIST~~
~~ANTIPOHOLOGIST~~
I LOOK AT SKULLS

9. SZAKNYELVI KÉRDÉSEK

Az orvosi nyelvet ápolók jelentős része úgy gondolja, hogy a hagyományos orvosi görög–latin nevezettan (terminológia, terminus technicusok) nem lesznek hosszú életűek, mert fel fogja váltani, amit a nemzetközi folyamatok hoznak. Vagyis már nem az a kérdés, hogy ragaszkodjunk-e vagy sem a hagyományos görög–latin szakkifejezésekhez, hanem az, hogy magyar nevezetek legyenek helyettük, nem pedig angolok. Ha a magyar nevezetek terjesztése folyamatos, az egyetemen már azokat oktatjuk, a jövő nemzedékei számára már természetesen lesznek. Ugyanakkor nem szabad a magyar nyelvet a konyhanyelv szintjére süllyeszteni, a tudományban is használni kell, nem csak a hétköznapiakban. Ha a társadalom nem érti a tudományos nyelvet, félművelt lesz. Korunk a szaknyelvek, tudománynyelvek újításának kora, és ha nem lépünk, a magyar nyelvünk elveszti versenyképességét.

Az orvosi helyesírás csak egyike a szaknyelvi helyesírásoknak, az embertani helyesírás pedig egy másik (is lehetne), ezért indokolt az embertani helyesírás önálló vizsgálata.

A szaknyelv olyan nyelvhasználati változat, amelyet valamilyen speciális tevékenységhez kötődő specifikus célú beszédszándékok kifejezésére használnak. Az embertani szaknyelv olyan nyelvváltozat, amelyet elsősorban a biológiai antropológia, a történeti embertan és a humánbiológia (esetenként természettudomány vagy egészségügy) területén dolgozó szakemberek használnak egymással folytatott kommunikációjukban.

A szaknyelvek speciális szókincsének van olyan rétege, amelynek helyes írásmódja a köznyelvi helyesírás szabályrendszere alapján nem oldható meg, ezért minden szaknyelvhez saját helyesírási rendszert kell kidolgozni.

Az idegen szavak írását a magyar helyesírás szabályai, illetve az Orvosi helyesírási szótár szabályozza, ezeket a műveket tekintjük alapforrásnak, az ettől való eltérés helyesírási hibát jelent. De a szaknyelvi helyesírás sem kőbe vésett törvény, hanem egy, a szaknyelvvvel párhuzamosan fejlődő és változó rendszer, ami nem dogmákat véd, hanem egymás minél pontosabb megértését segíti.

A szaknyelvi helyesírási szójegyzékek, szabályzatok, szótárak azokat a sajátos helyesírási szabályokat alkalmazzák, amelyekre az adott tudományok művelőinek tudományos munkájukhoz szükség van. De ezeket a sajátos helyesírási szabályokat nem a szótárak szerkesztői végzik, hanem maguk az adott szakma művelői. A szaknyelv művelése, a helyesírás szabályozása csak akkor lehetséges, ha az adott szakterület képviselői részéről igény jelentkezik erre.

Néhány példa szaknyelvi helyesírási művekre:

Biológia	- Az MTA Zoológiai Bizottsága (1959) A magyar állatnevek helyesírási szabályai. Állattani Közlemények 47:17–26- Gozmány L (1994) A magyar állatnevek helyesírási szabályai. Folia Entomologica Hungarica 55:429–445- Priszter Sz (1986) Növényneveink. Magyar–latin szógyűjtemény. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.- Priszter Sz (1988) A nagygyomók magyar és latin névjegyzéke. Mikológiai Közlemények. Clusiana. 1988(1-2):1–158- Priszter Sz (1998) Növényneveink. Mezőgazda Kiadó, Budapest
Kémia	- MTA Kémiai Tudományok Osztálya (1962) A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai. Az MTA Kémiai Tudományok Osztályának Közleményei 17:1–292- Erdey-Grúz T, Fodorné Csányi P (szerk) (1972–1974) A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai. I–III. Akadémiai Kiadó, Budapest- Erdey-Grúz T, Fodorné Csányi P (szerk) (1977) A kémiai elnevezés és helyesírás alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest- Fodorné Csányi P, Fábián P, Hőnyi E (1982) Kémiai helyesírási szótár. Műszaki Könyvkiadó, Budapest

- Fodorné Csányi P, Horányi Gy, Kiss T, Simándi L (2008) Szervetlen kémiai nevezéktan. A IUPAC 2005. évi szabályai. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Orvostudomány - Fábián P, Magasi P (főszerk) (1992) Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest
- Benjamin K (2006) Brencsán orvosi szótár. Medicina, Budapest.
- Bösze P (2018) Magyar orvosi nyelv – Helyesírási útmutató. Medicina, Budapest.

9.1. A magyar embertani szaknyelv aktuális kérdései

A mai magyar embertani szaknyelv legnagyobb kérdései, melyben az antropológusoknak konszenzusra kell jutniuk:

- latin/görög vagy magyar terminus technikus?
- dőlt vagy sem?
- kötőjelesen vagy egybe?

Ezen kérdések kapcsán jelenleg is folyik egy kutatás, mely arra irányul, hogy a különböző antropológiai tudományos kommunikációban (pl. ismeretterjesztés, szakdolgozat, szakkikk, konferencia, egyetemi előadás) hogyan írjuk le ugyan azt a jelenséget az aktuális célközönség számára. Például az alábbi képen látható törést 60 féle (!) módon le lehet írni, ha a három feltett kérdésnek megfelelően variáljuk a lehetőségeket, illetve kiegészítjük egy negyedik kérdéssel: a latin nyelvtan szabályai szerint vagy az orvosi/anatómiai/embertani nyelvben meghonosodott (esetenként nyelvtanilag pontatlan) kifejezésekkel?

Jellegzetes példák a leírás lehetőségeire:

Csak magyar kifejezésekkel:

- Bal alkarjának egyik csontja eltört, de meggyógyult.
- Bal oldali singcsont gyógyult törése.
- Bal singcsont gyógyult törése.
- Bal singcsontfej gyógyult törése.
- Bal oldali singcsont fejének gyógyult törése.
- Bal oldali singcsont feji részének gyógyult törése.
- Gyógyult törés (bal singcsont).

Latin szavak magyaros átíratával:

- Sziniszter singcsont disztális végének gyógyult törése.
- Sziniszter singcsont disztális végének gyógyult fraktúrája.
- Sziniszter ulna disztális végének gyógyult fraktúrája.

Az anatómiai kifejezések terminus technikkussal (*dőlt/nem dőlt latin szavak*):

- Gyógyult törés (sinister ulna).
- Gyógyult törés (*sinister ulna*).
- Gyógyult törés (sinister capitis ulnae).

- Gyógyult törés (*sinister capitis ulnae*).

Latin és magyar kifejezések különböző variációkban (*dőlt/nem dőlt latin szavak*):

- Bal singcsont gyógyult fracturaja.
- Bal singcsont gyógyult *fracturaja*.
- Bal singcsont gyógyult fractura-ja
- Bal singcsont gyógyult *fractura-ja*.
- Bal ulna gyógyult törése.
- Bal *ulna* gyógyult törése.
- Bal ulna gyógyult fracturaja.
- Bal *ulna* gyógyult *fracturaja*.
- Sinister ulna gyógyult fracturaja
- *Sinister ulna* gyógyult *fracturaja*.
- *Sinister ulna* gyógyult fractura-ja.
- Sinister singcsont distalis epiphysis-ének gyógyult törése.
- *Sinister singcsont distalis epiphysis-ének* gyógyult törése.

Latin kifejezések magyar toldalékkal (*dőlt/nem dőlt latin szavak*):

- Sinister ulna sanatus fractura-ja.
- *Sinister ulna sanatus fractura-ja*.
- Sinister ulna sanatus fracturaja.
- *Sinister ulna sanatus fracturaja*.

Orvosi terminus technikusok (*dőlt/nem dőlt latin szavak*):

- Sanatus fractura (sinister ulna).
- *Sanatus fractura (sinister ulna)*.
- Sanatus fractura (capitis ulnae, sinister).
- *Sanatus fractura (capitis ulnae, sinister)*.

Nyelvtanilag egyeztetett latin kifejezések (*dőlt/nem dőlt latin szavak*):

- Sanata fractura (ulna sinistra).
- *Sanata fractura (ulna sinistra)*.
- Sanata fractura (capitis ulnae, sinister).
- *Sanata fractura (capitis ulnae, sinister)*.

Természetes módon adódik a következő nagy kérdés: a napjainkban lehetséges ötfajta kiejtés (standard restituált kiejtés, egyszerűsített magyarosított restituált kiejtés, humanista kiejtés, magyaros egyházi kiejtés, olasz hivatalos egyházi kiejtés) közül melyiket alkalmazzuk következetesen az embertani latinban?

Ezen könyv szerény kereteit is szeretnénk felhasználni arra, hogy minden biológiai antropológiával foglalkozó oktatót és kutatót felkérjünk, véleménynyilvánításával és szakmai hozzászólásával segítse a magyar embertani szaknyelv megismerését, ápolását és fejlesztését!

10. IRODALOMJEGYZÉK

Fejezet

1.1.

Irodalomjegyzék

A Gergely A, Papp R, Prónai Cs (szerk.) (2006) Kultúrák között. Hommage à Boglár Lajos. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest

A Gergely A, Papp R, Szász A, Hajdú G, Varga A (szerk.) (2010) Antropológiai – etnológiai – kultúratudományi kislexikon. MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék, Nyitott Könyv Kiadó, Magyar Kulturális Antropológiai Társaság, Budapest

Allodiatoris I (1958) A Kárpát-medence antropológiai bibliográfiája. Akadémiai Kiadó, Budapest

Anthropology, <https://anthropology.yale.edu/guide/subfields-anthropology>, 2021. 11. 11.

Anthropology, <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,703446,00.html>, 2022. 01. 28.

Anzenbacher A (2001) Bevezetés a filozófiába. Cartaphilus Kiadó, Budapest

Ágh A (1965) Marxizmus és antropológia. Valóság 8(11):42-57

Árendás Zsuzsa és Szeljak György (szerk.) Vándorló tárgyak. Bevándorlók tárgykultúrája Magyarországon. Tabula Könyvek 12, Budapest, Néprajzi Múzeum, 2014.

Bohannon P, Glazer M (szerk.) (2006) Mérföldkövek a kulturális antropológiában. Panem Kft., Budapest

Conrad K (1999) The New Ecological Anthropology. American Anthropologist. 1:23-35, doi:10.1525/aa.1999.101.1.23

Donut Anthropologist, <https://time.com/2814466/donut-anthropologist-answers-all-of-your-burning-donut-questions/>, 2022. 01. 28.

Éry K, Kralovánszky A, Nemeskéri J (1963) Történeti népessegek rekonstrukciójának reprezentációja. Anthropologiai Közlemények 7:41-90

Farkas LGy (2009) Az antropológia eltérő értelmezéséről. VI. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium Konferenciakötet, Magyar Biológiai Társaság, Budapest, pp. 61-64

Finnegan M, Marcsik A (1979) A non-metric examination of relationship between osteological remains from Hungary representing populations of Avar period. Acta Biologica Szegediensis 25:97-118

Haraszti A (2005) Alkalmazott és akcióantropológia. Világosság 2005(7-8):215-232

Harai D (2003) Katonadolog? Gondolatok a katona antropológiájáról a gépesített háborúk korában. Masszi Kiadó, Budapest

Helman CG (2003) Kultúra, egészség és betegség. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest

Hesz Á (2014) A vallás, az antropológia és az antropológusok. Ethnographia 125:216-233

International Journal of Tourism Anthropology, <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21100798106&tip=sid&clean=0>, 2022. 09. 21.

Jankovich M (1834) Egy magyar hősnek, - hihetőleg Bene vitéznek, - ki még a tizedik század elején, Solt fejedelemmel, I. Berengár császárnak diadalmas védelmében Olaszországban jelen volt, újdonna felfedezett tetemeiről, s öltözetének ékességeiről. Magyar Tudós Társaság Évkönyve 2:281-296

Kapitány Á, Kapitány G (szerk.) (1995) Jelbeszéd az életünk. Osiris-Századvég, Budapest

Kisdi B (2012) A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Piliscsaba

Kisdi B (2018) A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei. Digitális kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest

Kulcsár T (szerk.) (2014) Etnológia. Oktatási jegyzet. Ungvári Nemzeti Egyetem, Ungvár

Kunt E (1995) Fotóantropológia. Fényképezés és kultúrakutatás. Árkádus Kiadó, Miskolc-Budapest

Letenyei L (2012) Kulturális antropológia. Elmélet-történet. Typotex Kiadó, Budapest

Lipták P (1980) Embertan és emberszármazástan. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest

Felhasznált képek forrásai

Anthropology, <https://anthpop.wordpress.com/2012/08/12/what-do-anthropologists-study/>, 2022. 08. 09.

Homo sapiens in Systema naturae, <https://www.linnean.org/learning/who-was-linnaeus/linnaeus-and-race>, 2022. 09. 09.

- Lévi-Strauss C (2001) Strukturális antropológia I-II. Osiris Kiadó, Budapest
- Museum Anthropology,
<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=6000152793&tip=sid&clean=0>,
 2022. 09. 21.
- Nemes ZM (2013) Esztétika és antropológia. Az antropológiai színrevitel mint esztétikai dehumanizáció. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.
- Ortutay Gy (ed.) (1977) Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Pääbo S (1985) Molecular Cloning of Ancient Egyptian Mummy DNA. Nature 314:644-645
- Somogyvári L (2015) A kép-antropológia alapjai a neveléstudományban. Autonómia és Felelősség 2:7-19
- Steiner R (2007) Általános embertan, mint a pedagógia alapja. Genius Kiadó, Budapest
- SUNTA, <https://sunta.org/>, 2021. 11. 09.
- Szakanropológiák, <https://erettsegi.com/tetelek/filozofia/filozofia-szakanropologiak-viszonya/>, 2021. 11. 04.
- Szijártó Zs (2015): Irányzatok és korszakok a médiaetnográfia kutatásában. Replika 90:13-25
- Sztankai K (2019) A kulturális antropológia szerepe a haderőben. Doktori értekezés. Hadtudományi Doktori Iskola, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest
- Tókos K (2005) Embertan – emberismeret – önismeret: egy tantárgy(?) fejlődésrajza mint „közös tanulási, gondolkodási folyamat”. Új pedagógiai szemle 55(7-8):59-64
- Török A (1882) Ethnográfia, ethnológia és sociológia. Anthropologiai füzetek I(1):219-236
- Transforming Anthropology,
<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=5600153669&tip=sid&clean=0>,
 2022. 09. 21.
- Turay A (1987) Kozmológiai antropológia. A Katolikus Hittudományi Főiskolák jegyzetei. Hittudományi Főiskola, Szeged
- Urák I (2007) Antropológia és környezetvédelem. Egyetemi jegyzet. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár
- 1.2.1. Bartucz L (1929) Miképp fedezte fel az ember önmagát? Kis antropológia. Magyar Szemle Társaság, Budapest
- Breznyánszky L, Buda M (szerk.) (2001) A neveléstudomány értelmezései. Debreceni Egyetem, Debrecen, p 343
- Farkas Gy (1995) A történeti embertani kutatások helyzetének alakulásai Magyarországon az utolsó 50 évben. Anthropologiai Közlemények 37:13-19
- Farkas LGy (2005) Az antropológia fogalmának eltérő értelmezése. IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium Előadáskötete, Magyar Biológiai Társaság, Budapest, pp 77-81
- Farkas LGy (2014) A biológiai antropológia története. In: Gurka D (szerk.) Egymásba tükröződő emberképek. Az emberi test a 18–19. századi filozófiában, medicinában és antropológiában. Gondolat Kiadó, Budapest
- Gerő L (szerk.) (1897) A Pallas nagy lexikona, <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXBpa29ub2tfMiJdfSwgInF1ZXJ5JjogImFudHJvcG9sXHUwMGYzZ2lhIn0>, 2022. 01. 04
- Knussmann R (1988) Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Bd. I. Fischer, Stuttgart
- Kormos J (2018) A filozófia és az etika tanítása. Akadémiai Kiadó, Budapest
- MAB Titkárság (2009) A tudományterületekhez tartozó tudomány- és művészeti ágak - MAB ajánlás. Akkreditációs értesítő 14(3):13-14
- Martin R (1914) Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung, mit besonderer anthropologischen Methoden. Fischer, Jena
- UNESCO (2022) SKOS UNESCO nomenclature for fields of science and technology, <https://skos.um.es/unesco6/view.php?l=en&fmt=1>, 2022. 08. 25.
- 1.2.2. Balázs J (2017) Komplementer morfológiai és kémiai antropológiai vizsgálatok régi emberi maradványokon. Doktori disszertáció. Szegedi Tudományegyetem, Biológia Doktori Iskola, Szeged, doi: 10.14232/phd.3963
- Balázs J (2017) Komplementer morfológiai és kémiai antropológiai vizsgálatok régi emberi maradványokon. Doktori disszertáció. Szegedi

- Bodzsár É, Zsákai A (2013) Antropológiai/humánbiológiai gyakorlatok. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
- Bölcsészettudományi Kutatóközpont Archeogenomikai Intézet (2022) Mi az archeogenetika? <https://agi.abtk.hu/hu/hirek/mi-az-archeogenetika-elodeink-bennunk-vannak-1>, 2022. 05. 24.
- Debreceni Egyetem (2022) Szakorvosi vizsgálatok, terápiák. <https://setcenter.hu/antropometria>, 2022. 09. 09.
- Farkas Gy (1988) A magyar antropológia története kezdettől 1945-ig. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1987(1):81 –118
- Martin R, Saller K (1956) Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung. Bd. 1. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart
- Jurmain R, Kilgore L, Trevathan W, Ciochon RL, Bartelink EJ (2018) Introduction to Physical Anthropology, 15th Edition. Cengage Learning, Boston
- Lipták P (1969) Embertan és emberszármazástan. Tankönyvkiadó, Budapest
- Lipták P (1959) Embertan és történeti embertan. Anthropológiai Közlemények 3:111 – 120
- Lipták P (1961) On the problems of historical anthropology (paleoanthropology). Acta Univ. Szegediensis, Acta Biologica, 7:175 –183
- Pearsall DM (ed.) (2008) Encyclopedia of Archaeology. Academic Press, San Diego, ISBN 978-0-12-373962-9
- Susa É (1995) Az igazságügyi antropológia Magyarországon a 20. század végén. Anthropológiai Közlemények 37:113-123
- 1.2.3. AAA, <https://www.americananthro.org/>, 2022. 09. 07.
- ABS, <http://abs.bibl.u-szeged.hu/index.php/abs>, 2022. 01. 18.
- A tanszék története, <http://antropologia.elte.hu/~anthrop/tortenet.html>, 2022. 01. 18.
- EAA, <http://eaa.elte.hu/>, 2022. 09. 07.
- Eiben O, Gyenis Gy, Bodzsár É (1979) Tárgymutató az Anthropológiai Közlemények első 25 évfolyamához. Anthropológiai Közlemények 23:105–133
- Folia Anthropologica, <https://sek.elte.hu/biologia/kiadvanyok/foia-anthropologica?m=516>, 2022. 01. 18.
- IAPO, <https://paleodontology.com/>, 2022. 09. 13.
- MBT, http://mbt-emb.mbt-biologia.hu/gen/pro/mod/alo/alo_kiiras.php?i_szo_azo=16, 2022. 09. 07.
- PPA, <https://paleopathology-association.wildapricot.org/>, 2022. 09. 07.
- SAP, <https://www.sapweb.fr/index.php/fr/>, 2022. 09. 07.
- SJR Scimago Journal & Country Rank, <https://www.scimagojr.com/>, 2022. 09. 12.
- Tudományegyetem, Biológia Doktori Iskola, Szeged, doi: 10.14232/phd.3963
- AAA, <https://www.americananthro.org/>, 2022. 09. 07.
- ABS, <http://www2.sci.u-szeged.hu/ABS/2009/tart09c.html>, 2022. 01. 18.
- Anthropológiai Füzetek, https://adt.arcanum.com/en/view/AnthropologiaiFuzetek_01?pg=0&layout=s, 2022. 01. 18.
- Anthropológiai Füzetek, <https://trianon.nhms.hu/hu/termeszetrajzi-kutatasok-a-tortenelmi-magyarorszag-onallo-embertani-muzeum-terve>, 2022. 01. 18.
- Anthropológiai Közlemények, https://epa.oszk.hu/03100/03120/00040/pdf/EPA03120_anthropologiai_kozelemenek_23_105-133.pdf, 2022. 01. 18.
- Anthropológiai Közlemények, <https://ojs.mtak.hu/index.php/anthropkozl>, 2022. 09. 12.
- Biológiai Közlemények, https://adt.arcanum.com/hu/view/BiologiaiKozlemenek_02?pg=178&layout=s, 2022. 01. 18.
- EAA, <http://eaa.elte.hu/>, 2022. 09. 07.
- Folia Anthropologica, <https://sek.elte.hu/media/a5/8b/2021c77b50519e2a94ea690c5f0e7b37949d81ac2c39b8f3e23050dfdc27/FoliaAnthropologica1.pdf>, 2022. 01. 18.
- IAPO, <https://paleodontology.com/>, 2022. 09. 13.
- MBT, <http://mbt-emb.mbt-biologia.hu/gen/pro/mod/alo/alo>

1.2.4.

A Gergely A, Papp R, Szász A, Hajdú G, Varga A (szerk.) (2010) Antropológiai – etnológiai – kultúratudományi kislexikon. MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék, Nyitott Könyv Kiadó, Magyar Kulturális Antropológiai Társaság, Budapest

A magyar orvosi nyelv című egyetemi tantárgy vizsgatételei, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 05. 20.

Allodiatoris I (1958) A Kárpát-medence antropológiai bibliográfiája. Akadémiai Kiadó, Budapest

Bartucz L (1964) Világnézeti viták és egyéb tényezők a budapesti embertani tanszék felállításának hátterében 85 év előtt. *Anthropologiai Közlemények* 8:51-68

Farkas Gy (1988) A magyar antropológia története kezdettől 1945-ig. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1987(1), pp. 81-118, Szeged

Farkas LGy (1995) A történeti embertani kutatások helyzetének alakulása Magyarországon az utolsó 50 évben. *Anthropologiai Közlemények* 37:13-19

Farkas LGy (2020) A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya 1952 és 2019 között megtartott szaküléseinek értékelése. *Anthropologiai Közlemények* 61:87-93

Histoire de la SAP, <https://sapweb.fr/index.php/la-societe/histoire.html>, 2021. 05. 05.

Józsa L (2014) A paleopatológia születése a 19. században. In: Gurka D (szerk.) *Egymásba tükröződő emberképek. Az emberi test a 18–19. századi filozófiában, medicinában és antropológiában.* Gondolat Kiadó, Budapest, pp 227-236

Klaniczay G (1984) A történeti antropológia tárgya, módszerei és első eredményei. In: Hofer T (szerk.) *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülésszak előadásai.* MTA, Budapest, p 24

Pásztor E (2006) A koponya tudós anatómusa és az antropológia megalapítója hazánkban: Lenhossék József (1818–1888). *Magyar Tudomány* 2006(1): 2-11

Réthelyi M, Szentágothai J (2020) *Funkcionális anatómia.* Medicina, Budapest

Ruffer MA, Willmore JG (1913) Studies in palaeopathology: Note on a tumour of the pelvis dating from Roman times (250 A.D.), and found in Egypt. *The Journal of Pathology and Bacteriology* 18(1):480-484, doi: 10.1002/path.1700180148

kiiras.php?i_szo_azo=16, 2022. 09. 07.

PPA, <https://paleopathology-association.wildapricot.org/>, 2022. 09. 07.

SAP, <https://www.sapweb.fr/index.php/fr/>, 2022. 09. 07.

Adatok az Árpádok testereklýéinek embertani buvárlatához, <https://core.ac.uk/download/pdf/35145482.pdf>, 2021. 05. 10.

Anthropologiai Füzetek 1882, <https://trianon.nhmu.hu/termeszetrajzi-kutatasok-a-tortenelmi-magyarorszag-on-az-onallo-embertani-muzeum-terve>, 2021. 05. 10.

Anthropologiai Füzetek 1923, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AnthropologiaiFuzetek_01/?pg=0&layout=s, 2021. 05. 10.

Anthropologia Közlemények 1957, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AnthropologiaiKozlemenyek_01/?pg=0&layout=s, 2021. 05. 10.

Anthropologia Közlemények 2015, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AnthropologiaiKozlemenyek_56/?pg=0&layout=s, 2021. 05. 10.

Antropologia vagy is az ember' esmértetése, <https://axioart.com/tetel/e140faaba073eff2c2a77dc5f96272de>, 2021. 05. 10.

Anthropometron, https://www.wikiwand.com/de/Johann_Sigismund_Elsholtz, 2022. 08. 25

Az Anthropológia Kézi Könyve, https://mttmuseum.blog.hu/2019/08/05/egy_138_eves_embertani_konyvrol, 2021. 05. 12.

Az emberi koponyaisme, https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_148/?pg=0&layout=s, 2021. 04. 13.

Bartucz, <http://www.bibl.u-szeged.hu/exhib/evfordulo/bartucz/bartucz.htm>, 2021. 05. 10.

Blumembach's five-fold taxonomy, https://www.researchgate.net/publication/332395881_Biomedical_knowledge_in_Mexico_during_the_Cold_War_and_its_impact_in_pictorial_representations_of_Homo_sapiens_and_racial_hierarchies/figures?lo=1, 2022. 09. 06.

Bugát Pál, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/8295>, 2021. 05. 10.

- De generis humani varietate nativa liber, <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/111048/5>, 2022. 08. 31.
- Ex anthropologia, http://epa.niif.hu/01600/01609/00029/pdf/MFME_EPA01609_1987_1_081-118.pdf, 2021. 04. 13.
- Fajkeletkezés, <https://www.regikonyvek.hu/aukcio/tetel/21-online-arveres-2019-09-22-20-00-fajkeletkezés-az-embernek-helye-a-termesztben-es-regisege-tiz-konyomatu-abraval-masodik-jutanyos-kiadás-rath-mor>, 2021. 04. 13.
- Jelentés III. Béla király és neje testereklyéiről, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MTA_ErtekTermtudKorebol_23_04/?pg=2&layout=s, 2021. 04. 13.
- Magyar-deák, deák-magyar orvosi szókönyv, https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_Muzealis_28_Bugat_Schedel_Magyar_deak/?pg=0&layout=s, 2021. 04. 13.
- Orvosi Tár, https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OT_1831_01/?pg=0&layout=s, 2021. 04. 13.
- Stereograph, <https://collection.sciencemuseumgroup.org.uk/objects/co134351/wooden-stand-part-of-stereograph-french-1840-1880-craniometer>, 2021. 04. 13.
- Stereograph, <https://thejns.org/view/journals/j-neurosurg/124/6/article-p1867.xml>, 2021. 04. 13.
- Systema naturae, <http://www.hesperidean.com/systema-naturae.html>, 2022. 08. 25.
- Természettudományi Közlöny, http://epa.oszk.hu/02100/02181/00122/pdf/EPA02181_Termeszettudomanyi_kozlony_1879_391-403.pdf, 2021. 04. 13.
- The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex, <https://www.bl.uk/collection-items/the-descent-of-man-by-darwin>, 2022. 08. 25.
- Török Aurél, <https://trianon.nhmus.hu/hu/termesztetrajzi-kutatasok-a-tortenelmi-magyarorszagon/torok-aurel-es-a-hazai-antropologia-1881-1912-kozott-3>, 2021. 04. 13.
- 1.2.5. A Gergely A, Papp R, Szász A, Hajdú G, Varga A (szerk.) (2010) Antropológiai – etnológiai – kultúratudományi kislexikon. MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék, Nyitott Könyv Kiadó, Magyar Kulturális Antropológiai Társaság, Budapest
- ELTE (2004) Eiben Ottó. <https://biologia.elte.hu/dstore/document/258/EibenOttó.pdf>, 2022. 05. 25.
- ELTE címer, www.elte.hu, 2022. 05. 27.
- Embertani Tanszék, <https://www2.bio.u-szeged.hu>, 2022. 05. 27.
- Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék (2022)

- ELTE TTK Embertani Tanszék (2022) Dr. Gyenis Gyula nyug. egyetemi tanár. <https://anthropology.elte.hu/content/dr-gyenis-gyula-nyug-egyetemi-tanar.t.14077>, 2022. 05. 25.
- ELTE TTK Embertani Tanszék (2022) Embertani Tanszék munkatársai. <http://antropologia.elte.hu/~anthrop/munkatars.html>, 2022. 05. 24.
- ELTE TTK Embertani Tanszék (2022) Embertani Tanszék története, <http://antropologia.elte.hu/~anthrop/tortenet.html>, 2022. 01. 04.
- Embertani (biológiai antropológiai) Tanszék, <https://www2.bio.u-szeged.hu/doku.php/hu:tansz:embertan:start>, 2022. 01. 10.
- Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék (2022) Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, <https://zoology.unideb.hu/home/>, 2022. 06. 03.
- Farkas LGy (2018) Változások 1990 és 2017 között a magyar biológiai antropológiában. Anthropologiai Közlemények 59:79–93
- Fábry Gy (szerk.) (1996-2000) Antropológia. In: Kollega Tarsoly I (főszerk.) Magyarország a XX. században IV. kötet, <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/966.html>, 2022. 06. 03.
- Kenyeres Á (szerk.) (2002) Új magyar életrajzi lexikon. III. kötet H–K. Magyar Könyvklub, Budapest
- MTA BTK (2022) MTA BTK Archeogenomikai Intézet, <https://agi.abtk.hu/hu/>, 2022. 08. 31.
- MTM (2022) Bernert Zsolt. http://nhmus.hu/munkatars/bernert_zsolt, 2022. 05. 25.
- MTM Embertani Tár (2022) Embertani Tár. http://www.nhmus.hu/hu/gyujtemenyek/embertani_tar, 2022. 05. 25.
- MTM Embertani Tár (2022) Történetünk röviden. http://www.nhmus.hu/hu/gyujtemenyek/embertani_tar/tortenet, 2022. 05. 25.
- Pap I, Szikossy I (2015) Embertani búvárlatok - A Magyar Természettudományi Múzeum embertani tára. <http://muzeumcafe.hu/hu/embertani-buvarlatok/>, 2022. 01. 04.
- Pálfi Gy (2021) Pap Ildikó köszöntése. Anthropologiai Közlemények 62:127–130
- SZTE TTIK Biológia Intézet (2020) Embertani Tanszék. <http://www.bio.u-szeged.hu/download.php?docID=114684>, 2022. 05. 30.
- SZTE TTIK Embertani Tanszék (2022) Intézetünkről. <http://www.bio.u-szeged.hu/intezetunkrol/intezet-tortenete/biologia-intezet>, 2022. 01. 04.
- SZTE TTIK Embertani Tanszék (2022) Embertani Tanszék. <https://www2.bio.u-szeged.hu/doku.php/hu:tansz:embertan:start>, 2022. 01. 10.
- Zsákai A, Pap I (2019) Bodzsár Éva. Anthropologiai Közlemények 60:91-94
- 2.1. Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina, Budapest
- Grétsy L, Kemény G (szerk.) (2005) Nyelvművelő kézikötet. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- 2.2. Fábrián P (1968) Az akadémiai helyesírás előzményei. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Magyar Tudományos Akadémia (1984-2015) A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyetik. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 2.3. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>, 2022. 09. 07.
- 55/2014. (III. 4.) Korm. rendelet a Magyar Nyelvstratégiai Intézet létrehozásáról. Magyar Közlöny 2014(33):3300
- 2.3.1. 5/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300015.emm>, 2022. 09. 07.
- A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny 2020(17):290-446
- 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200051.EMM×hift=20180831&txrefre=A1400017.EMM>, 2022. 09. 07.
- 2.3.2. 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300008.emm>, 2022. 09. 07.
- Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, <https://zoology.unideb.hu/home/>, 2022. 06. 03.
- Magyar Nemzeti Múzeum, <https://mnm.hu/hu>, 2022. 08. 31.
- Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem, <https://tf.hu/>, 2022. 08. 31.
- Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Archeogenomikai Intézet, <https://agi.abtk.hu/hu/>, 2022. 08. 31.
- MBT, <http://www.mbt-biologia.hu/>, 2022. 08. 31.
- MTA, <https://mta.hu/>, 2022. 08. 31.
- MTM, <http://www.nhmus.hu>, 2022. 05. 27.
- Nemzeti Szakértői és Kutató Központ, <https://nszkk.gov.hu/>, 2022. 08. 31.
- Nyíregyházi Egyetem, <https://www.nye.hu/>, 2022. 08. 31.
- Savaria Egyetemi Központ, <https://sek.elte.hu/>, 2022. 08. 31.
- SZTE Fogorvostudományi Kar, <http://www.stoma.u-szeged.hu/>, 2022. 08. 31.
- SZTE Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Kar, <http://www.med.u-szeged.hu/karunkrol/letolthetologok/szte-szent-gyorgyi>, 2022. 08. 31.
- TAEF, <https://www.facebook.com/TAEF.international/>, 2022. 09. 06.

- 2.3.3. Szoták Sz, Tóth A, Arató Gy (2017) Előterjesztés a Kormány részére a magyar nyelvhasználat helyzetéről és az erre alapozott intézkedési javaslatról. Magyar Nyelvstratégiai Intézet, Miniszterelnökség, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest
- 3.1. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Petrasovszky A (2013) Latin nyelvi segédanyag joghallgatók számára. Miskolci Egyetem, Miskolc
- 3.2. MTI (2022) Korántsem zajlott zökkenőmentesen a buszok térhódítása Európa útjain. <https://mult-kor.hu/korantsem-zajlott-zokkenomentesen-a-buszok-terhoditasa-europa-utjain-20220601>, 2022. 06. 03.
- Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Petrasovszky A (2013) Latin nyelvi segédanyag joghallgatók számára. Miskolci Egyetem, Miskolc
- Somkuti B (2021) Kaiszár vagy Cézár? Avagy hogyan beszéljünk egy halott nyelven. <https://index.hu/tudomany/ti/2021/05/24/kaiszar-vagy-cezar-hogyan-beszeljunk-egy-halott-nyelven-latin-caesar/>, 2021. 05. 24.
- 3.3. Görög abc, https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6r%C3%B6g_%C3%A1b%C3%A9s%C3%A9s, 2022. 05. 18.
- Purosz Alexandrosz (2017) Görög nyelvtan lépésről lépésre. Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete Csongrád Megyei Helyi Csoport, Szeged
- 3.4. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.5. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.6. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.7. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.8. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.9. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.10. Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 3.11. A magyar orvosi nyelv című egyetemi tantárgy vizsgatételei, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 05. 20.
- Donáth T (1999) Lexicon anatomiae. Semmelweis Kiadó, Budapest
- Donáth T (2005) Anatómiai nevek. Medicina Kiadó, Budapest
- Ludányi Zs (2013) A mai magyar orvosi helyesírás. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest
- Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Orvosi-magyar szótár (2022), <https://dictzone.com/orvosi-magyar-szotar>, 2022. 06. 28.
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- 4.1. A magyar orvosi nyelv című egyetemi tantárgy vizsgatételei, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 05. 20.
- Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Anatomical Manuscript, <https://www.bbc.com/culture/article/20130828-leonardo-da-vinci-the-anatomist>, 2022. 09. 01.

- Donáth T (2003) Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvél? Magyar Orvosi Nyelv 2003(2):30-45
- Farkas LGy (2005) Az antropológia fogalmának eltérő értelmezése. IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium Előadaskötete, Magyar Biológiai Társaság, Budapest, pp 77-81
- Lozsádi K (2015) Orvosi szótörténeti tár. Etymologia medicina. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Mihály A (2006) Anatomia essentialis I. kötet. Egységes jegyzet orvostanhallgatók számára. Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet, Szeged
- Péter L (szerk.) (1994) Új magyar irodalmi lexikon I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest
- A Skull Sectioned, <https://www.bbc.com/culture/article/20130828-leonardo-da-vinci-the-anatomist>, 2022. 09. 01.
- Besztercei szójegyzék, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/kepes-magyar-irodalomtortenet-beothy-zsolt-3180/kozepkor-es-renaissance-mondak-es-kodexek-kora-31D4/11-a-kodexek-mint-nyelvemlekek-33D9/szojegyzetek-33DD/>, 2021. 05. 05.
- Szamota I (1895) A Marmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. XVI(7):1-46
- Schlägli Szójegyzék, http://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap/schlaegli_szojegyzek, 2021. 05. 05.
- 4.2. Ambrus LF (2014) Mérnökszemmel az orvosi nyelv magyaros írásmódjáról. Magyar Orvosi Nyelv 2014(1):6-8
- Fábián P, Magasi P (ed) (1992) Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest
- Répás L (2017) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe I. Szerzői kiadás, Debrecen
- Stroh W (2011) Meghalt a latin, éljen a latin! Egy nagy nyelv rövid története. Typotex, Budapest
- 4.3.1. Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2019) Magyar orvosi nyelv – Egyetemi tártételkötet. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Federative Committee on Anatomical Terminology (1998) Terminologia anatomica: international anatomical terminology. Thieme, Stuttgart, New York
- Kopsch F (1937) Die Nomina anatomica des Jahres 1895 (B. N. A.) nach der Buchstabenreihe geordnet und gegenübergestellt den Nomina anatomica des Jahres 1935 (I. N. A.) JAMA. 109(10):816, doi:10.1001/jama.1937.02780360064028
- Mihály A (2006) Anatomia essentialis I. kötet. Egységes jegyzet orvostanhallgatók számára. Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet, Szeged
- Strzelec B, Chmielewski PP, Gworys B (2017) The Terminologia Anatomica matters: examples from didactic, scientific, and clinical practice. Folia Morphologica 76(3):340-347, doi: 10.5603/FM.a2016.0078
- 4.3.2. Benjamin K (szerk.) (2006) Brencsán Orvosi szótár. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2018) Magyar orvosi nyelv – Helyesírási útmutató. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2019) Magyar orvosi nyelv – Nyelvhasználati megfontolások. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2019) Magyar orvosi nyelv – Egyetemi tártételkötet. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Fehér Gy (2004) A háziállatok funkcionális anatómiája. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Federative Committee on Anatomical Terminology (1998) Terminologia anatomica: international anatomical terminology. Thieme, Stuttgart, New York
- Kopsch F (1937) Die Nomina anatomica des Jahres 1895 (B. N. A.) nach der Buchstabenreihe geordnet und gegenübergestellt den Nomina anatomica des Jahres 1935 (I. N. A.) JAMA. 109(10):816, doi:10.1001/jama.1937.02780360064028
- Basle Nomina Anatomica, <https://openlibrary.org/>, 2021. 05. 05.
- FIPAT (2019) Terminologia Anatomica. 2nd ed. Federative International Programme for Anatomical Terminology, Federation of Associations of Anatomists, London
- Nomina Anatomica - <https://openlibrary.org/>, 2021. 05. 05.
- Terminologia Anatomica - <https://www.thieme.in/>, 2021. 05. 05.
- Terminologia Anatomica online kiadása - <http://terminologia-anatomica.org/en/Terms/View?siteMapItemId=103>, 2021. 05. 05.

- Mihály A (2006) *Anatomia essentialis* I. kötet. Egységes jegyzet orvostanhallgatók számára. Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet, Szeged
- Nagy J (2011) *Orvosi latin nyelvi alapismeretek*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Strzelec B, Chmielewski PP, Gworys B (2017) The Terminologia Anatomica matters: examples from didactic, scientific, and clinical practice. *Folia Morphologica* 76(3):340-347, doi: 10.5603/FM.a2016.0078
- Varga ÉK (2018) Az anatómiai nevek névadása. *Magyar Orvosi Nyelv* 2018(1):30–36
- 4.4. Balogh J (2014) Bugát Pál orvosi szavai II. A Természettudományi szóhalmaz. *Magyar Orvosi Nyelv* 2014(2):71-77
- Bősze P (szerk.) (2009) *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Brencsán J (1967) *Orvosi szótár. Idegen orvosi kifejezések magyarázata*. Terra, Budapest.
- Brencsán J (1983) *Új orvosi szótár. Orvosi kifejezések magyarázata*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Czuczor G, Fogarasi J (1862–1874) *A magyar nyelv szótára I–IV.* (Emich Gusztáv, V–VI.) Athenaeum, Pest, Budapest
- Donáth T (1986) *Anatómiai nevek. Anatómiai, szövet- és fejlődéstani terminológia*. Medicina Könyvkiadó, Budapest
- Donáth T (2003) Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvél? *Magyar Orvosi Nyelv* 2003(2):30-45
- Varga ÉK (2019) XIX. századi bonctani neveink a Czuczor–Fogarasi-szótár alapján. *Magyar Orvosi Nyelv* 2019(1):36–41
- 4.5. Ambrus LF (2014) Mérnökszemmel az orvosi nyelv magyaros írásmódjáról. *Magyar Orvosi Nyelv* 1:6–8
- Szentgyörgyi K (2022) *Orvosi latin kifejezések - Egészségügyi ágazatban tanulóknak*. Mozaik Kiadó, Szeged
- 5.1. *Anthropologiai Közlemények*, http://www.mbt-biologia.hu/gen/pro/mod/alo/alo_kiiras.php?i_szo_azo=11, 2021. 05. 05.
- Bősze P (szerk.) (2009) *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Medicina, Budapest
- Bősze P, Kapronczay K, Keszler B (szerk.) (2022) *A magyar orvosi nyelv története*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Folia Anthropologica*, <https://sek.elte.hu/biologia/kiadvanyok/folia-anthropologica?m=516>, 2021. 05. 05.
- Kiss J, Pusztai F (szerk.) (2018) *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Az egészséges emberi test bonctudományának alapvonatai, file:///C:/Users/user/Downloads/KlasszikusOrvosiKonyvek_041_pages1-1.pdf, 2022. 09. 07.
- Természettudományi Szóhalmaz, <https://mandadb.hu/dokumentum/866497/Szhalmaz.pdf>, 2022. 09. 07.
- Dictionarium Latinovngaricum, <https://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index424.html>, 2022. 01. 21.
- Embertan és emberszármazástan, <https://www.regikonyvek.hu/kiadas/embertan-es-emberszarmazastan-3>, 2021. 11. 11.
- Halotti beszéd és könyörgés, http://nyelvemlekek.oszk.hu/sites/nyelvemlekek.oszk.hu/files/halotti_beszed_b.pdf, 2021. 12. 10.
- Herbarium, <https://www.debrecenierteaktar.hu/debrecen-kiemelkedo-ertekei/meliusz-juhasz-peter-herbariuma>, 2022. 05. 18.
- Orbis pictus, https://adt.arcanum.com/en/view/BibliothecaComeniana_01/?pg=4&layout=s, 2022. 02. 11.
- PAX CORPORIS, <https://mek.oszk.hu/15200/15273/15273.pdf>, 2022. 05. 18.
- Péter HM (2007) Lencsés György „Ars medica” című művének a gyomorbántalmak orvoslására ajánlott gyógyszerkincse. *Gyógyszerészet* 51:693-700
- Újtestamentum, http://sylvesterbiblia.atw.hu/pdf/Sylvester_Janos_Ujtestamentum.pdf, 2021. 12. 10.
- 5.2. Bősze P (2009) *A magyar orvosi nyelv fejlesztése: lehetőségek, köteleességek*. Magyar Tudomány 2009(1):75-85

- Bősze P, Kapronczay K, Keszler B (szerk.) (2022) A magyar orvosi nyelv története. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Demeter É (2010) Az orvosi szaknyelv. In: Dobos Cs (szerk.) Szaknyelvi kommunikáció. Miskolci Egyetem – Tinta Könyvkiadó, Miskolc–Budapest, pp 219–241
- 5.3. Anthropologiai Közlemények Impresszum (2021), http://www.mbt-biologia.hu/gen/pro/mod/alo/alo_kiiras.php?i_szo_azo=11 (2021. 05. 05.)
- Bősze P (2009) A magyar orvosi nyelv fejlesztése: lehetőségek, köteleességek. Magyar Tudomány 2009(1):75-85
- Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina, Budapest
- 5.4. Bősze P (2009) A magyar orvosi nyelv fejlesztése: lehetőségek, köteleességek. Magyar Tudomány 2009(1):75-85
6. Andreas Libavius, <https://www.britannica.com/biography/Andreas-Libavius>, 2022. 06. 21.
- Berzsenyi Dániel Összes Munkái (1864) Kiadta Toldy Ferencz két kötetben, Budapest
- Celsus C (i.e. 20 – i.sz. 40, 1938) De medicina. I–VIII. Harvard University Press, Cambridge
- Havas L, Kádár Z (szerk.) (1991) Válogatások a Hippokratészi Gyűjteményből. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Kunzmann P, Burkard F-P, Wiedmann F (1993) Sh Atlasz Filozófia. Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest
- Lozsádi K (2015) Orvosi szótörténeti tár. Etymologia medicina. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Plinius (23/24–79, 1997) Historia Naturalis. Liber I–XXXVII. Harvard University Press, Cambridge
- Szily K (1902) A magyar nyelvújítás szótára, <https://mek.oszk.hu/13200/13278/13278.pdf>, 2022. 06. 21.
- Sive commentarii utrisque linguae, https://books.google.hu/books?id=aiZoAAAAcAAJ&pg=PP3&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false, 2022. 06. 20.
- A physical dictionary, <https://wellcomecollection.org/works/q2twpxx5>, 2022. 06. 20.
7. Benjamin K (szerk.) (2006) Brencsán Orvosi szótár. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Donáth T (1999) Lexicon anatomiae. Semmelweis Kiadó, Budapest
- Donáth T (2005) Anatómiai nevek. Medicina Kiadó, Budapest
- Fábián P, Magasi P (ed) (1992) Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest
- Mihály A (2006) Anatomia essentialis I. kötet. Egységes jegyzet orvostanhallgatók számára. Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet, Szeged
- Műszaki Könyvkiadó (2015) Latin-magyar, magyar-latin szótár az MK-6603 Orvosi latin című tankönyvhöz. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Nagy J (2002) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Egészségügyi szakközépiskolák és szakiskolák tankönyve. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Petrasovszky A (2013) Latin nyelvi segédanyag joghallgatók számára. Miskolci Egyetem, Miskolc
- Platzer W (1998) Anatómia I. SH Atlasz. Springer Hungarica, Budapest
- Répás L (2010) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe. Szerzői kiadás, Debrecen
- Répás L (2017) Bevezetés az orvosi latin nyelvbe I. Szerzői kiadás, Debrecen
- Takácsné Tóth E (2012) Latin nyelvkönyv gyógyszerész hallgatók számára. Szerzői kiadás, Debrecen
- 8.1. Benjamin K (szerk.) (2006) Brencsán Orvosi szótár. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (szerk.) (2009) A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2018) Magyar orvosi nyelv – Helyesírási útmutató. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2019) Magyar orvosi nyelv – Nyelvhasználati megfontolások. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Bősze P (2019) Magyar orvosi nyelv – Egyetemi tételkötet. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest

- Donáth T (2003) Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvvel? Magyar Orvosi Nyelv 2003(2):30-45
- Nagy J (2011) Orvosi latin nyelvi alapismeretek. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- 8.2. Ambrus LF (2014) Mérnöksszemmel az orvosi nyelv magyaros írásmódjáról. Magyar Orvosi Nyelv 1:6-8
- 8.3. Halász B, Lőrincze L, Keresztury D (1988) Az MTA Helyesírási Bizottságának állásfoglalása az orvosi helyesírás ügyében. Orvosi Hetilap 129(25):1325-1326
- Halász B, Lőrincze L, Keresztury D (1989) Állásfoglalás az orvosi helyesírás ügyében. Magyar Nyelvőr 113(1):16-18
- 8.4. Brencsán J (1983) Új orvosi szótár. Orvosi kifejezések magyarázata. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 8.5.1. Az idegen szavak írásának megfontolásai, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 01. 28.
- 8.5.2. Ambrus LF (2014) Mérnöksszemmel az orvosi nyelv magyaros írásmódjáról. Magyar Orvosi Nyelv 2014(1):6-8
- Fábián P, Magasi P (ed) (1992) Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest
- Stroh W (2011) Meghalt a latin, éljen a latin! Egy nagy nyelv rövid története. Typotex, Budapest
- 8.5.3. Putz O (2006) Idegen szavak napjaink orvosi szaknyelvében. http://www.kjf.hu/manye/2011_szombathely/kotet/47_putz.pdf, 2022. 07. 05
- 8.5.4. Az egyszerű és az összetett idegen szavak, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 01. 28.
- 8.5.5. Az idegen szavak toldalékolása, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 01. 28.
- Bősze P, Laczkó K (2008) Helyesírási útmutató. Nőgyógyászati Onkológia 13:197-208
- Grétsy Zs (2002) Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben I. Magyar Orvosi Nyelv 2:6-13
- Ludányi Zs (2013) A mai magyar orvosi helyesírás. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest
- 8.5.6. Bősze P, Laczkó K (2008) Helyesírási útmutató. Nőgyógyászati Onkológia 13:197-208
- Grétsy Zs (2002) Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben I. Magyar Orvosi Nyelv 2:6-13
- Ludányi Zs (2013) A mai magyar orvosi helyesírás. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest
- Összetett szavak írása, <https://old.orvosinyelv.hu/>, 2022. 01. 28.
- 8.5.7. Magyar Tudományos Akadémia (1984-2015) A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 8.5.8. Évszámok, <https://e-nyelv.hu/>, 2021. 11. 11.
- Ez nem az 1-ső, <https://m.nyest.hu/hirek/ez-nem-az-1-so>, 2021. 11. 11.
- Laczkó K, Mártonfi A (2004). Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest
- Magyar Tudományos Akadémia (2015) A magyar helyesírás szabályai, 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12>, 2022. 06. 13.
- Szabályzat 296., https://www.szotar.net/mod/object/object.php?objazonosito=szabalyzat2015_296, 2021. 11. 11.
- Szabályzat 297., https://www.szotar.net/mod/object/object.php?objazonosito=szabalyzat2015_297, 2022. 06. 13.
- Szabályzat 298., https://www.szotar.net/mod/object/object.php?objazonosito=szabalyzat2015_298, 2022. 06. 13.
- 8.5.8.1. Fercsik E (2005) Árpád kori vagy Árpád-kori? A kor alapú szerkezetek helyesírásáról és néhány nyelvhelyességi kérdésről. Elektronikus Könyv és Nevelés 2005(1):92-95
- Laczkó K, Mártonfi A (2004). Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest
- Magyar Tudományos Akadémia (1984-2015) A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Pusztai F (szerk.) (2003) Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 8.5.8.2. Századok, <https://e-nyelv.hu/>, 2021. 10. 19.

- 8.5.9. Római szám, <https://e-nyelv.hu/2016-04-18/romai-szam-2/>, 2022. 09. 08.
Római számok, <https://e-nyelv.hu/2013-03-29/romai-szamok/>, 2022. 09. 08.
XXI. század, <https://e-nyelv.hu/2013-03-11/xxi-szazad/>, 2022. 09. 08.
- 8.5.10. Magyar Tudományos Akadémia (2015) A magyar helyesírás szabályai, 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12>, 2022. 06. 13.
- 8.5.11. Bősze P, Laczkó K (2011) Még egyszer az orvosi főnévi szakszavak alkalmi (mellérendelő) kapcsolatának írásáról. Magyar Orvosi Nyelv 2011(2):66–69
Laczkó K, Mártonfi A (2004). Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest
Magyar Tudományos Akadémia (2015) A magyar helyesírás szabályai, 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12>, 2022. 06. 13.
- 8.5.12. Magyar Tudományos Akadémia (2015) A magyar helyesírás szabályai, 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12>, 2022. 06. 13.
- 8.5.13. Magyar Tudományos Akadémia (2015) A magyar helyesírás szabályai, 12. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12>, 2022. 12. 08.
Rövidítések és jelek, <https://e-nyelv.hu/>, 2021. 12. 08.
- 8.5.14. Ludányi Zs (2014) Rövidítések és mozaikszók helyesírása. Így írunk mi 2014(10):27–28
- 8.5.15. Bősze Péter: Tartozékbetűk, tartozékszámok és tartozékmagyarázók az orvosi-biológiai irodalomban. Magyar Nyelvőr 131(2):151–162
Human Gene Nomenclature Committee, <https://www.genenames.org/>, 2022. 01. 28.
- 8.5.16. Dégen Cs, Kartaly I, Sztanó P, Urbán J (2020) Fizika 7. Tankönyv. OFI, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest-Eger
- 8.5.17. Bandur Sz (2003) Dokiduma - az orvosi szlengről... Magyar Orvosi Nyelv 2003(1):9–26
- 8.5.18. Bertől L (2001) Szakmai nyelvünk. Magyar Orvosi Nyelv 1:25
Bősze P (2011) Angomagos zagyvaságok. Magyar Orvosi Nyelv 2:88–90
Grétsi L (2001) Globalizáció és anyanyelv. Magyar Orvosi Nyelv 1:20–23
Michelberger P (1998) Nemzeti nyelv a tudományban: múlt-jelen-jövő? Modern Nyelvoktatás 1998(1):3–8
9. Bősze P (2020) Magyar nyelvű magyar orvosi nyelvet! Magyar Tudomány 181(2):262–272, DOI: 10.1556/2065.181.2020.2.12
Demeter É (2010) Az orvosi szaknyelv. In: Dobos Cs (szerk.) Szaknyelvi kommunikáció. Miskolci Egyetem – Tinta Könyvkiadó, Miskolc–Budapest, pp 219–241
Fábián Pál 1993. Szaknyelvi helyesírási szabályzataink mérlege. Magyar Nyelvőr 4: 595–607.
Grétsy Zs (2001) Az orvosi szavak írásának általános szempontjai és lehetőségei. Magyar orvosi Nyelv 1:34–35
Ludányi Zs (2013) A mai magyar orvosi helyesírás. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest